

Naše planine

NAŠE PLANINE
REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

»Nostre Montagne« — Rivista de la Federazione Alpina Croata

»Unsere Berge« — Zeitschrift des Kroatischen Bergsteigerbundes

»The Mountains« — Review of the Alpine Association of Croatia

»Nos Montagnes« — Revue de la Fédération Alpine Croate

Uredništvo i uprava: Zagreb, Gajeva 2a, polukat, telefon 37-316
Glavni i odgovorni urednik: P. Lučić-Roki, Zagreb, telefon 38-041

GODINA VII.

1874—1955.

Broj 1

S A D R Ž A J:

Ing. Ive Modrić: Opustjele plane, dulibe i doci	1
Mirko Malez: Hajdova hiža	10
S. Golubić — N. Sarošević: Niz Krku od slapa do slapa	19
Dr. Željko Poljak: Zrakom i kopnom u Gorski Kotar . .	25
Mirko Marković: Đerovica	32
Uroš Župančič: Anton Tožbar—Špik—Medved	47
Heidi Licek: Direktni smjer sjeverne stijene Špika . .	51
Dr. Ivan Stojanović: Tri dana u brdima	54
Dr. Marijan Florschütz: Säuleck	58
Z. Z.: Planinarska izložba	64
Dr. Marijan Florschütz: Razmatranja uz orijentacioni hod PD »Zagreb«	66
Iz planinarske literature	67
Vijesti	73
Planinarske vijesti iz svijeta	79

NAŠE PLANINE

REVIJA PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE

GODINA VII.

1955

BROJ 1

Ing. Ive Modrić

Opustjele plane, dulibe i doci...

Ne bih mnogo znao o toj velikoj planini da ne poznam njega, mojeg Juru, nekadašnjeg čobana-đaka sa Velebita. Prvi put sam ga sreo tamo u onom burnom gradiću pod Nehajem. Ne znam danas, nije li i on bio jedan od onih malobrojnih podgorskih školaraca koji je došao u opancima u »više škole«, kako tamo kažu, da završi dva razreda gimnazije, pa da postane općinski pisar za čim je vjerojatno žudio njegov otac. Ali Jure je bio i postao nešto više od toga. Nadrastao je u životnoj borbi sebe i očeve želje, da ostane i dalje ono što je i prije bio, da ostane čoban pored stada u kojem su već odavno ovce prestale blejati. Postao je podgorski lugar koji i danas sniva san o zelenim borovima Velebita.

Danas mogu reći, da sam ga prvi put bolje upoznao za vrijeme jednog školskog raspusta prije rata, onog dana kad sam ga sreo na vrhuncima Velebita kako čuva svoje malo stado ovaca sa torbakom na leđima i knjigom pod pazuhom. U to vrijeme bio je još radostan i nasmijan kao i njegove planine okupane u moru jutarnjeg sunca koje se je probijalo kroz tanke jutarnje magle. Tad se je nalazio pred maturom koju mu je prekinuo rat sa toliko ružnih dana. Škola je bila zauvijek prekinuta za tog siromašnog mladića. Morao je ostaviti grad pod Nehajem i puteve koji vode preko Kapele i Rijeke tamo do Zagreba, do sveučilišta, da bi mogao pun neke sjete još živjeti sa onima iz posljednje smjene straže nad pustum podgorskim ognjištima. Iza njega su bila dva rata, jedan u priči, a drugi u zbilji pun gladi i smrti. Svaki od njih neumoljivo je gasio rasijane luči svijetla uz siromašna podgorska ognjišta. Nestajali su ljudi po razbojištima kopna i mora, nestajali su ljudi na cestama sa svežnjem sirotinjske prtljage na ramenu na putevima u krajeve gdje raste kukuruz i pšenica. Danas zato znadem, otkud sjeta i prizvuk tuge u pričama mojeg vodiča Jure kojeg sam 1946. godine opet sreo pod Velebitom. Nije to više bio onaj nasmijani mladić kojeg sam otprije poznavao, već čovjek koji me je na mahove zanosio svojom dubokom šutnjom, sjetnim razgovorima ili sa neodoljivom snagom radošti i života, koji je kao bujica izbjao iz njegovih ožarenih očiju i riječi kad me je onako umorna gotovo trčeći izvodio na najviše vrhunce svoje planine. Bio je tada neodoljiv u svojoj strasti skitnice kao što su bili neodoljivi i njegovi doci i dulibe u dubokoj tišini i zagonetnoj priči jednog nekoć tako bujnog života. Jedan takav susret sa Jurinim ljudima i dulibama i docima imao sam onog srpanjskog popodneva jedne poratne godine kad sam ga susreo u podvelebitskom selu Kladi kod parobroda. Među desetak znatiželjnih, rekao bih besposlenih ljudi, žena i djece stajao je i on na obali očekujući nekog iz »svita« kako ono ondje kažu. Ali tog dana Jure nije nikog dočekao i zato sam bio u duši radostan, misleći kako će ga nagovoriti da provede par dana u mojem društvu

u skitnji po Velebitu. I zaista, nisam ga morao mnogo nagovarati na to da mi bude vodič po njegovim brdima, da mi usput pomogne obaviti moj službeni posao. Pa i njega je vukla neka želja k nepoznatim ljudima, k slučajnim došljacima, da razbijje načas svoju veliku samoću, tu mōru kojom je bio prigušen čitavi njegov kraj. Osjećaj pustoši i tišine bilo je nešto nova i za mene čega nisam ranije mogao uočiti. I to nekad toliko živo selo Klada ovog puta bilo je tih, rekao bih pusto. I zato sam instinktivno osjećao da će mi tog puta moj Jure više pričati o ljudima nego o planini. Tako je i bilo.

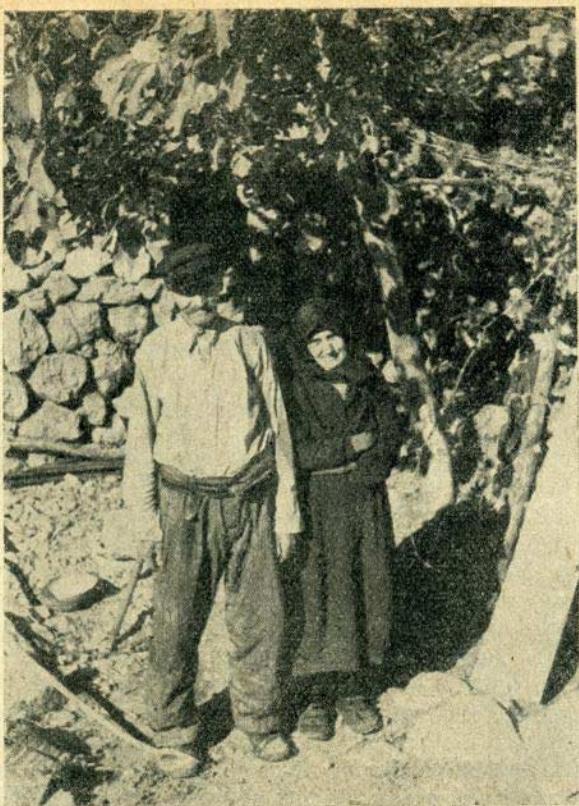
Nakon kraćeg odmora zategnutih naprtnjača na ramenima uz kratki dogovor o našem planu za taj preostali dio dana krenuli smo između kuća i ograda putem prema selu Vukušići. Uspon je bio polagan i težak, jer su naprtnjače bile teške, a ona žarka glavnja još je izdašno grijala već ionako užaren kamen. Gotovo šuteći ostavljali smo sve više onu lijepu dragu pored mora i to polumrtvo selo.

»Za ove dolje Velebit je poočim«, progundja Jure. Dok je to izgovarao učini mi se kao da je nešto prešutio, ali da je ipak dao naslutiti da jest nešto u toj riječi i pojmu poočima. Zar nije poočim isto što i otac, pitao sam se u sebi. A onda najednom, on je nastavio: »Još od starine ovi naši od mora slabo poznaju svoje planine. Rekao bih da i ne vole ta velebitska brda. Možda ljeti malo više, i to u jutarnje sate kada ih ona štite svojom sjenovitom trupinom od žarkih sunčanih zraka dok se tako željno i lijeno odmaraju poslije ljetnjih vrućina. Zimi ih opet kunu zbog hladne bure kojom ih ona obilno zalijeva kao i čitav planinski kanal. Eto, zato ovima uz more Velebit nije roditelj već poočim, a to nije ona prava roditeljska ljubav.«

Po prviput učini mi se, da sam shvatio tek ovdje jednu staru istinu tako svojstvenu našim ljudima grada i sela. I ovdje, kao i u bezbroj drugih mjesta naše domovine, ljudi često znaju vrlo malo reći o svojem kraju, njegovim historijskim ili prirodnim znamenitostima. Zašto i otkud to neznanje kod starih i mlađih! Pogotovo čest je slučaj da ovi uz more nemaju mnoga interesa za sve ono što se udaljuje od obale već za pedesetak metara. Najčešće to dolazi zbog one blažene filozofije, ili lijnosti »pa zašto se umarati po kamenim glavicama kad je lakše iz prisoja gledati visoka brda«. Kaš stariji, tako već i mlađi mudruju još u školskim klupama. Dogodi se često da završe i škole, da otidu u svijet, a da im ostane nepoznata ljepota i najužeg zavičaja. Učini se tako čovjeku, kad to čuje i osjeti, da je to pomalo i naša narodna sramota. Kakva je to omladina koja ne poznaje svoju domovinu, njene krajeve i ljudе?

Kradom gledajući visokog Juru i njegovo ozbiljno lice shvatio sam da mi čita neko trpko štivo svojeg kraja. Pitao sam se kako to tek izgleda u njegovoj duši. Sigurno šire, oštريje i jače. Zamjera im. On drukčije osjeća i misli.

U takvim mislima, penjući se po toplov kamenu približavali smo se selu Vukušići i cesti koja vijuga kroz velebitske drage. Velebit je sve više izranjao pred nama u svojoj veličini. Toplo ljetno predvečerje, mali, kamenim zidom ograđeni vrtovi, ograde sa malo travom obraštene zemlje, pokojom smokvom i nešto drugog raslinstva uz ogromnu kamenu mogilu planine stvarali su poseban ugodaj, ugodaj samoće i tišine. Čovjek je osjećao da ulazi u jedan sablasno pusti hram u kojem se još čuje samo potmulo disanje tog kamenog orijaša. Bio je to kraj koji je sahranio već tolike planinke, kraj koji je svoju djecu rasuo po svim zemljama i morima, dok hladna bura još i danas skida zadnje crepove i šimle iznad njihovih kamenih ognjišta. Bogzna koliko je misli prošlo tada kroz moju glavu, a što je tek razmišljao moj Jure. Možda o smrti

Samotna je jesen ovih podgorskih starčića

Foto: I. Modrić

sedamdesetgodišnjeg dida Pavine koji je nedavno ovdje stavio sebi uprticu oko vrata da skrati tu samotnu muku umiranja kao posljednji od svojeg pustog ognjišta. Žurio je ispred mene, zapravo kao da je bježao od mojeg društva, da ga ne prekidam u njegovim mislima da nastavi: »Strašno je bilo starčovo umiranje od gladi, nereda i samoće. I takve smrti poznaje ovaj kraj!«.

Dok je zemlja odisala od topline sunca, zrak je bio ispunjen mirisom vriska, šmrike i cmiljine koji je napunjao naše grudi. Trebali smo još nekoliko koraka do ceste pa da odahnemo. I kad je došao taj dragi predah instinkтивno smo se obojica zaustavili ogledajući se oko sebe ne bi li gdje ugledali živa čovjeka. No uzalud smo ga očima tražili. Pred nama je stajao samo starac Velebit sa svojim lijepim vjetrovitim vrhuncima na kojima je raslo samotno cvijeće za naše skitničke šešire. Još više od toga, na tim vrhuncima stolovao je kraljevski onaj dostojanstveni crni bor kojeg sam tako zavolio baš na kamenu Velebita. Kako divno i snažno drvo na tako malo škrte zemlje!

I nehotice tog sam časa pogledao Juru. Najednom je oživio. Kao da su ga prostrujale neke srsni — osjetio je valjda negdje duboko u sebi glas svoje zemlje kad najednom progovori: »Samo je par ognjišta uz ovu cestu koji se još uporno

bore sa ovim kamenom. Ova prva, to je kuća Jose Begovana, cestara. Tvrdo se je ukopao taj žilavi čovjek na ovom kamenu, na straži pustog sela Vukušići. Drži ga cesta i ono nešto drugo. Voli ovu škrtu zemlju. Još sadi smokve po svojim ogradama. A tamo malo dalje gdje ćemo danas prenoći živi ona prava planinka, tetka Božica. To je tek pravi čovjek, čovjek iz kamena». I nehotice sve sam dublje slušao njegove riječi. Jure je postajao drukčiji. Brže je hodao poskakujući lagano na nogama ogledajući se pritom na masiv Borovog vrha, Markovog Kuka, Visibabe, Balinovca, Velikog Zavižana, Opaljenika, Budima i ostalih vrhunaca koji su pred nama rasli prema oblacima.

Umorni od tereta naprtnjača, npora i puta napokon smo stigli i do dugačke prizemnice i velikog dvorišta koji su stajali uz rub ceste. Tu je bio dom tetke Božice. Gostoljubivo nas je dočekala ta mlada starica, staloženog izgleda i odmjerene riječi. Začas smo postali njezini gosti. Nakon kratkog dogovora o našoj večeri i noćenju, ostavili smo našu planinku u kuhinji, dok smo mi dvojica otišli do šterne da se u razgovoru naužijemo lijepe ljetne večeri i rumenog zalaža sunca. Dok su nam se oči odmarale čas na ožarenoj morskoj pučini, čas na vrhuncima Velebita ožarenim od sunca na zalazu, Jure je pričao. »To je tek prava planinka. Već dugo godina nema muža, kojeg je sa mulom i puškom na ramenu svake godine otpremala u Lomsku ruju da gore u radu proživi sam po nekoliko mjeseci u najgušćejo šumi. Dok je on bio u Velebitu, ona bi brižno njezovala svoj vinograd i pčeles. Vinograd u škrapi na šaki zemlje! Kad ga čovjek danas vidi, divi se njegovu tvorcu i razmišlja: zar toliki trud za tako malu plaću?! Kakva neravnopravna borba čovjeka i vinjage sa šakom crvene zemlje protiv tolike goleti i sunca, a sve za par sto litara dračevca. O, koliki životni optimizam! I kad je njezin Vicko napustio zauvijek ta brda, uzela je ova planinka kosu na rame da kosi svoja kantuništa po kosama Zavižana. Kakav junački lik sedamdesetgodišnje starice sa kosom na ramenu na vjetrovitom Zavižanu u borbi za nekoliko buturica sijena!« Jure je bio zanešen pričanjem. Bilo ga je ugodno slušati. Osjećao sam da voli te ljude. Nikad mi međutim nije pričao o ratničkim vrlinama svojih seljana. Kao da ga i nisu zanimale takve priče. Zanosio se je sa jednom drugom vrstom ljudi, pravom vrstom junaka kako on reče, zanosio se je djelima žuljavih ruku onih nepoznatih koji su bez buke ostavili tragove svojeg snažnog opstanka u borbi za komadić zemlje u tako škrtoj prirodi kao što je bio ovaj velebitski kraj. »Ustreba li, dodao je usput, znaju se i sa oružjem u ruci braniti, iako ga inače mrze iznad svega.«

Smirene su bile njegove riječi, pune čudne snage koju je osjećao dok je govorio o tim ljudima. Velika tišina skladno je upotpunjivala naše razgovore i misli tog ljetnog predvečerja. A onda došla je večera, razgovori sa planinkom i noćenje.

Odmoreni drugog jutra pošli smo veoma rano kroz selo Vukušiće prema Babrovači. I opet nas je put vodio između ograda, vrtline, koje je čovjek zaštitio kamenim zidom od pristupa stoke da sačuva koje drvo i vreću trave. Vukušići — maleno selo od desetak ognjišta i mala kamena kapelica. Tiho kao i druga sela. Poneki živi stvor ili dijete na ulici. U jednoj kući na rubu sela drijema Vica Adamova pored ognjišta, suha kao ugarak vatre čekajući svoj stoti rođendan. Ni kod Jakova lugara nije više tako živo. A nekad, puna kuća tako radinih i vrijednih ljudi. Nema ni mornara. Čim dobiju mirovinu i ostave more, veli narod, odmah umiru. To je njihova sudbina. Takvu valjda očekuje i Božo Kajin simpatični mornar sa svojom Ivkom, magarčićem i kokoši, kojeg sam nedavno upoznao onako znojavog u utrobi brodske mašine koju je sam nazvao Dante-

ovim paklom. Mornar koji čita Dantea još se i danas jadan ziba na svojim traljavim nogama kao da nije pod njim tvrdo kopno već nemirno more. Čudni su ti Jurini ljudi!

Penjanje uz prisojne strane babrovačkog puta trajalo je par sati. Malo smo razgovarali. More je ostajalo sve dalje i dalje iza naših leđa. Put nas je vodio kroz pošumljeno područje goleti koje je ostalo sačuvano od sječe marom enerđičnog suhonjavog lugara Jakova i njegovih mještana u zadnjih dvadesetak godina. »I ovdje su ljudi sve dobro i zlo svojega kraja. Potrebno je to reći da

U ovoj kolibi nije bila vatra ugašena

Foto: I. Modrić

nam uvijek ne bude netko drugi kriv za naše nevolje koje nas već stoljećima biju«, govorio je Jure.

Trebali smo još malo uspinjanja do Babrovače. Babrovača — desetak kamениh koliba pokrivenih šimlom na rubu jedne velike ograde. Sve je oronulo. Torovi porušeni, bez krovova, puni zelene ljute koprive koja daje oduška svojem rastu. Bujala je svuda, a najjače oko zidova, pragova napuštenih torova i kućica kao da se jezlurado veselila što više nema domara i stoke da je uništavaju. Ali zar je i ona mogla tako dugo ostati. Još koju godinu paće kiše isprati sokove ostataka stajskog gnoja, te će i ona gladna zaplakati za ljudima pustih stanova.

Tek u par koliba gorjela je vatra koju su odavali tragovi dima. To su zadnje planinke iz Vukušić sela kuhale na ognjištu vareniku za nekog svojeg težaka na košnji. I ovdje se je gasio život. Sjećam se, dok je tako sjedio na pragu jedne ovakve puste kolibe, postao je moj Jure tužan i šutljiv. Nešto je razmišljao, pa se najednom prene kao iza sna gotovo tjerajući me na daljnje penjanje po nekim bespućima prema Borovu vrhu. To naše novo veranje po kamenju i grmećima trajalo je dosta dugo, dok nismo napokon dosegnuli borovu šumu.

Jure se je tako žurio, da je izazvao moj gnjev i srdžbu. Kao da su ga borovi vukli nekom neodoljivom snagom tamo gore prema vrhu planine. Tek kasnije postalo mi je jasno zašto je bio takav. Ovo je bila jedna druga zemlja sa toliko zelenila i sa tako puno prekrasnih vidika.

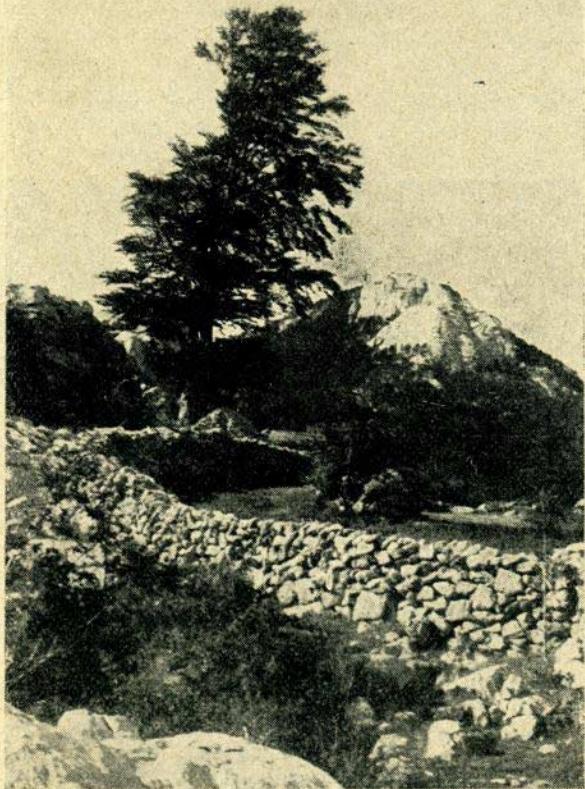
Jure me je čas neodoljivo vodio, čas vukao po tim vrhuncima. Borov vrh, Markov Kuk, Visibaba, uzduž i poprijeko od Šarinca do Trnovca, od Trnovca do Ječmeništa, Zlatkine njive i Rogić Dulibe. Kad su nam u jednom takvom času noge otežale od umora i glada, sjećam se da je znalački odabro mjesto našeg odmora. Tako smo se konačno i smirili u jednom gaju borova odakle su padali prekrasni vidici na otoke i obalu od Lukova do Učke. Nakon opuštanja tereta naprtnjača i obuće na nogama začas je došla i ona snažna pohlepa za jelom. Bili smo gladni. Ne sjećam se danas koliko je trajalo to naše blagovanje, ali mislim da je trajalo dosta dugo. A potom nastupilo je i ono slatko čuvstvo uživanja odmora na mekom pokrovu suhih borovih iglica. Ispruženih leđa i nogu s rukama pod glacom, otvorenih očiju uperenih u plavo nebo, sa punim plućima udisali smo svježi zrak mirisnih borova. I dok su sva čula počinjala još jednom proživljavati utiske minulih sati i dana postajali smo i mi sve više i više dijelovima te lijepi prirode. Na dohvatu oka tamo dolje ležalo je uspavano more u kojem su stajali usidreni otoci kao antikne stražarske lade hrvatskih vladara Branimira, Trpimira, Tomislava, Krešimira i dobrog kralja Zvonimira. A na drugoj obali stajao je, kao galeb bijeli u suncu, kaštel uskočkog kapetana Ive Lenkovića iznad starodrevnog Senja. O kako stara i lijepa domovina! Dok je vrijeme nestajalo nekud daleko iz našeg sjećanja i mi smo postajali živa nit te lijepi zemlje. U tom dragom razmišljanju počeli su najednom iznad naših glava šuštati zeleni borovi. Došao je iznenada odnekud dašak Eolove harfe, da nežno dirne strune tog velikog zbora zelenih junaka puste planine. I najednom zabruja čitava planina najljepšim glasovima divne himne, tako da su nas prošli srsni, himne koju već vjekovima pjevaju ovi zeleni gajevi kamenom tronu, zemlji, oblacima i ljudima ove snažne planine. Osjećalo se nešto užvišeno i lijepo u toj pjesmi borova. Osjećala se snaga prirode, snaga te škrte zemlje.

Dok je iznad naših glava gore visoko kružio jedan jastreb, ustade najednom Jure na noge, pa se zagleda nekud u daljinu. Dugo je šutio slušajući šum borova, a onda je najednom tiho progovorio, kao da nije želio narušiti pjesmu planine. Razabrao sam da izgovara stihove iz Kranjčevićeve »Baščanske ploče« koju je, valjda, nosio u pamćenju još iz školskih klupa.

— — — — —
Vrh mogile ja ču silne
udariti natpis gore:
Čudna slova, ploču čudnu
za povijesne razgovore.
— — — — —

Što je tada proživljavao danas mogu samo nagađati. Iako sam bio u njegovu društvu on je živio sam u svojim mislima. Sigurno mu je tada pogled na otok Krk i Bašku probudio i sjećanja na školu i na njegovog dragog pjesnika Silvija. Tog časa bio je jako tužan.

Te naše skitnje bez plana trajale su par dana. No neprekidno smo bili u blizini borovih gajeva kao da su nas držali u zagrljaju. A sve te male žive i

Pod Prletić Kukom sa izgledom na vrh Budima (1206 m)

Foto: I. Modrić

mrtve oaze ljudskih naselja koje smo vidjeli tih dana nižu se i danas bez nekog reda pred mojim očima. Svuda ista slika. Slika jednog kraja u kojem se pomalo ali sigurno gase i zadnji tragovi jednog svijeta, jednog teškog siromašnog, ali žilavog života u borbi sa surovom prirodom. Na svakom koraku kaleidoskop siromaštva i muke.

Trnovac sa nekoliko šimlenih kućica u hrastovom gaju, Markovac, Babić dolac, Božina planina, Skorupov dolac sve je to tako nalikovalo jedno na drugo po onoj dubokoj urezanoj crti siromaštva. Čovjek se danas mora upravo čuditi kako su tu uopće stvorena ta ljudska naselja i što ih je tu održalo. No odgovor se može lako dokučiti. Žitelji tih krajeva žive uglavnom od stočarstva i šume, pa su to svoje zanimanje vjerojatno ovamo donijeli iz neretljanskih krajeva u bijegu pred Turčinom. Sa čovjekom došla je sjekira i koza, pa je zato i oko-

lina tih naselja tako puna goleti. Ali vremena se mijenjaju. Nestat će koza i ovaca, a onda nestat će i ljudi. Ostat će pusti doci i ugasla ognjišta.

Približavao se je pomalo i dan mojeg rastanka sa Jurom. Bio sam tužan zbog te pomisli, da se moram rastati s tim pomalo neobičnim mladićem. Nije mi samo pokazao ljepotu borovih gajeva, tolikih poznatih i nepoznatih vrhunaca, već mi je otkrio i svoje ljude u njihovim kolibama, gdje je kako kaže veliki pjesnik Tin, i žedan kamen na studencu. Zar Velebit i Dinara nisu ista žeđ i ista glad?

Posljednjeg dana put nas je vodio preko Zlatkine njive, Rogić dulibe, Pogledala i Ječmišta prema Živoj vodici. Borovi gajevi ostajali su za nama. Za-

Na primorskoj strani

Foto: I. Modrić

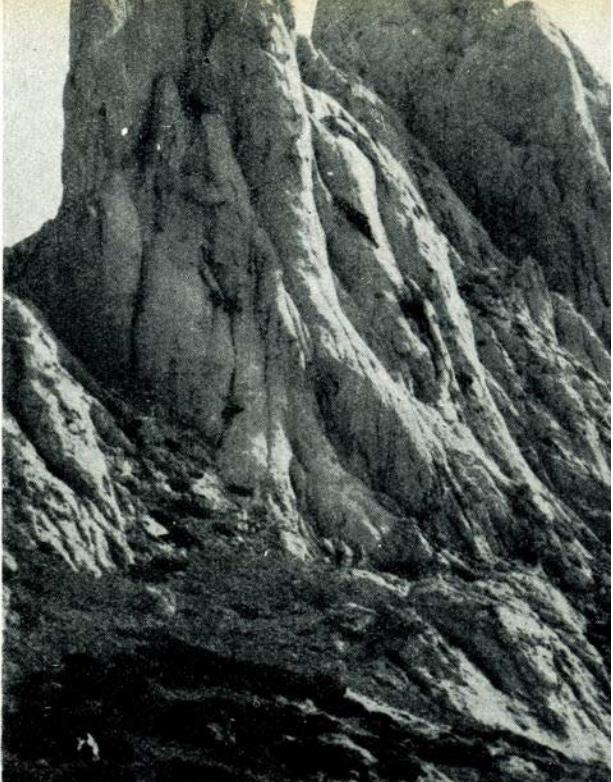
počinjalo je penjanje preko travnih proplanaka kroz bukovu šumu punu hladovine i mekanog lisnog pokrivača. Bila je to ugodna promjena iza goleti Babić doca, Markovca i drugih naselja. Ovdje su se nizali prekrasni vidici na pristranke Visibabe i na sve one nepoznate glavice na kojima su se tako skladno dodirivale bukove, borove i smrekove šume čas ulazeći jedna u drugu, čas gubeći se jedna u drugoj. Kako se je raskošno poigravala priroda u toj igri dekora u kojoj su bijele kamene stijene i glavice služile samo zato da pojačaju draž tog skladnog preplitanja. U jutarnjoj sjeni ili u času prodora prvih sunčanih zraka ostavljali su ti vrhunci nezaboravnu sliku ljepote i skladnog života jedne biljne zajednice.

Tog dana slijedilo je još nekoliko kilometara bukovih gajeva, dok nismo preko travnatog Ciganskog dočića kao preko nekog čilima stigli i do Žive vodice, ubavog pašnjaka i kosanice. Okružena sa svih strana zelenim vrhuncima bukove i smrekove šume sa svojim zelenim pašnjakom draga se je doimala oka ova ljudska oaza. Ovog puta nismo bili sami. Na rubu pašnjaka tik šume stajala je drvena koliba Pave Kevilja, kako ono reče Jure, posljednjeg Mohi-

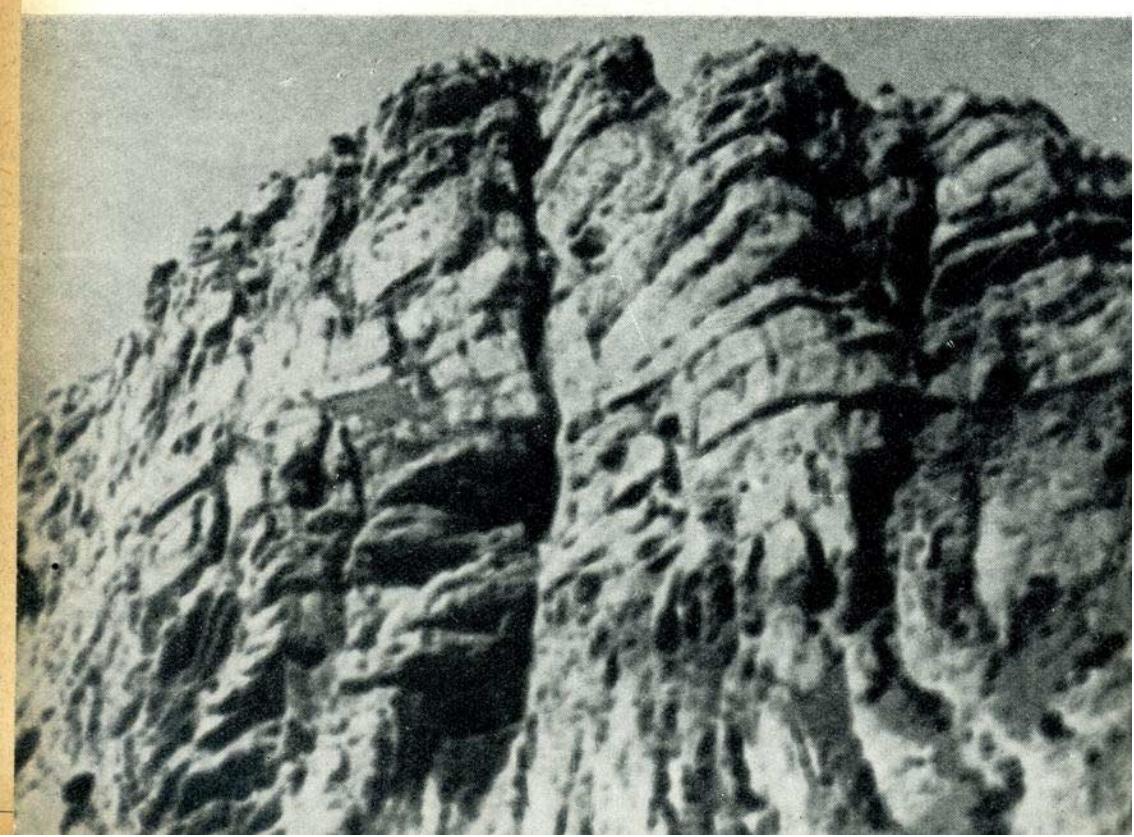
Tovit sa Tulovih Greda (Juž. Velebit)

Foto: D. Mlač

Buljma (Juž. Velebit)

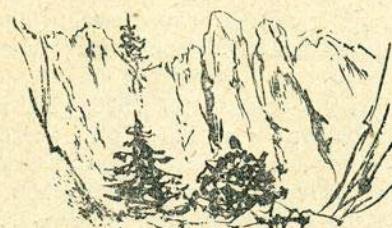
Foto: P. Kleut

kanca na straži Žive vodice. Već godinama taj starac sam samcat od ranog proljeća do snijega živi u toj potleušici kao pustinjak sa malim konjčetom. Kopa, ruje, sadi i sije po svojem docu čekajući onu nesretnu rodnu godinu, da mu njegova muka donese obilata ploda. Kad bi se čovjek tiho privukao u to njegovo carstvo mogao bi čuti kako starac ojka i pjeva, kao da tuguje za nečim što je već odavno daleko od njega. Živi tako sa bukvama, medvjedima i srnama, slučajnim gostima koji se prikradaju u nepoznate sate kao i on k izvoru vode. Ko bi znao što drži tog čovjeka u planini. Možda ljepota prirode? Na to on ne bi mogao ni znao odgovoriti. Zar on uopće može i umije o ljepoti govoriti? On ju samo potmulo osjeća u samoći svojih dana, kao nešto što je dio njegova života, mira i izmirenja sa nedaćama ovog tužnog ljudskog bitka. Planina, to je on sam. Planina, to je njegov život. Planina, to će biti njegova smrt. Neće li i njega jednog dana oboriti na zemlju kakvo bukovo drvo, kao što je pred nekoliko godina usmrtilo Josu Vukušića Mutana nedaleko njegove kolibe. Tko zna što još čeka tog simpatičnog i dobrog starca, to veliko staro dijete Velebita, pričao je Jure.

»Sudbina se mora opjevati, oplakati ili vučji izvijati« kako nam reče stari Pave, »a zato, veli, najbolja je samotna planina.«

Nekoliko nezaboravnih časova odmora na Živoj vodici u društvu mojih znanaca nagoviještalo je završetak naše skitnje. Moj put je vodio dalje. Pave je morao na svoju muku, a Jure, moj Jure, morao je na svoj posao. Živo, se sjećam danas tog rastanka. Najednom je lako poskočio na noge, poravnao na ramenima svoju prtljavu i očima punih nemira pružio mi ruku, dobro je stegnuo i s tužnim osmjehom oko usana odsječno mi rekao: »Prijatelju mojih pustih duliba i doca — zbogom« da za čas ispravi »do viđenja«. »Do viđenja«, odgovorih, a on kao srna začas mi nestade ispred očiju. Još sam dugo vremena ostao sam sjedeći na kamenu pored vode, razmišljajući o proteklim danima, o tom visokom i sjetnom čovjeku, njegovim ljudima i o onom čudnom brzom rastanku koji mi je bio više sličan bijegu nego odlasku. Moj se Jure vraćao natrag k sebi, da sadi i sanja zelene borove po pustum velebitskim dragama. Tog mi je časa sve postajalo jasno. Novi val života još i danas neumoljivo pustoši ovu kamenu planinu. Putuju njezini sinovi i kćeri za novim radilištima, gradovima, lukama i morima, putuju za boljim životom. Moja duga razmišljanja prekinuo je najednom ojkavi glas staroga Pave, koji je dolje u docu nešto kopao. Svaki od nas živio je svoj vlastiti život, dok je i planina u dašku vjetra vodila svoje razgovore u krošnjama bukava. Ta tiha pjesma pratila je moje bogate misli i korake na mojojem putu prema Zavižanu. Tog časa više nego ikad prije, a ne znam zašto, osjetio sam duboku samoću, rekao bih i tugu mojeg vodiča Jure. — »Čudan je taj Velebit i njegovi ljudi!«

Hajdova hiža

Jedna od najvećih pećina Gorskog Kotara je Hajdova hiža kod Kuželja nedaleko Broda na Kupi. No iako je jedna od najvećih, a također i najzanimljivija pećina ovog područja, ona je malo poznata i slabo posjećena kao prirodna ljepota. Tko samo jedamput posjeti ovu pećinu i njezinu okolicu, u kojoj imade nezaboravnih pejsaža i prirodnih interesantnosti, taj uvijek želi, da ponovo posjeti ovaj kraj, da se divi i uživa u prirodnim ljepotama tog dijela naše domovine.

Gusta jutarnja jesenska magla ispunila je dolinu rijeke Kupe, tako da se autobus, koji nas je vozio od Čabra prema Kuželju, vrlo sporo kretao, jer brojni zavoji i slaba vidljivost nisu dopuštali brzu vožnju. Taj dan imali smo zadatak, da detaljno speleološki istražimo Hajdovu hižu, a to će biti 47. istražena pećina u ovom našem skoro dvomjesečnom istraživalačkom pothvatu. Oko pet sati ujutro stigli smo u Kuželj, iskricali svoje stvari i brojne speleološke rekvizite i tražili, gdje da se smjestimo. Srećom, ubrzo smo našli lugara Josipa Kezele, kod kojega smo odložili nepotrebne stvari i spremili se za istraživanje Hajdove hiže. Kako je bila gusta magla, lugar nam je dobro poslužio kao vodič.

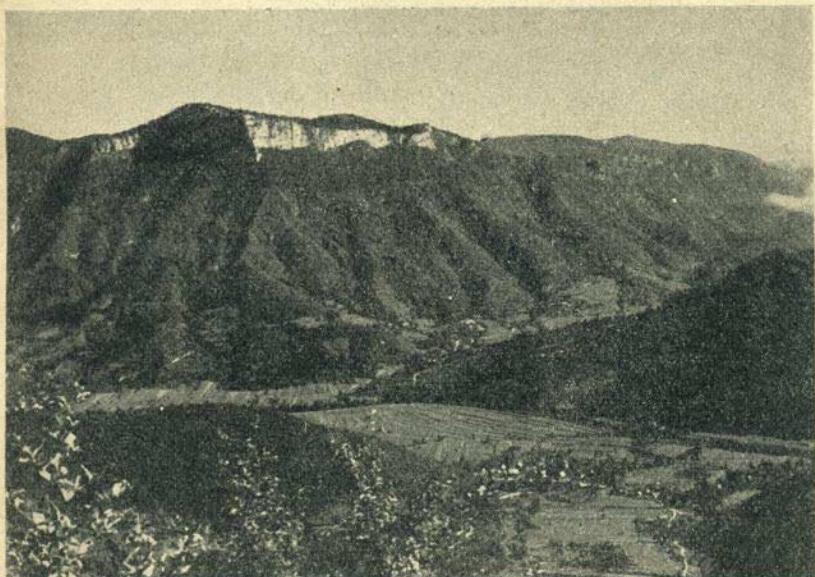
Od Kuželja krenuli smo cestom prema Guče Selu, a od njega dolinom potoka Mala Belica prema jugozapadu. Izvor potoka je velik, a nalazi se ispod okomitih stijena, iznad kojih se visoko gore nalazi ulaz u Hajdovu hižu. Kod izvora rastali smo se od našega vodiča, koji nam je prije dao detaljne upute o dalnjem putu do pećine. Uspon počinje preko jednog siparišta, a nakon njega slabo vidljiv puteljak skreće u razmjerno rijetku šumu, koja pokriva strme padine Belice i Velikog Vrha. Taj puteljak je pred mnogo godina bio markiran, no sada je boja markacije skoro posve nestala; puteljak je gusto obrastao raznolikim biljem i grmljem, te smo ga svaki trenutak gubili, a izgubili smo i dosta vremena u traženju jedva vidljivih markacija. Nakon mučnog, napornog i polaganog uspinjanja došli smo na dobro ureden planinski put, što vodi iz područja Drgomalja. Ovim putem dolazi se lako i za kratko vrijeme do ispod ulaza Hajdove hiže. Kad smo se popeli na visinu od preko 600 m probili smo se iznad guste magle, koja je ispunjavala dolinu Kupe, Velike i Male Belice, a iz koje su kao otoci stršili vrhunci okolnih bregova. Doskora je magla počela postepeno nestajati i tek sada smo vidjeli, da će danas biti prekrasan dan.

U blizini ulaza Hajdove hiže poplašili smo krdo od oko osam divokoza, koje su skačući, uz rušenje kamenja i praskanje granja, bježale prema dolini Velike Belice. Ovo je jedini kraj u Gorskem Kotaru, a također i u Hrvatskoj, gdje se nalazi ova rijetka i krasna planinska divljač. Ovdje imadu divokoze sve uslove za svoj opstanak, pa je taj rezervat i zakonom zaštićen. Spomenutim putem došli smo do ulaza pećine.

Hajdovu hižu djelomično je opisao još 1898. god. u svojoj knjizi »Gorski Kotar« naš poznati prirodoslovac i popularizator prirodnih ljepota Dragutin Hirc, a pisao je o njoj i u raznim novinama, časopisima i ostalim svojim djelima, ističući ljepotu i zanimljive strane Hajdove hiže i njezine okolice. Prema njegovom pisanju ova pećina dobila je svoje ime po »hajdima« t. j. ljudima, za koje navodno okolni narod priča, da su živjeli u spomenutoj pećini. Osim

Dragutina Hirca o Hajdovoј hiži pisao je još prije 30 godina i Vladimir Blašković (»Jutarnji list«, Zagreb, 30. V. 1924.), koji je također upozorio na ovaj lijepi prirodni objekt. I ovaj članak pisan je sa željom, da se ovoj pećini posveti više pašnje i da skrene na nju pozornost planinara, koji posjećuju ovaj kraj.*)

Ispod visokih okomitih stijena nalazi se ulaz u Hajdovu hižu. Stijene su izgrađene od dobro uslojenog, tamnosivog, bitumičnog vapnenca, koji po starosti pripada jurskoj formaciji. Ulaz pećine nalazi se na 725 m apsolutne visine, a orijentiran je prema sjeveru. Postanak ulaza predisponiran je velikom

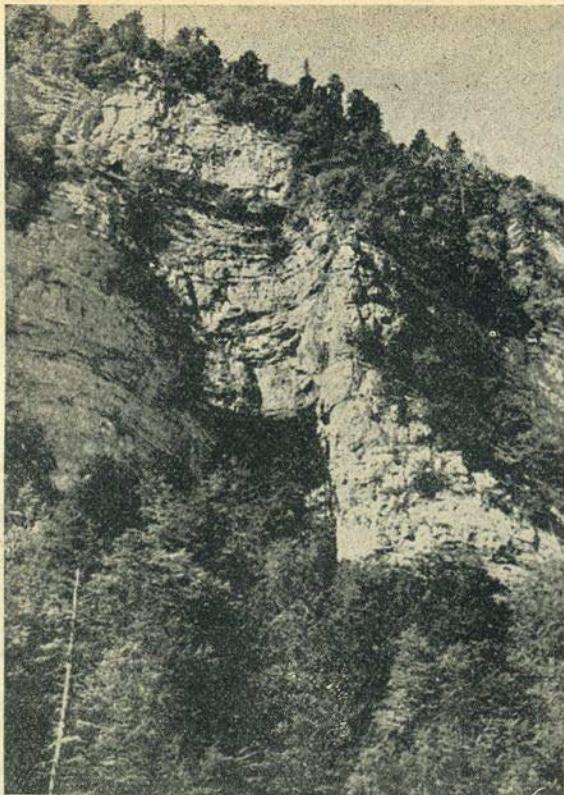
Pogled na Kuželjsku stijenu, dolinu rijeke Kupe i potoka Mala Belica, i Guće Selo

Foto: M. Malez

dijaklazom pravca S — J, a duž nje došlo je i do formiranja velike početne pećinske dvorane. Sam ulaz je velikih dimenzija, širok je 10 m, najveća mu je visina oko 8 m, te je koso položen kao i dijaklaza koja je uvjetovala njegov postanak.

Od ulaza pećine spuštanjem preko siparskog materijala dolazimo u ogromnu početnu pećinsku dvoranu. To je jedna od najvećih podzemnih šupljina u našoj domovini. Dužina ove pećinske dvorane izno-

* Pod naslovom »Hajdova hiža«, a sa podnaslovom »Jedna malo poznata i zanemarena špilja Gorskoga Kotara — Memento našim planinarima«, nakon prikaza okoliša i uspona do pećine direktnim, vrlo strmim i nemarkiranim smjerom bez ikakvih puteljaka (dakle ne taj smjer i put, što ga u ovom članku opisuje M. Malez), Vladimir Blašković je tada, u citiranom članku, pored ostalog napisao i ovo: »Unutrašnjost špilje vrlo je zanimljiva, a po svom opsegu bez sumnje je to jedna od najvećih naših špilja. Odmah od ulaza strmo se ruši i proširuje u vrlo visok i širok prostor, iz kojega opet vode dva dugačka i prostrana hodnika. Špilja ima stalaktita, stalagmita i ostalih osobitosti špiljskih, naročito lijepih sigastih oblika... Osim toga imade u njoj i vode, što se nakupila u malena podzemna jezera podajući hladnim i tamnim prostorijama zasebni čar. I kako bi

Okomite stijene Belice sa ulazom Hajdove hiže

Foto: M. Malez

si 85 m, najveća širina 27 m, a visina 16 m. Dvorana se proteže od sjevera prema jugu, tlo joj se od ulaza do sredine spušta, a dalje prema završetku, t. j. jugu se opet postepeno diže. Tlo dvorane na cijeloj dužini pokriveno je velikim kamениm blokovima, od kojih neki imadu i preko 10 m^3 . Svi ti blokovi srušili su se sa stropa, jer se u ovom dijelu Hajdove hiže još uvijek intenzivno vrši urušavanje pećinskog stropa. Ovo urušavanje je i uzrok, da u početnoj pećinskoj dvorani nije došlo do izlučivanja većih količina sigastih tvorevin. Nešto malo stalaktita i sigastih prevlaka nalazimo jedino u južnom dijelu početne pećinske dvorane.

se divno sjajile one dvorane, titrale mrijade kristalića kalcita i caklike figure te lijepе špilje, kad bi kojom srećom sve to bilo uređeno i rasvjetljeno otprikljike onako, kako je to učinjeno s nekim drugim špiljama. Na primjer Postojna. Da, ali... Najprije treba urediti i markirati put do špilje... Tko želi da špilju pobliže istraži i upozna, bezuvjetno se mora opskrbiti jakom svjetiljkom, čvrstim, visokim i nepromocijivim cipelama, dok je vrlo važan pomagač uže, bez kojega se mjestimice ne može naprijed. Ukratko: nužna je dobra, čvrsta i teška planinarska oprema... S ovo nekoliko riječi nisam ni izdaleka iscrpio sve ono, što bi se o toj špilji moglo i moralо reći. A uz Hajdovu hižu ima Gorski Kotar još mnogo toga, samo treba zaći u njega dalje i dublje.

Premda pisane prije puna tri decenija, ove su napomene aktuelne i danas. (Dodatak i primjedba uredništva).

U sjeverozapadnom dijelu početne dvorane počinje glavni pećinski kanal. Taj kanal proteže se prema zapadu na dužinu od 146 m. Širina kanala je različita, pa se kreće od 6 do 17 m, a visina od 4 do 13 m. Kanal se u početnom dijelu proteže vodoravno i pokriven je narušenim kamenim materijalom. Na dužini od 32 m kanal se počinje spuštati, pa mu je nagib oko 20° . Glavni pećinski kanal završava jednim jezerom. Tlo kanala pokriveno je većim dijelom narušenim kamenim materijalom, a prema završetku kanala tlo je pokriveno sigastim prevlakama i masnom pećinskom ilovačom.

Uzorak iz ušća u pećinu Hajdova hiža kod Kuželja

Foto: M. Malez

Stijene glavnog pećinskog kanala, na dviye trećine njegove dužine, nisu pokrivene sigastim tvorevinama, tako da se vide petrografske osebine i uslojenost tih stijena. Debljina slojeva se kreće od pola do 1,20 m, a smjer pada im je prema J 15° Z pod nagibom od 15° . Na nekim dijelovima glavnog pećinskog kanala došlo je subterenim korozivnim djelovanjem voda cijednica i nakapnica, do nastajanja brojnih škrapa. Ove škrape duboko su izbradale stijene pećine i stvorile su plastičan i jedinstven reljef. To su instruktivne i najljepše subterene škrape, koje se susreću u našem podzemlju.

U završnom dijelu glavnog pećinskog kanala došlo je do izlučivanja znatnih količina sigastih tvorevina. Naročito se od tih tvorevina ističe velika sigasta zavjesa na stropu kanala. Ta zavjesa dugačka je preko 2 m, široka oko 90 cm, a odlikuje se brojnim lijepim i pravilnim naborima. Uz ovu zavjesu nalaze se paralelno na stropu još dvije manje zavjese, a treća se počela tek formirati. Skupina tih zavjesa spada među najimpozantnije i najljepše sigaste izlučine u Hajdovojoj hiži. Osim spomenutih i brojnih drugih manjih sigastih zavjesa i prevlaka, na stropu i stijenama ovog dijela glavnog pećinskog kanala nalaze se brojni stalaktiti, koji često tvore

Velika sigasta zavjesa na stropu glavnog pećinskog kanala u Hajdovoj hiži

Foto: M. Malez

upravo fantastične oblike. Na tlu u ovom dijelu pećine došlo je do izlučivanja debele sigaste kore, a na njoj je došlo do formiranja stalagmita i manjih kamenica. Kamenice su bez vode i u njima se nalaze mali iskristalizirani pizoliti.

Pećinsko jezero što se nalazi na završetku glavnog kanala dugačko je 14 m, široko 7 m, a najveća dubina mu je oko 1 m. Taj dio pećinskog kanala ispunjen je masnom crvenkastom pećinskom ilovačom, koja je stvorila vodonepropusnu podlogu, pa je na ovom mjestu došlo do akumulacije voda cijednica i nakapnica, te tako i do formiranja spomenutog jezera. Voda u jezeru je potpuno bistra, a temperatura joj je iznosila 5° C.

U okolini jezera nalaze se veće količine pećinske masne crvenkaste ilovače, a ta ilovača odlikuje se naročitom morfolologijom. Ilovača je formirana u pravilne polukuglaste ili valjkaste nakupine, a površina joj pokazuje plastičnu mrežastu strukturu. Ovakva morfologija pećinske ilovače uvjetovana je kapanjem voda cijednica i nakapnica sa stropa kanala. U perifernim dijelovima spomenutih nakupina pećinske ilovače došlo je do formiranja malih i lijepih zemljanih piramida i gljiva.

Od glavnog pećinskog kanala odvajaju se tri sporedna kanala. Prvi se odvaja od glavnog kanala na 28 m dužine prema sjeveru, drugi na 70 m dužine

prema sjeverozapadu, a treći na 77 m dužine prema jugu. Početna pećinska dvorana, glavni pećinski kanal i tri sporedna kanala sa svim svojim odvojcima tvore vrlo razgranati podzemni sistem, kojem u ukupna dužina iznosi preko 690 m.

Prvi sporedni kanal, koji se odvaja od glavnog kanala na 28 m dužine, vrlo je prostran, pa mu širina na cijeloj dužini iznosi prosječno oko 14 m, a visina kanala se kreće od 5,50 do 16 m. Tlo ovog kanala je nejednak, a pokriveno je velikim kamenim blokovima. Sigaste tvorevine dolaze samo mjestimice u

Lijepo razvijene subterene škrape na stijeni glavnog pećinskog kanala Hajdove hiže

Foto: M. Malez

obliku tankih prevlaka. U ovom kanalu se također vrši intenzivno urušavanje pećinskog stropa. Na 75 m i 95 m dužine u ovom kanalu se nalaze dva veća bazena, koji su nastali izlučivanjem sigaste prevlake na udubljenom tlu kanala. Bazeni su danas suhi, no nekada su morali obilovati sa dosta vode, na što nam ukazuju tragovi nivoa te vode na rubovima bazena i iskrstalizirani mali pizoliti na dnu tog bazena. Taj kanal produžavao se prije još dalje prema sjeveru, ali je došlo do urušavanja pećinskog stropa u takvoj množini, da je prolaz dalje danas nemoguć.

Drugi sporedni kanal odvaja se od glavnog kanala na 70 m dužine prema sjeverozapadu. U taj kanal ulazi se uspinjanjem preko sipara i dolazi se u početnu duguljastu prostoriju, a od nje se kanal produžuje dalje prema sjeverozapadu u znatno sniženom i suženom obliku. Kanal završava sa dva kraka, koji se od kanala oštro odvajaju prema sjeveroistoku. Prvi krak završava dubokim ponorom, a drugi se postepeno suzuje i ispunjen je sigastim tvorevinama. U drugom sporednom kanalu tlo je djelomično pokriveno sa suhom crvenkastom pećinskom ilovačom, a djelomično sa narušenim kamenjem. Ovaj dio pećine ispresijecan je brojnim dijaklazama, a one su predisponirale i postanak tog kanala. Stijene kanala pune su većih i manjih zaobljenih udubina, a povr-

Veliko sigasto zvono u trećem sporednom kanalu Hajdove hiže

Foto: M. Malez

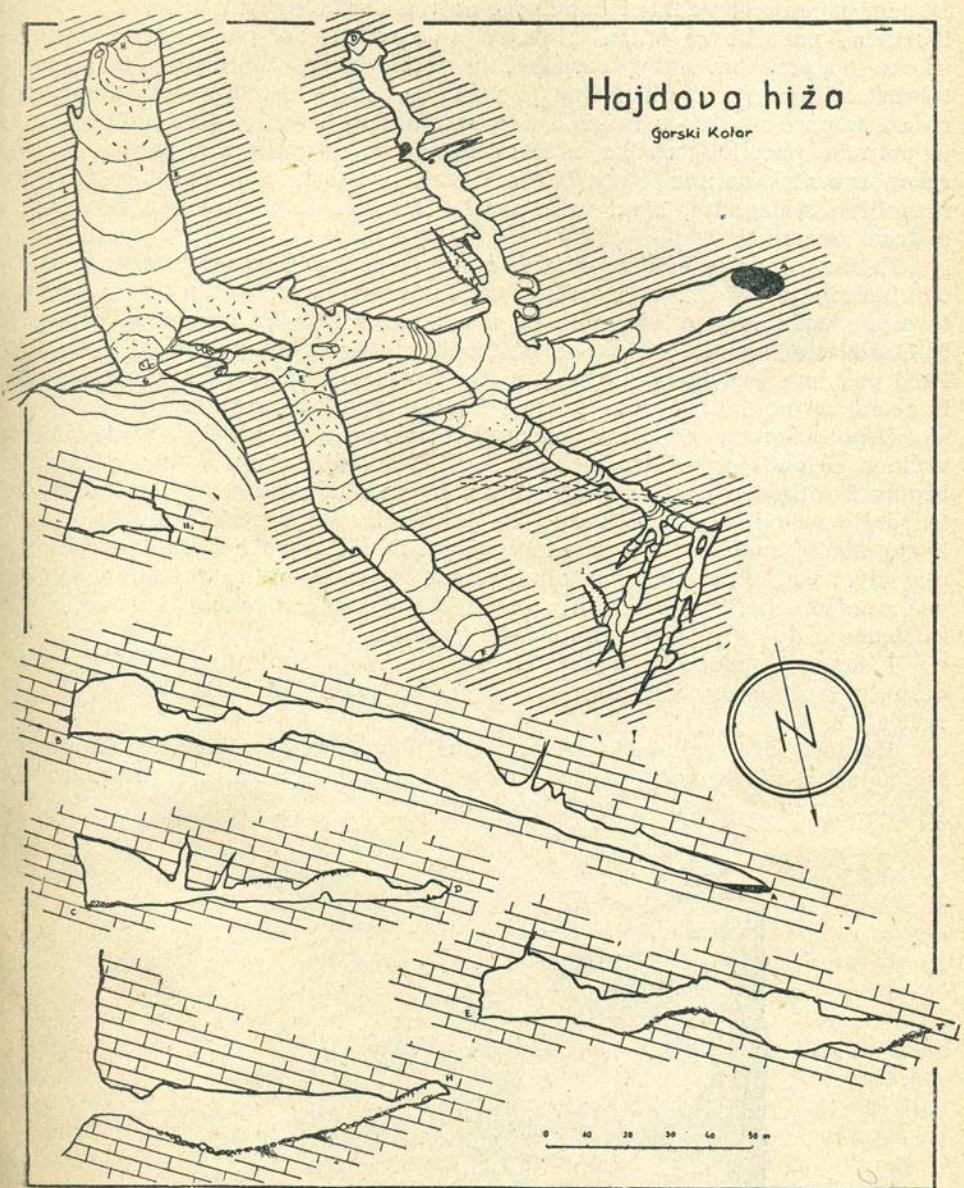
šina tih udubina glatka je poput stakla. Spomenute pojave uvjetovale su nekada tekuće vode, koje su ovim kanalom odlazile prema ponoru na završetku prvog kraka.

Treći sporedni kanal odvaja se od glavnog pećinskog kanala na 77 m dužine i to je najljepši dio podzemlja u Hajdovoј hiži. Kanal započinje duguljastom prostorijom, kojoj je tlo pokriveno debelom sigastom korom. Ova sigasta prevlaka onečišćena je u velikoj količini pećinskom ilovačom, tako da je dosta mekana, pa zbog toga ne stvara čvrste i trajne sigaste oblike. Sa zapadne strane početne prostorije nalaze se u stijeni udubljena dva »vrtložna lonca«, koji su također obloženi tankom sigastom korom do jedne stanovite visine, a to nam govori, da su bili nekada ispunjeni vodom. Stijene u okolini ovih »vrtložnih lonaca« izbratzdane su lijepim subterenim škrapama. Sa istočne strane početne prostorije nalazi se uski procjep i njime se ulazi u ponor dubok preko 12 m. Dno ponora pokriveno je vlažnom pećinskom ilovačom.

Od početne prostorije treći sporedni kanal proteže se dalje prema jugu, te preko niskog prolaza dolazimo u jednu duguljastu dvoranu. Tlo ove dvorane bilo je nekada ispunjeno vodom, što nam dokazuju tragovi nivoa po obodu

Hajdova hiža

gorski Kotor

dvorane i debelo izlučene sigaste bijele prevlake po tlu dvorane. Na tlu dvorane imade i do 1 m visokih stalagmita, a brojni stalaktiti i zavjese vise sa stropa. Treći sporedni kanal završava jednom prostorijom nepravilna oblika, koja je također ispunjena velikom količinom najrazličnijih sigastih tvorevina. Od tih tvorevina naročito se ističu lijepe stepenasto poređane kamenice, no prilikom našeg posjeta bile su bez vode. Najimpozantnija sigasta tvorevina u ovom dijelu pećine je veliko sigasto zvono. Ovo zvono nalazi se pred ulazom u završnu nepravilnu prostoriju i visoko je 3 m. Zvono je potpuno pravilnog oblika, a formirano je od svijetložučkaste sige, koja je razmjerno mekana, jer je onečišćena ilovačom. Ispod zvana nalazi se nakupina raznolikih stalagmita, a na vrhu zvana formirao se mali bazen sa čistom i bistrom vodom.

Hajdova hiža je prilično hladna i vlažna pećina. Temperatura zraka u pećini iznosila je $6,5^{\circ}$ C, a temperatura vode u jezeru na završetku glavnog kanala, te ostale vode, koja se akumulirala u pojedinim manjim bazenima, iznosila je 5° C. Relativna vlaga kretala se u pojedinim dijelovima pećine od 65 do 77%. Pred pećinom je u isto vrijeme bila temperatura 22° C, a relativna vlaga 45%. U pećini na nekim mjestima postoje i slabe cirkulacije zraka.

U pećinskoj ilovači glavnog kanala našli smo razne kosti i zube, a ti nalazi većinom pripadaju preživačima. Već D. Hirc navodi, da je u Hajdovoj hiži našao brojne životinjske kosti, a među njima i jednu lubanju s rogovima divokoze. On dalje navodi, da je to dokaz, da je ova životinja nekada živjela u ovom kraju, što bi značilo, da u vrijeme posjeta D. Hirca okolici Hajdove hiže nije bilo divokoza. Međutim, to je bila zabuna. Ne samo prema pričanjima lugara, već smo se i sami uvjerili, da u ovom kraju imade divokoza, i danas te žive zaštićeno u dva krda s ukupno oko 30 komada.

I današnja recentna fauna Hajdove hiže je zanimljiva te bi je trebalo sakupiti i proučiti. Osim šišmiša u njoj ima raznih insekata, pauka, stonoga, račića i t. d.

Hajdova hiža svakako je veoma zanimljiva pećina Gorskoga Kotara; speleolog nalazi u njoj mnogo naučnog materijala, a planinara opet impresioniraju ljepote i razni fantastični oblici podzemlja.

Niz Krku od slapa do slapa

Pojam krš redovito izaziva u nama predodžbu neplodnih kamenjara, oskudnih polja s malo zemlje crvenice, ili golih planina ispranih od kiše i ispucalih na suncu i buri. Međutim, ti predjeli čuvaju u sebi mnoge rijetke ljepote, koje drugdje ne možemo naći. — Voda je vjekovima ispirala vapnenačko tlo, dubla u njemu i propadala u nj kroz pukotine, ostavljajući za sobom mračne spilje pune prirodnih ljepota. Ponegdje je voda ostala na površini, usjekla se u kanjone i izgrađivala sedrene barijere, dijeleći tako tok na mirna jezera i prekrasne slapove. Taloženje sedre vrši se posredstvom živih bića, mahovina i alga, pa njihova struktura ostaje vidljiva i u okamenjenoj sedri.

Rijeka Krka u Dalmaciji ide u red najljepših krških fenomena ove vrste kod nas, a i u svijetu. Izvire kod Knina na 226 m nadmorske visine i prosijeca dubokim kanjonom Kistanjsku površ. Ulijeva se u Prukljansko jezero, koje već ima bočatu vodu. Morfološki se tok rijeke nastavlja kroz čitav Šibenski zaljev, a oblik korita se može slijediti još dalje u more. Spuštanjem naše obale bio je najdonji tok Krke potopljen morem.

Na samom izvoru Krke nalazi se Veliki buk (Krčić, Topoljski slap) kod mjesta Topolje, 3,5 km od Knina na cesti za Sinj.

KRČIĆ

Jednog vedrog lipanskog jutra krenuli smo iz Knina prema Velikom buku. Već izdaleka vidjele su se bijele pruge slapa stisnutog između strmih obronaka, dok se u pozadini isticala Dinara na bistrom plavetniliu neba. Oko pola osam gledali smo već golemi slap, kako se u punoj snazi ruši preko sedrene stijene u dubinu od 22 m. Voda se iznad slapa podijelila u niz manjih tokova, koji zasebice padaju, da se začas razbiju u lepezastu kaskadu i opet ujedine u razbješnjelu bijelu masu. Voda slapa pripada potoku Krčić, koji se s Dinare slijeva u Krku. Negdje ispod najjačih mlazova, u jednoj od brojnih spilja i pukotina izvire Krka, kao da je svoje rođenje htjela sakriti golemin bijelim velom, što prska, pjeni se i buči. A kad dune vjetar, digne se oblak raspršenih kapljica i zablista na suncu u svim duginim bojama. Između bezbrojnih bijelih mlazova i kotlića istakla se sedrena stijena, na kojoj sve buja od života. A život nije samo savladao ovu stihiju i osvojio najjače brzice, ne, upravo je život dao glavna obilježja stihiji, učinio je većom, strašnjom i ljepšom. U pukotinama ispod mlazova vode, gdje je najjače prskanje, vide se zelene plohe jedne trave, a u slabijim mlazovima i vodenim tokovima našle su uvjete za život razne alge. No pravi gospodar slapa ne nalazi se ovdje; to je mahovina. Ona je zauzela žlebove, gdje voda dere upravo nezadrživom snagom, raširila se preko okomitih stijena, zaposjela mjesta, gdje voda odskakuje od stijene i ruši se u dubinu. Posvuda iz slapa izviruju tamni pokrovi tog osvajača, »počesljeni« od vode. I tu se živi, donosi plod i neprestano stvara novu sedru, novu stijenu, koja će opet primati nove individue i prkosno razbijati mlazove Krčić-slapa... U Knin smo se vratili predvečer. Išli smo livadom uz mirnu tamnozelenu rijeku, a uz drugu su obalu klimale vrbe i žute se perunike njihale na vjetru.

Iz Knina teče Krka mirno poljem i zabija se u kanjon, što ga je sama izdubla još u vrijeme kad se je led povlačio iz naših krajeva, a velike mase vode slijevale u Jadran. Tada je nastao taj prekrasni fenomen, koji podsjeća na minijaturu Grand-kanjona rijeke Kolorado. Od onog su se vremena prilike promjenile, smanjio se vodostaj, i Krka je prestala s intenzivnom erozijom, te počela izgraditi svoje korito. Stvorene su mogućnosti za naseljavanje bogate flore algi i mahovina, pomoću kojih je stvoren čitav niz prekrasnih sedrenih katarakta, kakvim se može podići samo naša Krka.

BILUŠIĆA BUK

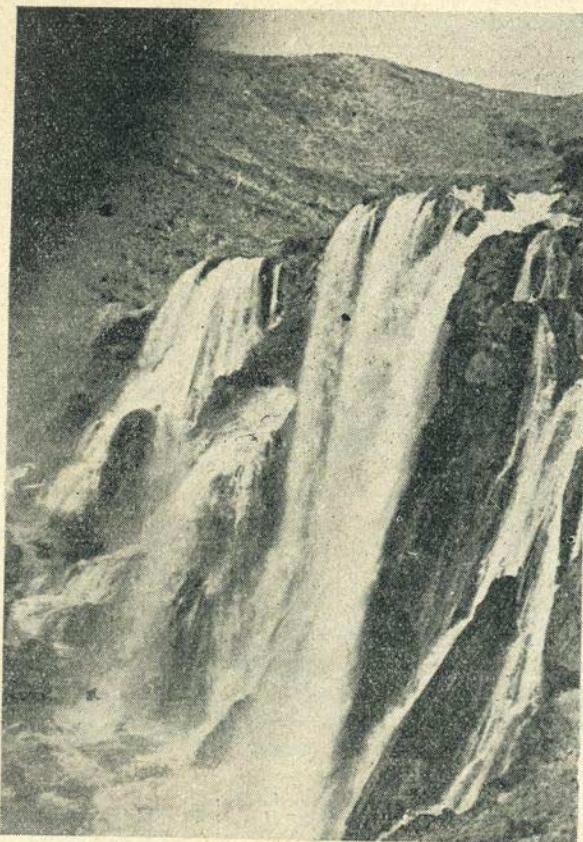
Oko 14 km nizvodno od Knina nalazi se golema sedrena barijera Bilušić buka. Nekada je ona zaustavljala rijeku proširujući je u krasno Bobodolsko jezero, kojeg su se valovi razbijali o okomite stijene kanjona. Preko nje su se slijevale vodene mase i razbijale u mirijade kapljica. Danas je slap snižen, nasilnim probijanjem barijere. Taj je zahvat trebao spriječiti poplave u Kninskem polju, no samo je isušio jezero, danas zaraslo u trsku i ševar, dok poplave i dalje traju. Ipak je slap još uvijek lijep i vodom najbogatiji. Stijesno je Krku na uski mlaz i oborio je niz sedrene gromade. Svuda oko slapa porazmještene su mlinice, od kojih su one na desnoj obali upravo srasle s pejsažom. Voda se ispod buka smiruje i obilazi masivnu suhu barijeru, koju je u davnjoj prošlosti izgradila i — probila. Sad ona strši oko 7 m u zrak i sakriva u svojim zavojima lijepo povrtnjake, natapane duhovitim sistemom, koji iskorištava pad vode od 1 m. Na mjestu proboga vode nalazi se mala stepenica, a iza okuke rijeka opet podivlja. Baca se i skače preko barijerica, rasprši se u pjenu pa se malo zatim prelije poput stakla. U tom dijelu tok Krke vijuga. Čitavo područje Bilušić buka zaraslo je u grmlje i drveće, pa tamno zelenilo čini prijatan okvir bjelini razbjegnjele vode.

Pristup je do Bilušić buka moguć s više strana. Od mjesta Radučići na cesti Knin—Zadar dijeli ga oko 5 km kolnog puta. S druge strane dolazi cesta neposredno do lijeve obale slapa, a vezana je s Kninom kao i s Oklajem, pa dalje s Drnišem. Istim putem može se doći i sa centrale Manojlovac. Uz slap postoje lijepi livade na kojima se može kampirati. Inače je noćenje moguće u mlinovima i kod prijaznog stanovništva okolnih sela.

BRLJAN, MANOJLOVAC, ROŠNJAK, MILJACKA

Na 18. km od Knina Krka pravi oštru okuku. U tom strmom i uskom dijelu njenog korita izgradio se čitav niz krasnih slapova, što su se poput bisera poređali niz rijeku. Barijera Čorić-slapa (Brljan) svija se u luku držeći svojim plećima oveće Bobodolsko jezero. Na njoj je izgrađena brana, a nivo jezera podignut je time preko 50 cm. Odavde se opskrbljuje vodom hidrocentrala »Manojlovac«, te koristi pad od 4 slapa, tako da ovi ostaju preko ljeta suhi. Za većih voda bijeli se barijera od mnogobrojnih slapova, koji se ruše u drugo jezero zagrđeno od nedaleke barijere »Manojlovca«, a buka obaju slapova mijeha se u jednu prijeteću i veličanstvenu glazbu... Nekoliko mjeseci kasnije ptičje cvrkutanje prekida gluhi tišinu koja vlada nad slijepim sniženim jezerom, a goli slazovi i poluspilje presušenih slapova zjape u suhu usijanu augustovsku atmosferu. Ali nemojmo kvariti utiske! Gledajmo »Manojlovac« u punoj snazi, gledajmo vodene mase što se niza nj ruše, pršte i slijevaju u virove

pjene. Odasvud se dižu oblaci vodene prašine dajući krajoliku ponešto tajanstven ugođaj. Čitav je slap obrastao gustim zelenilom. Sočne livade spuštaju se uporedo sa stepenicama vodopada, kao da nam žele pružiti što ljepši pogled i što neposredniji dodir s divom »Manojlovcem« ... Kad čovjek pogleda gore uz

Slap Krčića

Foto: B. Kotlajć

vrleti kanjona opazi na njegovim rubovima draču (*Paliurus Spina Christi*) i oskudne grabove (*Carpinus orientalis*) kao jedine predstavnike života na kamenjarama. Koliki kontrast je to prema bučećem životu slapova!

Nešto niže smiri se Krka, proteče mimo sočnih livada i gotovo neopazice se prelje preko jednostavne 8 m visoke stepenice. To je Rošnjak, malen ali vrlo zanimljiv i lijep slap. Postavljen je ovdje kao maleni ukras rijeci i okomitim stijenama.

Zadnji slap ove skupine je Miljacka. Smješten je iza okuke nedaleko od centrale. Voda posrće preko malih stepenica i onda se sa triju strana sruči u polukružni kotao s visine od preko 10 m. S lijeve strane velikog pada prolazi jedan mlaz i skakuće preko kaskada, pa se i on smiri u smaragdno zelenom jezercu, koje se proširuje iza kotla. Zdesna ulazi voda u gusti vrbik i praveći

skupinu malih bizarnih slapića, bacaka se iz kuta u kut. Ispod ovog pada silazi Krka niz još dvije stepenice i nastavlja mirno svoj tok.

Do ove skupine slapova može se doći s triju strana: 1. Autobusom po cesti Knin—Kistanje—Zadar do mjesta gdje su smješteni rimski lukovi koje narod zove »Šuplja crkva«. Odavde pješice niz uski konjski put u kanjon do mlinice na Manojlovcu. Do ostalih slapova pristup je otežan ili nemoguć. 2. (bolje) Radničkim autobusom Knin—Hidrocentrala »Manojlovac« pa odatle na sve slapove. 3. Autobusom po cesti Knin—Kistanje do mjesta Rudele, i dalje pješice do hidrocentrale.

Roški slap

Foto: S. Golubić

Dalnjih 14 km Krkinog toka prekinuto je jedino stepenicom kod manastira Arhanđelovca, a odatle do Roškog slapa teče bez naglih padova.

ROŠKI SLAP

Dašak vjetra što je prodro između vrletnih klisura, zanjihao je šaš i trsku na uskom, tihom jezeru, a lagano mreškanje preletjelo je površinom. Ovdje voda kao da i ne teče. No doskora iskrne pličina gusto obrasla vrbama i drugim grmljem, a voda poteče brzacima između šibljaka i prelije se preko nebrojenih stepenica i barijerica ostavljajući iza sebe bezbroj otočića. Stupili smo na golemu sedrenu barijeru s bogatom mrežolikom strukturom*, koja će se 400 m nizvodno naglo prekinuti i stvoriti čitav niz prekrasnih slapova, što

* Mrežoliki oblik tokova i otočića izgrađenih od sedre.

se poput lepeze ruše u Visovačko jezero. A stijene kanjona? Neprimjetno su se razmagnule, da bi otvorile što ljepši vidik na Roški slap. Ovo je miran krajolik usijan od sunca tokom cijelog ljeta; ali i tu znade zaduvati jugo, podići valove na jezeru, a na nebo navući crne oblake. A tada u polumraku razvije se borba elemenata. Gromovi se nadvikuju s bukom slapova, a strijele krše vrhove kanjona, dok kiša lijeva i dere žednu zemlju s kamenite podloge. Ujutro kad prestane bubnjanje kapi po krovu šatora, izade sunce iza stijena vedro i nasmi-

Skradinski buk

Foto: S. Golubić

jano, kao da se ništa nije dogodilo; tek lješinari se dignu iz vrleti, da traže žrtve sinoćnjeg kaosa.

Preko same barijere Roškog slapa prelazi cesta, koja spaja Drniš i Kistanje, pa se iz oba ova mesta može prići slapu. Redovita autobusna linija međutim ne postoji. Nekada je od Skradinskog buka saobraćao motorni čamac, no i taj je sada pokvaren.

Šum slapa pomalo nestaje, a zamjenjuje ga jednomjerno udaranje vesala. Približujemo se klisuri, što je suzila jezero na svega dvadesetak metara i razdijelilo ga na dva dijela. S lijeve strane nam ostaje stara gradina na strmoj litici. Narod veli, da je to postobjbina hrvatskih kraljeva. Prošli smo tijesno zvano »Medu gredama« i malu kapelicu, što je tu podignuta. Jezero se opet naglo proširuje i već se pomolio toranj visovačke crkve iz zelenila otočića. Sišli smo na Visovcu. Zelenilo otočića daje čitavom jezeru tako romantičnu notu, da ga mnogi nazivaju »Dalmatinskim Bledom«. Na otoku je franjevački samostan sa crkvicom i bogatom bibliotekom. Okolo je zasađen park, pun oleandera i žalosnih vrba.

SKRADINSKI BUK

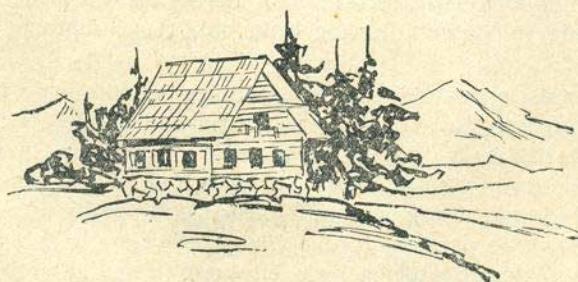
Jezero se proteže prema jugoistoku, gdje prelazi staru barijeru i proširuje se primajući vodu iz rječice Čikole. Na tom mjestu prostrla se u luku niska barijera, koja tek ponekad izlazi iznad površine vode. Jezero se dijeli u nekoliko rukava, koji se sastaju i opet dijeli čineći tako mnoštvo otočića, t. zv. mrežoliku strukturu. Tu je početak divovske sedrene barijere, koja se uprla ramenima o strme vapnenačke pristranke kanjona, i već tisućljećima zadržava svojim leđima vodene mase Visovačkog jezera. Zašavši dublje u gušlik, voda se slija preko dvije stepenice u mala jezerca — virove, što su poput smaragdnih očiju skriveni u šikari. Prema desnoj obali prostrla se trska propuštajući kroz svoj hlad tek oskudne vodotoke, dok se glavna masa vode prelila niz lijevu obalu u slapove, koji zadivljuju skladnošću svojih oblika. Voda s triju strana otmjeno silazi niz sedrene stepenice, ujedinjuje se, čini još nekoliko raskošnih lepezastih vodopada — i stane. Poslušno se okrene ukroćena branom i nestane nekud pod stijenu, ispod zgrade odakle pobjednici ljudi prate njen put do centrale i vodovoda. Na desnoj strani barijere slapovi ne rade. Na njenom rubu strše u zrak žuti i goli bogato razvijeni oblici presušenih slapova, kao nijemi svjedoci nekadašnjeg života, žubora vode i ljepote.

Skradinski buk ima hotel i direktnu autobusnu vezu sa Šibenikom (u sezoni).

Napuštamo posljednje slapove na rijeci Krki, ostatke nekad najljepšeg vodopada u zemlji. Moramo se požuriti da ga opet posjetimo, jer će ga uskoro posve nestati: Nova velika hidrocentrala gradi se ispod buka i spremna se da mu oduzme gotovo svu vodu.

Žalosna je sudbina rijeke Krke. Malo pomalo čovjek joj oduzima slobodu. Ne smije više da skakuće po kaskadama, da pršti i pjeni veseljeći se životu, koji uzrokuje, ne smije više bjesniti i bacati se u dubine i prijetiti svojim šumom. To je prošlo. Čovjek je ukrotio divlju rijeku, zbio je u kanale, zatvorio u cijevi i nagnao je da mu radi, tjera strojeve, daje svjetlo. A poslije je izbacuje iz svojih tamnica da izmorena i mirna oteče u more.

Ali ipak u proljeće, kad naide velika voda, poteći će Krka u svem svojem sjaju, zablijesiti će stari slapovi na suncu, možda ne tako puni života kao nekad, ali ipak lijepi. Tada nam valja poći na Krku i diviti se njenim ljepotama.

Zrakom i kopnom u Gorski Kotar

I

Bilo je to odmah poslije svršetka rata, kad su se nama žutokljuncima po prviput širom otvorila sva vrata naše zemlje, pa smo oduševljeno poletjeli od vrha do vrha, bez plana i bez iskustva, gorući od znatiželje da vidimo čega sve ima u našoj lijepoj domovini.

Pripovijest počinje jednog lijepog ljetnog jutra, upravo na vrhu Risnjaka, u vrijeme dok je još Gorski Kotar bio pun ruševina, a od nekadašnjih planinarskih domova jedva su se raspoznavali temelji.

Toga jutra, dršćući od zime izvukla se naša trojka iz ruševina nekadašnjeg »Šloserovog doma«, gdje smo prenoćili, i započela je diskusija o tome kuda ćemo danas krenuti. Pobjedu je odnio prijedlog druga Bože.

— Izvor Kupe i nikamo drugamo. To nije daleko, i kad smo već ovdje, treba da pogledamo ono lijepo jezero na izvoru o kojem je u »Hrvatskom planinaru« napisano toliko zanosnih opisa.

— Ali, čovječe, što ti pada na pamet, — zastupao sam kao i obično u ovakvim momentima opoziciju. — Nitko od nas još tamo nije bio, zalutat ćemo, a dobro znaš da u tim krajevima nigdje nema ni kapi vode.

— Pa ne možemo zalutati, — nastavi Božo — imamo sve što nam treba: kompas, kartu, visinomjer i dogled. Osim toga, treći je član trojke, Mirko, Goranin, a što se vode tiče, ima je dosta na izvoru Kupe, čitavo jezero ...

Ukratko, nije žabu teško u vodu natjerati, a kamoli žednog planinara, jer nisam još spomenuo, da smo već sada žedali. Još jučer prije uspona zaboravili smo napuniti čuture, a nismo ni slutili da je cisterna kod ruševina doma neosjećena i puna vode.

Za pola sata spuštala se već naša trojka prema Lascu u potrazi za izvorom Kupe, jednim od najljepših krajeva naše domovine. Zato ću se kod daljnog cpisivanja dobro čuvati da ne upadnem u pogrešku većine naših planinarskih reportera, u epsku širinu i pjesnički zanos.

Naši fotografski aparati imali su čitavim putem vrlo mnogo posla, a naročito na onim mjestima, gdje su strmi nagibi i kameniti šiljci omogućavali da zauzmemmo zastrašujuće, impozantne poze, po mogućnosti u što labilnijem položaju. Da ostanem i dalje samokritičan priznat ću da smo na strah i trepet zadnjih risnjačkih medvjeda cijelim putem toliko ijujuškali i hojlalikali, kao da želimo nadoknaditi znojnu tišinu jučerašnjeg uspona. Osim toga smo na svakom strmijem mjestu odvalili poneki kamen i znatiželjno osluškivali kako će dugo padati. Naša braća, slovenski planinari, riješili su taj problem neodgojenih planinara na vrlo originalan način. Na primjer, na Pohorju su izvjesili na gotovo svako treće stablo tablu sa poučnom opomenom: »Ne kriči v gozdu — Ne vali kamen!«, pa i na takvim mjestima gdje kamena uopće i nema, a na ostalo drveće izvjesili su razne druge odgojne parole. Dok je to u Sloveniji tako, naš Gorski Kotar je još uvijek toliko neciviliziran da nema čak ni putokaznih tabli. A ako dodamo još i to, da je već treći dan što idemo od vrha do vrha, i još nismo ni na jednom našli štambiljku, može se zamisliti naša čežnja za Slovenijom, gdje nema ni vrha ni vršića bez upisne knjige i štambiljki najrazličitijih

formi: velikih, malih, okruglih, trouglatih, četvorouglatih i t. d. Uglavnom, tamo bi za isto vrijeme već ispunili pola naših planinarskih legitimacija žigovima, dok su ovdje još uvijek zijevale od praznine. No nažalost, u ono vrijeme još nismo mogli saznati ništa o »zapoštenoj i blatnoj krajini« Gorskega Kotara i to zato jer je to otkriće objavljeno tek prošle godine u »Planinskom vestniku«.

Prolazili smo kroz kraj, koji je jedan naš stari planinar-botaničar nazvao »botaničkim vrtom naše domovine« zbog bogate flore (dan je ovdje Nacionalni park). A jer je struka mojih putnih drugova zasijecala u botaniku, zaustavlali su se s važnim izrazom lica i radosnim poklicima na latinskom jeziku kod svake druge stabljike. Putem do Lasca otrgnuli su sve ljepše egzemplare biljaka, tvrdeći da to spada u ljubav prema bilinskom carstvu, a usto su ogorčeno osudivali ostale botaničare, koji navodno žele iskorijeniti vegetaciju Gorskega Kotara. Raznim lišćem, biljkama i grančicama ispunili su sve novine koje su kod sebe imali, i to je svršilo tek kad smo ostavili Lazac daleko za sobom i stigli na Seginske livade, gdje je bilo samo obične trave.

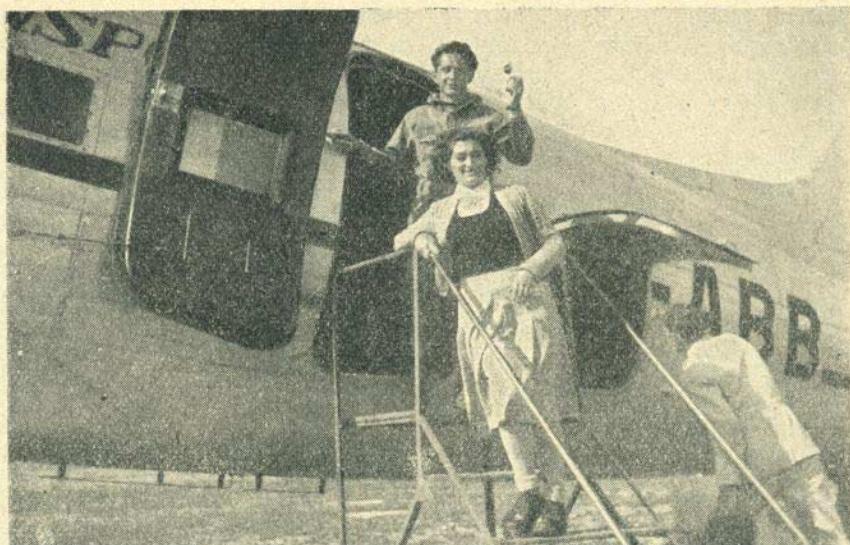
Ovdje smo iskoristili priliku i zaustavili jedan slučajni kamion, da nas poveze sa sobom. Silno smo se veselili ovom sretnom slučaju i našoj snalažljivosti. Naše veselje će svaki planinar vrlo lako shvatiti. Nakon kojih 6 do 7 kilometara doznali smo da se vozimo u krivom pravcu, pa smo se iskricali i vratili natrag, radosni da prijašnja sreća nije dulje potrajala, što će i neplaninar vrlo lako shvatiti. Zatim smo opet poklonili povjerenje našim nogama i iz petnih žila krenuli cestom na istok prema Biljevinu. Lijevo i desno od nas nizale su se stijene i ponori, sve pokrito bujnom vegetacijom. Znatiželjno smo se zagledavali u nijemi sumrak gustih prašuma, gdje vrlo rijetko stupa ljudska noga, a nikada sunčana traka. Čitavo prije podne nismo sreli živoga stvora.

Hodali smo tako satima kroz divne crnogorične i miješane šume, malo po putovima, a malo po bespuću. Usput smo na jednom sumnjivom raskršću, kakvima Gorski Kotar neobično obiluje, izvadili kartu, kompas, dalekozor i visinomjer, ali, jer se nikako nisu slagali s našim mišljenjem, proglašili smo kartu zastarjelom, a instrumente odlučili dati na popravak. Zatim smo se prepustili našem instinktu i pješačili tako cestom još koji sat, pjevajući iz svega glasa. Kada smo otpjevali sve što smo znali, stali smo se ozbiljno čuditi, kad će se već jednom pojavit ta Biljevina.

Umorni od naših teških naprtnjača, za koje neplaninari kažu da su glavna karakteristika planinara, sjeli smo na travu da se dogovorimo, što ćemo sada. Kako se nismo mogli ništa pametnoga sjetiti, otvorili smo naprtnjače i po proušanom planinarskom običaju stali jedan drugoga uslužno nuditi raznim đakonijama, svaki sa tajnom namjerom da što prije olakša svoju prtljavu. Tom prilikom svaki je u sebi stvorio čvrstu odluku da ubuduće na izlet ne nosi kruha ili druge neinteresantne hrane, jer takvu vlasnik obično nosi preko sedam brda i dolina, dok se ne potroši, a često je doneše i natrag kući. Naročito nas je ozlovoljila jedna velika konzerva nevjerojatno slanih riba, koju po zlu svi planinari vrlo dobro poznaju. Žao nam je bilo baciti je, a opet, nitko od nas nije mogao da ju jede.

Prije odlaska ostavili smo oko sebe na sve strane razbacane gomile papira i praznih konzervi, na veliku radost muha, mrava i drugih šumskih životinja, a kao znak budućim planinarama, da je ovdje već prije njih stupila ljudska noga. Vatre nismo palili, ali ne zato što je to u šumi zbog opasnosti od požara zabranjeno, nego jednostavno zato, što nismo imali šibica. Ta, ima li koga tko ne pozna toliko puta već opjevanu »idilu«, kad navečer društvo posjeda oko

velike logorske vatre, pa nijemim užitkom promatra kako užareno triješće pršti na sve strane, a tisuće varnica lete kroz šumu i planinu nošene vjetrom. Ne vrijedi tu postavljati table sa opomenama i zabranama, a kao najbolji primjer može poslužiti Mozirska planinarska kuća, koja je do sada već tri puta izgorila do temelja zajedno sa divnom šumom u okolici, a usprkos mnoštva različitih protupožarnih tabli i plakata posijanih unutar i naokolo doma. Danas se na tom mjestu opet nalazi novi, još ljepši dom nego prije, ukoliko nije u međuvremenu, dok ovo pišem, i on izgorio.

Grobničko polje: Na aerodromu

Foto: Ing. B. Mihelčić

Sunce se već prijeteći približilo zapadu, a mi smo još uvijek sjedili, jer nismo znali ni gdje se nalazimo ni na koju stranu treba krenuti. Čekali smo da nas spasi neki sretni slučaj, koji je već mnoge planinare izvukao iz nevolje kad su izgubili svaku nadu, a taj slučaj pojavio se i ovog puta u obliku jednog kamiona za drva. Dočekali smo ga prilično nepovjerljivo, jer nam je još bila svježa uspomena na pustolovinu s jutrošnjim kamionom. No kamion je kraj nas naglo stao, a šofer je klikćući skočio prema Boži. Bili su bratići.

Kad su svršile rodbinske ceremonije, stao nas je uvjeravati da ovaj put ne vodi prema izvoru Kupe, pa da nam uštedi par kilometara pješačenja, strpao nas je u svoju šofersku kabinu i povezao sa sobom. Na jednom raskršću smo se srdačno oprostili i u znak zahvalnosti ostavili mu jednu od spomenutih slanih ribljih konzervi. Sitna pakost, koja je među bližim rođacima dozvoljena.

Zatim smo otpješaćili cestom tamo negdje do iza Vršičkih vodica sve dok nam cesta nije dozlogrdila, pa smo sišli, probijajući se po bespuću guste šume do kanjona Krašicevice, prvog pritoka Kupinog. Po njegovom koritu, skačući s kamena na kamen, a koji put i mimo kamena, prodirali smo sve dublje među mračne stijene. Čim dalje, sjene su postajale sve neprozirnije, a kanjon sve uži i dublji, dok nas nije doveo do svog ušća u Kupu.

Sto metara odavde, u večernjem sumraku i u neobičnoj tišini, iznenadio nas je nezaboravni prizor. Trista metara visoka, okomita stijena Kupičkog vrha (715 m), a pod njom stisnuto malo, tamno jezero, okruženo šumom i stijenama. To je izvor Kupe. Iz ovog jezerca istječe ona široka i jaka, odmah čitava rijeka. Bili smo dostoјno nagrađeni za sve današnje napore. Dugo smo šuteći stajali i gledali, dok su nam mlade duše upijale nezaboravne utiske.

Tek kada se spustio potpuni mrak, sjetili smo se da treba tražiti noćiste. Osvijetlili smo baterijom kartu i našli da na suprotnoj obali Kupe postoji staza. Ali nigdje prelaza. Sada smo tek uvidjeli da je situacija ozbiljna. O noćenju pod vedrim nebom nije moglo biti ni govora, prvo zato jer uopće i nije bilo vedro, a drugo, jer nismo htjeli smetati san medvjeda i ostalih šumske stanovnika. Ponovo smo osvijetlili kartu i odlučili se za selo Razloge udaljeno svega dva kilometra zračne linije. Budući da nikakvog puta nismo mogli pronaći, poslužili smo se spomenutom zračnom linijom, čega smo se otada ubuduće uvijek jako dobro čuvali, a naročito noću. Pronašli smo i jednu jedinu samotnu markaciju, ali ona baš ni po čemu nije dala slutiti kamo vodi, a stajala je tu vjerojatno kao historijski dokaz, da su nekad postojale markacijske sekcije koje su i djelovale.

Uglavnom opipom, a mnogo manje pomoću vidnih organa, popeli smo se kroz trnje i šikaru do Razloga. Na sjeniku jednog gostoljubivog seljaka uvukli smo se duboko u sijeno i sredivajući iskustva stečena toga dana, zaspali čvrstim planinarskim snom.

II

Preskočimo sada 6 do 7 godina i prenesimo se u vrijeme kada su iz neiskusnih zeleništa postali izgrađeni planinari, koji vrlo dobro znaju kako se i zašto ide u planinu. Mnogi su već prošli i najviše dinarske i alpske vrhove, neki se okušali u vrhunskoj grani planinarstva, alpinistici, no svi se još i danas s posebnim veseljem svraćaju u naš lijepi Gorski Kotar. Mnogi su baš tu prvi put došli u dodir sa prirodom i ovdje zavoljeli planine da ih više nikad ne zaborave.

S takvim jednim društvom uputio sam se i ja jednog dana u Gorski Kotar, a neuobičajeni način putovanja ponukao me je da ga opišem.

Koncem ljeta došao mi je moj prijatelj Boško, tadašnji tajnik »Velebita«, sa slijedećim prijedlogom:

— Da li si, Željko, za jedan izlet i to u najljepši kraj Hrvatske?

— A kuda to, upitao sam ga, premda sam dobro znao kuda ga uvijek vuče njegovo goransko srce.

— Predlažem na par dana u Gorski Kotar, i da u zametku uguši eventualnu moju opoziciju, nastavi brzo:

— No ovaj put ćeš ga vidjeti iz jedne perspektive iz koje ga do sada još nisi vidiš, a to je ptičja perspektiva.

Objasnio mi je da JAT na kraju ove sezone daje studentima 50% popusta na zračnoj liniji Zagreb—Rijeka, i da to ne dolazi skuplje od željeznice, a pruža lijepu priliku da jedamput i iz visine progledamo na one nama već tako dobro poznate krajeve. Premda sam tim prijedlogom bio odmah osvojen, iznio sam po običaju i nekoliko prigovora:

— Ne izgleda li to malo smiješno, planinari u avionu! Šta misliš, ipak je to malo neobično, i mogli bi to u našem društvu smatrati snobizmom.

No Boško je smješta sa autoritetom društvenog tajnika pobjio prigovore:
— Ništa zato što to nije uobičajeno, netko mora prvi početi. Osim toga planinari kao napredni ljudi trebaju se i u planinarstvu služiti tekovinama moderne civilizacije.

Upozorio me zatim na jedan broj »Naših planina« gdje se spominju pripreme za ekspediciju koja će iz zraka pokušati da osvoji Mount Everest, i da ne duljim, postao sam drugim članom naše »ekspedicije«, a malo zatim priključila se i Branka, koja je kao dobra planinarka spremna na svaku pustolovinu, ukoliko mama ne postavi »veto«.

Gorski Kotar — Kad se zaluta ...

Foto: Dr. Z. Poljak

Ujutro, dva dana kasnije, odvezli smo se autobusom JAT-a na aerodrom u Lučkom i zauzeli svoja mjesta u lijepom sjajnom »Douglasu«. Pružali smo dosta nelijep kontrast ostalim putnicima u gradskim odijelima. Naše su, naime, gojerice i vjetrovke bile pune tragova prošlih izleta u obliku raznobojnih pjega i brazgotina. Na sreću, nas to baš nije mnogo smetalo, a za druge se nismo brinuli.

Doskora su motori zabrujali, trava se polegla od zračne struje i naš »Douglas« se odlijepio od zelene livade, poletivši prema Okiću. Moram sa stidom priznati da ga odmah nismo prepoznali, premda smo ga tako često posjećivali i toliko puta nemilosrdno u njega zabijali alpinističke klinove.

Čudili smo se kako niski i blagi izgledaju iz ove blizine naši stari znanci Oštrc, Japetić, Plješivica i Lipovec, na koje smo se godinama svake nedjelje penjali u znoju lica svojega.

Međutim, penjemo se sve više i doskora se kuće Jaske, Draganića i Karlovca čine još samo kao male makete na širokom zelenom Pokuplju. Sve to prolazi velikom brzinom, i već za četvrt sata eter nas do Gorskog Kotara. Žurimo se od prozora do prozora i natječemo se tko će prepoznati više detalja. Evo novog

iznenađenja! Tamo negdje oko Kleka počeli su se pojavljivati gusti oblaci. Za nas je međutim i dalje bilo vedro, jer smo oblake nadlijetali, ali Klek smo ispod njih već jedva raspoznali. Kako je malen i jadan izgledao iz ove visine, kao kakav šumoviti zagorski brežuljak.

U stijenama Risnjaka

Foto: Ing. B. Mihelčić

No ubrzo je pod nama bilo samo nepregledno more gustih oblaka, koji su na suncu tako bliještali da smo jedva mogli gledati kroz prozor. Sjetili smo se i toga da ćemo još danas biti ispod njih u sjeni, a možda i u kiši. Fantastična slika koja nam se pružala na sve strane, toliko je zaokupila našu pažnju, da smo na sve ostalo zaboravili. Morali smo se diviti bogastvu oblika, koje su stvorili bezbrojni oblaci posvuda oko nas. Čitavi lanci gorostasnih planina, puni mračnih gudura i pukotina, a sve to pružalo se dokle god je pogled sezao, bijelo i blistavo, kao pod svježim, netaknutim snijegom. Okružen samo nebom i oblacima morao sam se sjetiti naše snježne Šare i njezinih golemih prostranstava.

Daleko na sjeveru dizao se kao sivi otok iz tog bijelog mora nazubljeni masiv naših Alpa sa šiljatim vrhovima i svjetlucavim snježanicima. Činjenica da smo se nalazili na otprilike istoj visini potakla je Branku na slijedeće pitanje:

— Da li ovaj naš uspon imamo pravo ubrojiti među ostale uspone iznad 2.000 metara, koji se registriraju u kartoteci našeg alpinističkog otsjeka?

Diskusiju je prekinula nova panorama, koja je naglo zamijenila dosadašnju. Približavali smo se Jadranu i oblaci su naglo počeli nestajati. Duvala je jaka bura i moglo se lijepo promatrati kako se oblaci velikom brzinom ruše sa Viševice, Snježnika i Tuhobića prema moru i kako naglo nestaju kao rastopljeni u toploj primorskoj atmosferi. Jednim smo pogledom obuhvatili čitav naš dragi kraj oko Risnjaka i Snježnika, kamo smo godinama neumorno pješačili. Svaki vrh, svaka ponikva i livada, vezana uz brojne ugodne uspomene, sve je to opet pred našim očima, a možda se više nismo nadali da ćemo ikada opet sve to vidjeti.

Naše vozilo spustilo se već dosta nisko i tada smo iznenada ispod nas opazili Platak. Premda smo vrlo brzo preletjeli, uspjeli smo nedaleko lugarnice raspoznati novi planinarski dom, a oko njega nekoliko točkica koje su se kretnale. Sada smo bili sigurni da je dom otvoren, pa nam nije trebalo sa Grobničkog polja u Rijeku po ključ, i tako smo uštedjeli sigurne pola dana nepotrebno goda.

Odmah zatim jedna druga pojava zaokupila je našu pažnju. Naša vožnja postala je odjednom vrlo neugodna. Čas smo imali osjećaj da padamo, čas da smo bačeni u vis i nikako da se uspostavi ravnoteža. Putnici su se počeli bojažljivo ogledavati, a poneki i grčevito hvatati za naslone. A mi, jer smo već prije čuli o obaveznim »zračnim vrtlozima«, promatrali smo ih sa nadmoćnim smiješkom. No doskora su se uloge izmijenile, kad nam je jedan stari putnik na toj pruzi razjasnio, da to nije »obično« propadanje, nego da se naš putni vođa, pilot, i te kako trudi da se održi u snažnoj buri u koju smo upali. Ipak nam je, vjerojatno, naše alpinističko iskustvo utoliko koristilo, da kod nas nije bilo ni traga vrtoglavici i povraćanju za razliku od ostalih putnika. No kao i sve ostalo na ovoj vožnji i to je bilo vrlo kratkotrajno.

Kad smo preletjeli Rijeku, mirno smo u krugu zaplovili nad Kvarnerskim zalivom. Ovdje nam je veliko veselje priredio krasan i informativan pogled na Učku i Kvarnerske otoke, između kojih su parobrodi rezali pruge po plavoj morskoj površini. Zatim smo se vratili nad Rijeku, odakle nas je »vođa puta« vrlo vješto proveo među brežuljcima i dovezao na Grobničko polje, aerodrom za Rijeku, a planinarsku bazu za Snježnik i Risnjak.

Svjesni toga da smo pioniri »modernije struje« planinarenja, izašli smo iz zrakoplova i sa nekoliko snimaka ovjekovječili ovaj važni trenutak. Ostavivši prazna naša mjesta u autobusu za Rijeku, zatražili smo naše naprtnjače i ne-puni sat iza odlaska iz Zagreba, svježi i ispavani udarili ravno protiv bure prema Platku, gdje su nas očekivale udobnosti novih planinarskih domova.

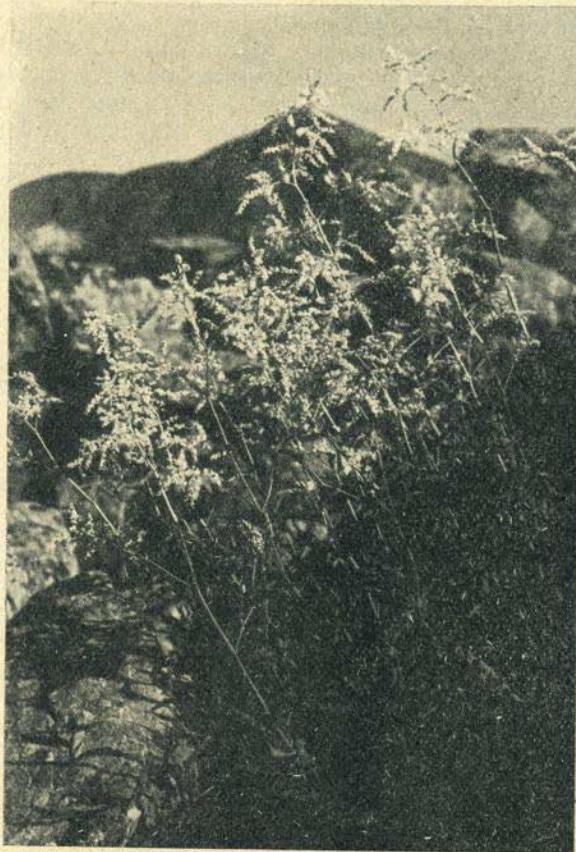
Đerovica (2656 m)

Kada nas vlak iz Kosova Polja poveze kroz valovitu Metohiju prema Peći, nakon kraćeg vremena ukažu nam se visoki i tamni gorski masivi, koji, čim im se više približujemo, sve jače zatvaraju čitavi zapadni horizont. To su Prokletije, to naše visoko gorje, jedinstveno po svojoj ljepoti, divljini i netaknutošći iskonske prirode. Ne samo u našoj domovini, već ono danas znači i u evropskom rasponu jedan rijedak sačuvani kutak kontinenta u kojem možemo naći planinu sa svim onim što u nju i njezin život spada. Taj tih i mirni kutak naše domovine jest veliko nacionalno blago i neiscrpno vrelo studija prirode i života planine, ljudi i njihovih običaja na njoj i oko nje, a sve to je još pre malo poznato i opisano.

Puno sam čitao prije nego li sam se odlučio poći u Prokletije. A sada istom, kada sam prošao njihovim mračnim guđurama i bespućima, kada sam se napričao i stvorio mnoga poznanstva sa njezinim stanovnicima, sada mogu reći da bi se o svemu tome dala napisati debela i zanimljiva knjiga, jer Prokletije su planine pune zanimljivosti, a ima ih toliko, da ih putnik svake minute može susresti po nekoliko. Toliko doživljaja, utisaka, vidika, toliko suošćećajnih misli sa onim jednostavnim stanovnicima i pastirima, običaji, jezik, religija — pa priroda sa toliko interesantom florom, a napose faunom stvara kompleks, da naprsto ne znam što je vrednije veće pozornosti. Ipak sve to nisam pročitao što sam vido i doživio. Dakako, ni ja to neću biti u stanju napisati, ali ipak pozivam vas da zajedno pođemo u carstvo Đerovice, našeg najvišeg velikana u Prokletijama.

Naslonjeni na prozoru vagona gledali smo divnu panoramu. Pokušao sam da odgonetnem što sve vidim, ali nisam se trebao mučiti. U istom vagonu bili su s nama i pećki planinari, koji dobro znaju svoje planine. Na jugu se prvo naziru Juničke planine, a zatim grupa Dečanskih planina. Među njima duboko povučen стоји оistar čunj sa bijelim snijegom — то је Đerovica, najviša točka Prokletija u našoj državi. Maja Hekurave i Maja Jezerce ne vide se, oni su povučeni dublje u unutrašnjost Albanije. Dalje prema sjeveru diže se tamna Maja Streoc (2377 m) i Koprivnik (2460 m), sa kamenim tornjevima Krša Čvrlje (2460 m), te čine zajedničku skupinu ogromnog tamnog zida što se nadvija nad plodnim pećkim poljem tamo od Dečanske planine pa sve do duboke Rugovske provalije na čijem ulazu leži Peć, glavni grad Metohije i centar za sve planinarske pohode po istočnim Prokletijama. Dalje prema sjeveru — morali smo gledati sa suprotnog prozora u vlaku — pruža se dugačak visoki lanac Žljeba. On je jednoličnijeg oblika od onih koje smo prije promatrati, ali tu se ipak krije nekoliko prokletijskih velikana o kojima bi itekako rado čuli koju riječ. Velika i divlja Hajla (2400 m), impozantan i ako ne tako visok Hasanov vrh (1871 m) sa gotovo vertikalno odsječenom stijenom, pa divna i obla Maja Rusolija (2382 metra) sa tako velikim i neobičnim odlikama runolista, čine sa ograncima Žljeba dalje prema sjeveroistoku jedan ogroman taman zid. A ujutro, kada grane prvo sunce, znao sam bez daha zagledati se u ove divne planine. Dok je dolje vladala još polutama, Prokletije su se rumenjеле i kupale u sunčanoj zori, a dah svježeg dana što se je rušio sa njihovih stijena, grabio sam punim plućima i čekao da dođem na njegovo vrelo.

Bližila se je Peć, poskidal smo naprtnjače i terete. Već smo se upoznali sa svima. Sa nekim planinarima iz Peći već sam bio u pismenoj vezi, pa su nas očekivali. Dobivali smo dragocjene upute o režimu kretanja po Prokletijama, jer je naš put bio granični, pa je trebalo dobiti točne izvorne informacije od iskustnih ljudi, koji su u takvom kraju bili. I ako umorni, jer su se vraćali sa napor-

Na putu prema Đerovici

Foto: Dr. B. Gušić

nih tura sa svoga republičkog planinarskog sleta na Tari planini, svi su pećki planinari bili s nama vrlo zabavni i razgovorljivi.

U razgovoru o planini zapelo mi je oko za jednog od ovih mladića. Bio je mlađ, ali jak i bistra pogleda. Ponudio se je sam da bi nas rado poveo na Đerovicu. Tada još nisam niti slutio kako ćemo kasnije postati dobri prijatelji i zajedno krstariti po našim planinama, kao niti koliko silna vatreňa buktinja gori u ovom mladiću za visokim planinama. Bio je to Mišo Lazović. Nije imao ni 20 godina, a već je obišao gotovo sve vrhove istočnih Prokletija. Na Đerovicu se je ispenjao nekoliko puta i odlično je poznavao njegove stijene i pristupe. I ostali su me planinari uvjerili, da boljega od Miše Lazovića ne mogu naći u Peći. Zato me je još više počeo zanimati. Malen rastom, ali jak i žive naravi,

no uvijek fin i susretljiv. Kada govori o Prokletijama, osjećam da su to njegove planine — a poznaje ih...; konačno, rodio se je baš pod stijenama Koprivnika, tu odrastao i nema kamena po kojemu se nije verao. Postao je tako moj vodič. Bio sam ponosan njime, odlično je znao šiptarski i turski jezik, a bio mi je kasnije od velike koristi. U ovome sam čovjeku kasnije sve više i više nailazio na lik punog i izgrađenog planinara, koji zna i poznaje i planine i sebe, a poka-zao se i kao dobar vodič i drug u planini.

Na kolodvoru u Peći bila je gužva, fijakerdžije su nuđali svoje stare fija-kere — Šiptari su glasno dozivali svoje znance pod bijelim čulafima,* a ovi su isto vikali. Svi su gledali nas i naše velike šešire za sunce, a nama baš nije bilo najugodnije, ali u društvu domaćih planinara bilo nam je lakše. I tako smo stigli u naše ishodište — Peć, kulturno i trgovačko središte Metohije sa preko 17.000 stanovnika.

Peć (505 m) je vrlo staro mjesto. Spominje se već u XIV. vijeku kao trgovački posrednik sa Dubrovnikom dok za vrijeme Turaka, kao Ipek, bio je sijelo srpske patrijaršije. Ime je dobio po velikim pećinama (pećima) uz patrijaršiju u Rugovskoj klisuri gdje su se ljudi skrivali od najezeđe i zuluma Turaka. Mjesto je bilo poznato po kujundžijama i filigranskim majstorima, ali danas toga zanata nestaje. Današnji centar Peći poprima polako obrise evropski organiziranog grada, dok je ostali dio mjesta potpuno specifičan tip orijentalnog naselja i arhitekture sa našim primjesama i uslovima.

Zanimala nas je i pećka Patrijaršija, taj drevni historijski spomenik srpske kulture. On se nalazi oko 2 do 3 km zapadno od Peći uz cestu na samom ulazu u Rugovsku klisuru. Sastoji se od 3 crkve i jedne kapelice. Velika ili Glavna crkva potjeće iz XIII. vijeka, dok su ostale nešto mlade. Freske na zidu u velikoj crkvi su iz XIII. vijeka. Tu su sačuvani likovi Nemanje, Stevana Prvovjenčanog, Stevana Dečanskog, kneza Lazara i careva Uroša i Dušana.

Htjeli smo još posjetiti izvor Drima, ali nažalost nije bilo više mnogo vremena. Trebalo je razmotriti plan za naš daljnji put i prepakovati našu veliku prtljagu.

Moji planovi krojeni u Zagrebu morali su doživjeti novo izdanje, jer su bili račun bez krčmara. Naime svi planovi koje sam sastavljaо bili su mjereni na osnovi mojih iskustava u planinama drugačijih dimenzija. Sada sam počeo po malo uviđati ime Bješka Nemune — Prokletih planina, kako varaju ljudsko oko i moć procjenjivanja; ovdje se je radilo o prokletijskim dimenzijama.

Moj prvotni plan sastojao se u tome da preko Đerovice zahvatim Bogičevicu te izbijem na Ridsko jezero, pa da se spustim u Plav. Moj račun bio je tri dana puta, tj. nešto preko 100 km. Međutim to je bilo nemoguće izvesti, jer mi smo nosili opskrbe za planinarsko krstarenje od 14 i više dana, a to su tereti sa kojima se nije dalo kretati normalnom brzinom. No kada bih i vukao svu opskrbu do Plava, većina toga tereta bila bi beskorisno nošena. Stoga sam odlučio da najveći dio zaliha ostane u Peći na pohrani, a da odredimo samo ono što će nam za 3 dana biti potrebno da dođemo do Đerovice i nazad.

Od Peći do Đerovice postoje 3 mogućnosti za uspon. U sva 3 slučaja treba prvo doći do Dečana, oko 14 km južno od Peći (vidi priloženu kartu). Dovle vodi lijepa cesta što spaja Peć sa Đakovicom i dalje sa Prizrenom. Prva mogućnost jest iz samih Dečana produžiti šumskom cestom u dolinu Dečanske Bistrice do šumskog naselja Kožnjar (12 km). Odavde se put strmo diže sijekući novu šumsku cestu što se dosta visoko u serpentinama penje u šumu na brdo Kožnjar.

* Bijela šiptarska kapica

Od kote 1727 m dolazi se za pola sata na raskršće, te se ide lijevim odvojkom u dolinu do kote 1635 m, gdje se sastaju potoci Kožnjarska i Pločićka Bistrica. Odavle se strmo diže put do sedla Pločica pod Đerovicom. Put je naporan i dug i sa odmorima traje cijeli dan. Druga mogućnost počinje kao i prva, ali samo do Visokih Dečana, a tada prelazi na stranu juga u dolinu Ločanske Bistrice i diže se do na sedlo pod Đerovicom. Ovaj put kraći je od prvoga i pregledniji. Treba oko 8 sati do sedla. Treća mogućnost jest najzanimljivija, ali nažalost

Pred konačištem na katunu Pločica (2070 m) ispod Đerovice

Foto: M. Marković

teško izvodljiva. To je dolina rijeke Erenika tik same albanske granice; zadnjih godina tim putem nije se prolazilo u planinu i slabo je poznat zbog blizine granične linije, koja teče gorskim hrptom Juničke planine nad dolinom Erenika. Ako se uskoro srede i smire granične prilike sa Albanijom, ovaj put bit će često rabljen za ulazak u Prokletije, osobito za one koji dolaze sa juga od Prizrena i Dakovice.

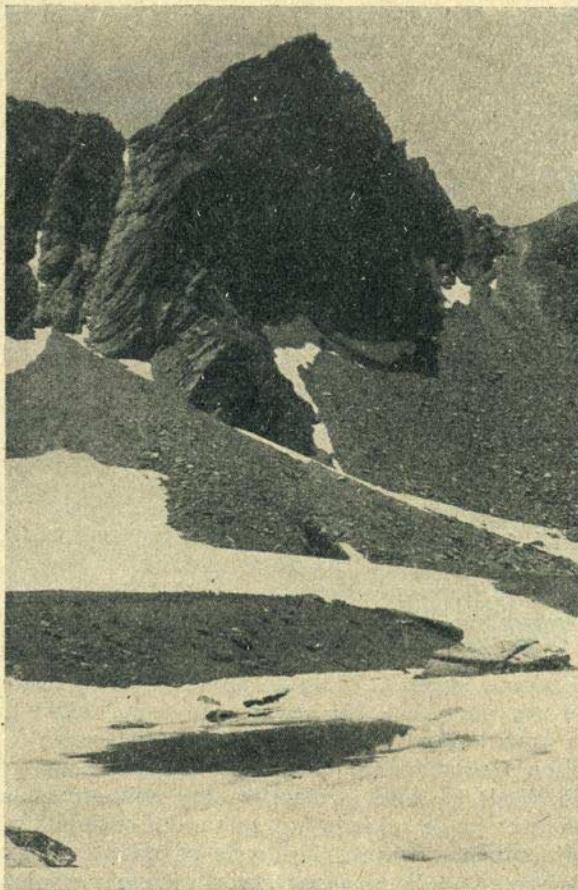
I tako je došao dan polaska; vedro ljetno jutro zateklo nas je na cesti iz Peći prema Dečanima; dvoje Zagrepčana i naš Mišo marljivo su dizali ruke svakom kamionu, ali bez uspjeha. Konačno je ipak najšao jedan koji je, a ne znam još i danas zašto — stao. Toga nismo ništa ni pitali, već brzo poskakali na auto i on nas je potegao prema jugu. Slike su se mijenjale brzo kraj naših očiju dok smo jurili kroz sela Bijelo Polje, Raušić, Ljubenić, Streoci i Ljubuša. Prvo su nas zanimala visoke goleti Maja Ljubenić (2097 m) i Maja Streoc (2377 m) u Prokletijama, što su se strmo nadvile iza same ceste. Kada smo se nagledali tih vidika otišli su nam pogledi u daljinu na istok. Tamo daleko u horizontu ocratali su se ogromni snježni masivi: to je lanac Šare, pa da, eto, prvi je oštri i ponosni Ljuboten (2499 m) a onda dalje, Livadica (2491 m), Čaušica (2604 m), Bistra (2640 m), Kobilica (2526 m) i najzad visoka skupina Titovog vrha i Karabunara sa preko 2750 m visine, iza Triglava i Koraba treći vrh u Jugoslaviji!

A na jugu, baš u smjeru kuda idemo, dizao se visoki Koritnik (2394 m); tamо ispod njega smjestio se Prizren, grad velike budućnosti, dok dobije spoj sa željeznicom do Skoplja. I najzad, ugledali smo ponovo našu Đerovicu. Sada nam se činila nešto bliža, iako je bila ustvari još daleko. Bila je oštra i strma i mali jutarnji oblačići zastajali su oko nje — zima joj je sigurno od onih naslaga snijega pa je oblaci griju — mislio sam u sebi i veselio se što će, eto, konačno ispuniti davnu želju i prići ovoj tako lijepoj planini. Tamo su me čekali nepoznati doživljaji, bijeli snjegovi i ledene stijene, a ja sam im se punim srcem radovao, jer to sam i očekivao — to sam upravo želio da nađem u njoj.

U Dečane smo stigli brzo i odmah kako smo obavili formalnosti radi pograđenog kretanja planinom zaputili se polako razrovanom cestom prema dolini Dečanske Bistrice. Iza pola sata hoda stigosmo do velikog manastira Visoki Dečani. Okolo manastira protežu se uzorni voćnjaci gdje rastu ponajveće i slatke jabuke i grožđe. Prvo smo razgledali manastir. Tu se zaista imade mnogo toga vidjeti. Djelo je prvorazredne arhitektonske vrijednosti izvedeno u bijelom i crvenkastom mramoru. Ako se uzme u obzir godina izvedbe tj. 1327. do 1335. i da je ona djelo domaćega graditelja, popa Đorđa, onda možemo ponosno gledati na zapadnoevropska ostvarenja toga vremena, a za koja smo previše naviknuti da im se divimo i klanjam. Po svojoj veličini, visini, materijalu, visokom kvalitetu stila i izvedbe ovaj objekt predstavlja monument vrijedan da se stavi uz bok svih onih toga vremena, koje često gledamo po knjigama povijesti arhitekture i umjetnosti renesanse. Slikarije su posve istočnjačkog bizantsinskog stila. Vrlo su lijepo sačuvane, a na njima je prikazano nekoliko značajnih likova srpske nacionalne historije kao lik Uroša, Dušana i Jelene, zatim loza Nemanjića i t. d. Manastir je podigao kralj Stevan Uroš III. Dečanski — rađen je kao tip bazilike centralnog tipa u romanskom slogu sa jednom nadvišenom kupolom. Dugo smo se zadržali dok smo se zadovoljili razgledavanjem ovog spomenika punog lijepih detalja i umjetničkih slika, a onda smo kao i svi prije nas pošli na kiseli izvor. Od manastira pređe se preko mosta Dečanska Bistrica. Pod samim brdom ispod mosta izbija jaki izvor iz kamena. Moram priznati da me je prijatan i pitak okus ove vode vrlo iznenadio. No to sada nismo znali cijeniti. O tome ćemo rađe govoriti poslije, kada ćemo okusiti ţeđu na jeziku. Kod izvora se obično malo jede, pa smo to uradili i mi. Odlični sendviči, pa slanina, mast i kobasice brzo su nam vratili sjaj u očima i učvrstili našu volju u današnji uspjeh puta — a voda oštra kao soda očistila je u glavama sve loše sumnje i prikaze.

I put je bio pod nama. Počeli smo se uspinjati lijevo od manastira u smjeru juga i našli malo otkriće: lijepo uređeno malo radničko odmaralište ni 10 minuta od manastira. Zove se »Đeravica«, to je kao mala baza za planinare za polazak i povratak. No žurili smo dalje i zaronili u gustu šumu. Tako smo se lagano uspinjali dok nismo konačno došli na čistinu. Tu su nas počeli zbunjivati kojekavni putovi i vododerine, dok se naš Mišo nije razljutio i poveo nas kroz grmlje i trnje ravno do ceste. Tako smo izbili na ulaz velike Ločanske doline, kroz koju duboko dolje šumi potok Ločanska Bistrica, dobivši ime prema malom šiptarskom selu Ločani, koje je odavle više prema istoku. Naš put sastojao se sada u »cestarenju« smjer zapad. No mogu reći da ovo hodanje po cesti nije bilo teško. Nalijevo duboko dolje šumio je potok, a desno nad nama dizale su se stijene Krši Margegs (1281 m) iz kojih su nas dočekivali i pozdravljali tako brojni izvori da im nijednom nismo mogli odoljeti. Cesta je puno vijugala, ali zato je davala nove pejsaže i lijepе slike.

Iznenadenja su se redala. Prvo, iza jedne okuke ceste ugledali smo vrh Đerovice. E, sada je bila bliža ali i ljepša. Hodali smo dalje sa uperenim očima u naš clij. Mišo nam je tumačio smjer uspona i svoje penjačke smjerove do vrha, a mi smo šutke pratili njegove pokrete i oduševljeni zanos dok je obavljao svoje stare planinarske uspomene. Osjećao sam da je ponosan i sretan što mu se

Pod stijenama Đerovice

Foto: Dr. B. Gušić

pružila prilika, da nama iz daleke Hrvatske pokaže te planine koje su zapravo sve njegovo djetinjstvo i sav njegov život. No cesta je odjednom nestala. Veliki kamen isprečio se pred nama, a i potok koji je prije bio duboko pod nama sada je čisto uz nas. Polako smo se dizali ali sada je trebalo riješiti kuda dalje? Bolje sam razgledao ovaj kamen i pronašao strelice na sve strane, ali sve izbligli jedno i u tragovima. Put je doduše obilazio ovaj kamen i neko vrijeme išao uz potok, ali je zatim zašao u potok i nestao. Bilo je jasno da je ovdje svršetak ceste i da je trebalo odrediti kojim pravcem da podđemo dalje. Moram priznati da u ovom slučaju to ne bi bilo tako lako, da nisam imao uza se veliko iskustvo našeg vođe. Put treba potražiti desno od ceste preko strme livade dok se ne zađe u šumu.

Tu se nalazi staza koja nas diže sve više između stare borove šume. U času mi se činilo da lutamo, jer smo izgubili put i počeli se strmo uzdizati kroz gusto grmlje da je sve granje pucalo od naših ruku i prsiju.

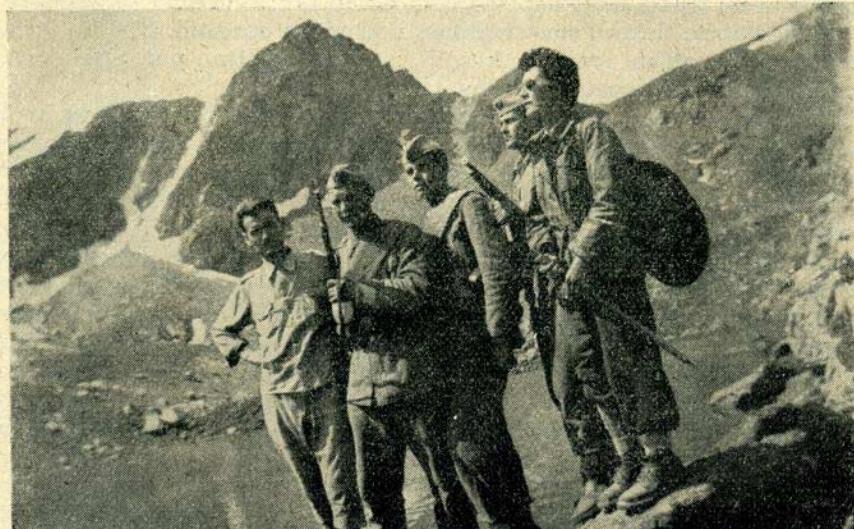
No, to je bilo tek lukačko kraćenje da bi se dohvatali novog puteljka, koji nas je doskora izveo na malu čistinu okruženu šumom, a u sredini šumio je hladan izvor. Tu je prvi put naš »koher« stupio u akciju i za čas smo pili topli čaj sa keksima. Hodali smo preko 3 sata. Put se dalje sve više uzdizao a šuma je bivala sve rjeda. Uz sam put dizale su se vrlo velike stelnaste biljke sa rožnatom lišćem, kao u kaktusa. I ostalog cvijeća bilo je upravo u snopovima. Boje su bile naročito žive i vesele, a osobito sam bio ljut što su sve biljke bile velike i nepodesne za branje. Dakako da je ovo šarenilo flore privuklo i novo šarenilo insekata. Leptiri nisu bili lijepi, bili su većinom zagasitih tamnih i neupadljivih boja, ali zato vrlo veliki. Svijet kukaca kornjaša bio je zato daleko šareniji. Na gotovo svakom cvjetnom grozdu nalazilo se po nekoliko zeleno-zlatnih zlatica (*Cetonia trojana*) pa sivih, crvenih i zelenih cvidilreta (*Rosalia alpina*, *Strangalia armata*, *Purpuricenus Koehleri* i *Aromia moschata*) sa velikim ticalima, raznih odlika šarenih buba mara, (*Coccinella variabilis*, *Anitis ocellata* i druge), trčkova (*Procrustes scabrosus*), i ostalih kojih još nikad nisam vidio. Što smo se više dizali to se je životinjski i biljni svijet povlačio, a kamen i čupava planinska trava izmijenili su pomalo izgled cijelog pejsaža.

Bilo je već oko 5 sati popodne, a bili smo na visini od 1750 m. Put je bivao sve ljepši, blago se je dizao, a izvora je bilo dosta. Ispod nas rušile su se vode preko blokova velikoga kamenja stvarajući bučne vodopade i brzice. S desne strane puta nadvile su se okomito iznad nas stijene Maja Kurvale (2303 m) koja je složena iz samih kamenih terasa i horizontalnih sedimenata. Između Maja Kurvale koja je oko 4 km sjeverno od Đerovice i samog masiva đerovičkih stijena nalazi se veliko i prostrano planinsko sedlo Pločica (2070 m) sa istoimenim katurom i karaulom. To je planinsko ljetno ispasište seljaka iz Pobrda, Ločana, Junika, Crnog Brega i ostalih sela dolje pod planinom.

Kretali smo prema karauli. Sedlo se pomalo počelo nazirati, samo se put otezao i postajao sve naporniji. Na kraju puta je nestalo i trebalo je između velikog kamenja tražiti najlakši prolaz. Sada je već nestalo i niskog grmlja, a ostao goli kamen i oštra trava. Ovdje su u srpnju evali šafrani — znači došlo je proljeće. Vode je bilo u izobilju. Sa svih strana cijedila se preko kamenja i izvirala. Sunce je zalazilo baš za samim sedlom i tako nas napustilo na istočnom kraju mnogo ranije negoli smo se nadali. Odmah kako je zašlo digao se hladan vjetar, koji je začas stvorio novo raspoloženje i situaciju. Trebalo je brzo navući na sebe svu zalihu tople odjeće i rublja. Ta promjena temperature došla je tako naglo, i bila tako velika, da smo počeli cvokotati Zubima od zime. Stigosmo do prvih kurvalskih stanova. Tu su nam stanovnici i djeca došli u susret; mnogi ne znaju ni riječi hrvatsko-srpski, a stariji znaju reći samo »zdravo«.

Bili smo svi već jako umorni i polako smo se približavali našem današnjem cilju. Konačno smo ga i vidjeli. Kamena karaula, a pred njom stražar sa automatom na ledima. Izgleda da nas je odmah primijetio jer je skočio u zaklon, no nedugo zatim opet se pojavio, a za njim i ostali vojnici. Kratko iza toga srdačno smo si stisli ruke i bratski se zagrlili — bili su gotovo svi Hrvati — naši Zagorci. Primili su nas drugarski i pružili nam prvu udobnost: topao čaj, a zatim pričanje na dugo i široko. Dosadno je njima u ovoj kamenoj pustinji samima — iako, vele, imaju i harmoniku. Veselili su se što smo došli iz njihovog rodnog

kraja, jer za njih su takvi doživljaji velika rijetkost. Međutim, spuštala se noć i večernja sumaglica počela je zatvarati poglede. Prvo u dolinama, a onda sve više prema nama. Stijene Đerovice dizale su se oštro nad nama još rumene od rujnog zapada i mi smo počeli misliti na konak. Zima je bila jaka i hladan planinski vjetar prodirao je u svaki otvor na odjeći. Zamolili smo komandira da nam izade ususret radi smještaja i sutrašnjeg puta i pratnje, međutim, on je već bio sve uredio i složio cijeli plan. Budući se u karauli ne smije konačiti, on nas je uputio nešto niže u katun do Šiptara Šabana, koji već zna da smo stigli. Sutra ujutro doći će rano po nas grupa vojnika i zajedno ćemo poći kuda mi

Kraj same albanske granice uz t. zv. Srcoliko jezero

Foto: M. Marković

želimo. Iskreno sam zahvalio na susretljivosti, a još više sam se iznenadio kada su nas čekali vojnici pred karaulom sa snopovima tople čebadi na ledima i dijelovima šatorskih krila.

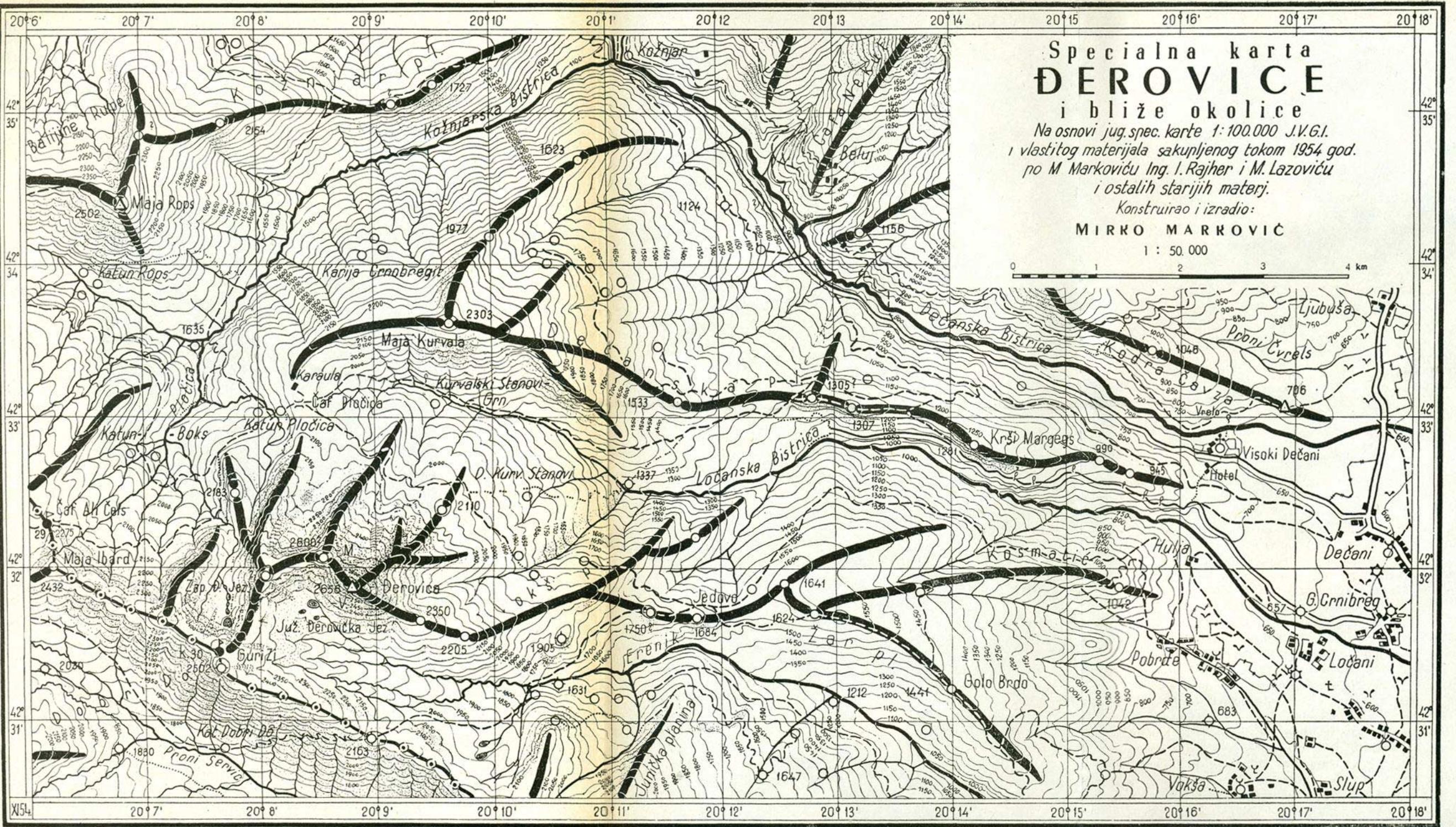
— Eto, da ne ozebete, imamo dosta da vam posudimo. I zajedno smo pošli strmo na suprotnu stranu sedla prema dolini potoka Pločica, ali samo kojih pedesetak metara niže i tu nas je čekao Šaban pred svojom »vilom«. To je bio mladi čovjek i ugledniji među ostalim Šiptarima. Služio je vojsku u mornarici pa ima pojma o životu u svijetu i zato ga ostali cijene i rado slušaju. Brzo smo se upoznali sa svima iz susjedstva, dok je Šaban iz svoje kamene postobjbine pre selio svoj muški odio u ženski, i nama ustupio muški odio. Vojnici su nam po vojnički pomogli urediti udobne ležajeve, a Šaban je zapalio veliku vatru i tako je započelo ugodno veče visoko pod Đerovicom sa »gala« večerom i velikim količinama toploga čaja, koji se stalno kuhao na vatri. Razvezao se je razgovor nadugačko i naširoko o životu u planini, o stadu, mlijeku, siru, velikim i ljutim psima, o velikom gradu, tramvajima, velikim dućanima, a vojnici su opet pričali o svojim zanimljivim doživljajima u planini i tako smo ugodno čavrljajući i grickajući kekse i bonbone pomalo suzili očima od velikog dima, koji se nakupio nemajući prirodnog izlaza osim vratiju.

Ja sam se već osjećao zreo za spavanje, a ostali su još malo gundali i pjevuckali uz vatru i onda je zavladala tišina, koju su samo prekidali oštiri laveži pasa. Bila je to noć pod Đerovicom daleko od svijeta. Samo udarci vjetra unosili su neki nelagodan osjećaj, ali mi smo pod krovom umorni slatko zaspali...

U moru stijena i kamenja

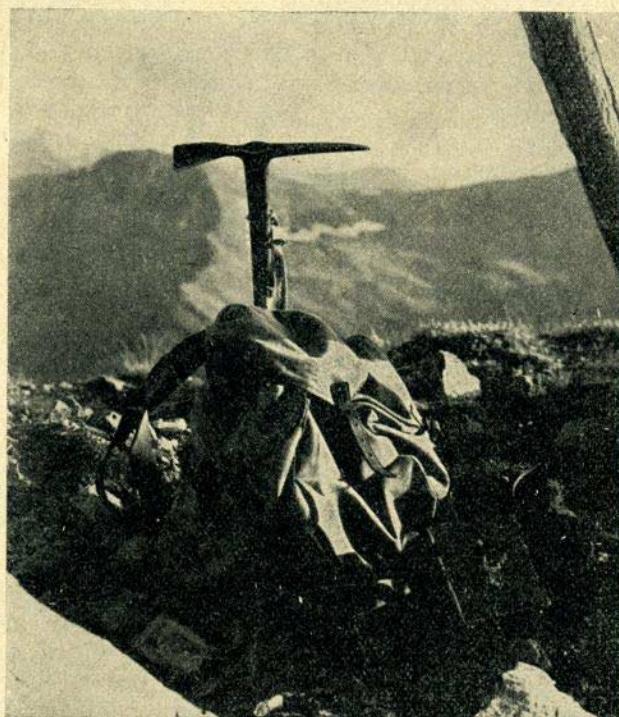
Sunce je bilo davno izašlo kada sam otvorio pospane oči. Trebalo je da smo na putu a mi još spavamo. Stao sam galamiti da se ustane i začas je voda za čaj kuhalo, a mi trpali svoje naprtnjače i odmah zatim čućećim korakom izvukli se iz »mišje rupe«. Uskoro smo se srdaćno sa svima oprostili. Bilo im je žao što već idemo dalje, ali mi smo već kasnili, pa smo žurili na put. Stigli su i vojnici određeni za našu pratnju prema samoj granici.

Udarili smo strmo uz livade u smjeru juga i odmah se našli na hrptu sa koga smo mogli lijepo promatrati čitavi masiv Đerovice. Ja sam želio da se pode ravno u stijene, ali vojnici su mislili da će za nas biti zanimljivije ako pođemo malo na zapad, i da zahvatimo tzv. graničarski put što prolazi uz mala ledenička jezera, te se odanle diže na hrbat planine. Budući je i Mišo bio mišljenja da je put puno ljepši, iako srazmjerno puno dulji, pošli smo tim putem u zapadne đerovičke stijene. Put je bio jedva zamjetljiv, a ponekad se uopće nije vidi. No naši su vođe znali taj put naći i danju i noću i po magli i nevremenu, i zato smo sigurni brzo odmicali. Počeli smo sretati dugačke snježne jezike koji su se pružali, a višeput i prepriječili put. No dakako, naučili smo se i na gore zapreke, pa smo tek kod prve stali. Nije to bila strašna, već naprotiv vrlo lijepa zapreka za odmor. Malo ledeničko jezerce, taman da se stane, pripali cigareta i usput turi prst u vodu, da nije možda topla... ali jedno ledeno snježište spuštaло se je do u samu vodu. Tu od kupanja ne će biti ništa. Drugo jezero bilo je kao prvo, samo malo veće, a treće smo nazvali »Plitko jezero« jer mu dubina nije bila veća od pola metra, a bilo je veće od ona dva. Moglo je biti dugo 150 m, a široko oko 50 m. Bilo je isto vrlo hladno i okruženo impozantnim pejsažem. Sve goli kamen, snježni vrhunci i visoke tamne stijene. Vegetacije je nestalo, tek tu i tamo provirila je koja suha travka. Za godišnje doba snijega je bilo vrlo mnogo, no ipak ne toliko koliko smo ga kasnije gledali na albanskoj strani Prokletija. Mnogo sam hodao po Alpama u društvu, a često i sam, i ne mogu reći da sam po prvi put prolazio višim planinama — ali razigranost stijena, zubova, ogromnog kamenja, pa ova jezerca čista kao ogledalo neba, bijeli snjegovi i tamne i jasne boje tako oštре i karakteristične za Prokletije, sve je to pružalo toliko impresivan i snažan doživljaj da ga se ne da dugo zaboraviti. Nisam žalio film da sačuvam na papiru detalje ovih prirodnih ljepota iako sam često znao da je šteta slikati u sunce. Nabrojio sam do kraja ovoga amfiteatra 6 jezera. Druga su bila mala, ali zadnje »Srcoliko jezero« može imati preko 100 m dužine i širine, dok mu dubina iznosi bar desetak metara, a moguće i mnogo više, jer voda je tako bistra i tamno plava, da odaje znatnu dubinu. U ovo jezero voda ne pritječe vidljivo, a isto tako ne istječe. Iz ostalih jezera voda istječe, te sva zajedno čine jedan zajednički jezerski bazen od kojega se konačno stvara potok Pločićka Bistrica. Zadnje najviše jezero izgleda da je veliki rezervoar, koji podzemno šalje vodu u niža jezera. Sva ova jezera su ledenička i predstavljaju pravi biser Prokletija. Na jugoslavenskim kartama o njima nema ni traga. Vjerojatno su vojno-geografske ekipe smatrali ova jezera periodičnim, pa ih zato nisu niti ucrtavale u karte. Kada se stigne na kraj te ledenjačke doline

DE RODE

dolazi se upravo pod sam granični greben u kome dominiraju dva kamenita vrha, od kojih onaj desno je ljepši i niži, i predstavlja graničnu kotu sa kamenom br. 30, dok lijevi, na oko niži, zapravo je viši i predstavlja graničnu kotu visoku 2502 m. Odavle se granična linija lagano ugiba sve jače na jug, dok se hrbat Đerovice odvaja od granice nešto na sjever, te tako stvara prirodan bazen izvorišta Ereničke rijeke sa novim malim jezerima, koja dobivaju vodu

Na vrhu

Foto: Dr. B. Gušić

iz snježnih slivova sa samih stijena Đerovice. Ovaj jezerski bazen sa svega tri jezera južno od Đerovice slabo je poznat i istražen zbog blizine granice, a i nezgodnog pristupa.

Mi smo od Srcolikog jezera krenuli lijevo prema samom grebenu i počeli se strmo kroz golo kamenje verati, promatrajući stalno jezero i put kojim smo do sada prolazili. Naročito je interesantan bio oblik zadnjeg jezera sa oblikom srca i tamnom modrom bojom vode. Kako smo se dizali vrijeme nam se počelo kvariti. Nije doduše mirisalo na kišu, ali nije obećavalo ni puno dobrog. Na vrhu grebena oko 2550 m zahvatio nas je sa albanske strane ledenji vjetar. Tu smo prviput zagledali duboko na albansko tlo, a puna i prava slika velikih Prokletija sa ogromnim brojem bijelih zasnježenih vrhova, uvjerila nas je potpuno u našim očekivanjima o ogromnoj veličini i prostranstvu Bješka Nemune. No žurili smo grebenom brzo dalje skačući od kamena na kamen, dok nismo došli do takvih slojeva da se skakati više nije dalo. Sada smo zašli na albansku stranu grebena približivši se tako samoj granici, te se počeli natezati u velikom točilu

krupnog kamenja. Najsitniji komadi bili su od 1 do 2 metra, a veći kao manja kuća. Ovdje vojnici izgleda da još nisu bili, pa nisu znali izlaza iz ovakvog labirinta. Međutim izlaz se je sastojao da se makar kako probijemo napred sve dok ne izbijemo na malo travnato sedlo između Velike i Male Đerovice. Tko se jednom našao u položaju da iz planine nema povlačenja već samo borba prema napred, taj će razumjeti da smo dugo tucali i obijali ovo kamenje za svaki korak. Našim pratiocima najviše je dojedilo ovo kretanje te su na zadnjem kamenu zasjeli i izjavili da dalje možemo sami do vrha, a oni će nas ovdje pričekati, ako mi želimo. Bilo je očito da su se zamorili kao i mi, pa im je prijao odmor. Ali odmora smo trebali svi, pa smo sjeli i počeli pušiti i pričati. Pod nama su bila dosta duboko dolje uz samu granicu južna đerovička jezera, a iznad nas vrh Male Đerovice (oko 2600 m). Bilo je vrlo hladno, a sa albanskog teritorija nosio je vjetar svu hladnoću koju je skupljao preko bijelih snježnih velikana albanских Prokletija. Tamo preko nije bilo ni žive duše, samo planina do planine, jedna viša i ljepša od druge, a sve bijele kao da je mjesec siječanj a ne puno ljeta. I dok smo tako sjedili i gledali oko sebe i uživali u dalekim vidicima, opazili smo svi zajedno da je sa sjevera na sedlo izbila mala grupa vojnika. Brzom akcijom zviždanja odmah smo se sporazumjeli da nas sačekaju na sedlu. Naši dosadašnji pratioci nisu bili voljni da se dalje penju, pa su radije pošli natrag. Zahvalili smo im što su nas pratili i srdačno se rastali produživši sami prema sedlu gdje su se iza nekog kamenja u zavjetaru smjestili naši novi znaci iz karaule. Dok smo Irena i ja prilazili sedlu, Mišo nije mogao odoljeti ljepoti jezera, koje je bilo gotovo 150 m niže pod nama, pa je počeo na pogodnom mjestu sa spuštanjem. Mi smo međutim sretno izašli na ovo malo sedlo zapadno od glavnog vrha visoko oko 2500 m. Ono je dio oštrog grebena čitavog đerovičkog masiva i ujedno spaja glavni vrh sa onim zapadnim, nešto nižim. Tu smo sastali vojnike i jer je jako duvalo produžili smo prema vrhu. Uspon je bio sve naporни i poprimao oblike sve slobodnijeg stila uspinjanja. Vojnici su požurili napred a mi smo sa našim »ormarićima« na ledima pomalo zaostajali, dok konačno jako umorni nismo sjeli. Tada smo se tek sjetili da od jutros, a tome je prošlo 5 punih sati, nismo ništa ni pili ni jeli. Zato je naš dragi »koher« začas zakipio i za 5 minuta već se pio vrući čaj. I Mišo je uto stigao nekim penjačkim smjerom najslobodnijeg stila od jezera, a bio je isto zapuhan kao i mi prije. Okrijepivši se i povrativši staru snagu, začas smo se našli do hrpe kamenja gdje su sjedili naši momci čudeći se gdje smo to nestali. Ali i oni i mi bili smo na vrhu — to je Đerovica, 2656 metara — najviše u našim Prokletijama, a drugi vrh u Prokletijama iza Maja Jezerce (2694 m), koja je kojih 30 km istočnije od Đerovice, ali na albanskom teritoriju oko 4 km od naše granice. Svi vrhovi oko nas bili su znatno niži, samo su se počeli ispod nas kovitlati mali oblaci, te smo strahovali za vidicima pa smo požurili da dobro proučimo sve što se vidi. Dok su vojnici pronašli dobar zaklon za kartu i kompas, za razgledanje i orientaciju, okrenuo sam se okolo da osmotrim na sve strane. Bili su to prekrasni vidici. Pravo more stijena i kamenja, a planinama nema kraja — do klesne može dosegnuti oko svuda se nadmeću i dižu, a možda ih još i dalje ima, i sve su to samo Prokletije — ima ih toliko sa tako oštrim i šiljastim zubovima, pa kupastih kamenih masiva u snijegu, pa tamnih stožaca, kao onaj Maja Rops, i opet ugodnih dolina sa plavim jezerima.

Što sam sve video sa Đerovice ne mogu reći — ali sigurno više nego što mogu pričati. Pogledi na našu stranu nisu toliko daleki ni zasnježeni kao oni na albanskoj strani. Đerovica je razgledište albanskih Prokletija, dok se s naše

Izvor kisele vode u Dečanima

Foto: M. Marković

strane vide samo istočne Prokletije sa svojim vrhovima. Ravno na jugu diže se veliki kameni masiv Gurizija (2433 m) i znamenite Škilzenove piramide (2460 m). Škilzen je do pred 30 godina smatran u Prokletijama kao i Ljuboten na Šari najvišim vrhom. Njegov kameniti i izbratzdani oblik stijene bio bi krasan teren za alpiniste, ali, nažalost, on je osamljen i tih. Ovi krajevi bili su dugo nepoznati za manja kartografska mjerila i tek prije ovog rata oni su snimljeni detaljnije. U novije doba jedino je prof. dr. Branku Gušiću uspjelo sa svojom grupom da prođe kroz te krajeve,* a nakon toga nad albanskim Prokletijama vlada mrtva tišina, i tek koraci granične patrole daju znakove života s onu stranu granice. Dalje prema zapadu dizalo se nepregledno more planina i vrhova među kojima se isticao visoki Guri Ibard (2405 m) ispod kojeg je veliko jezero Ličeni Gašit, pa vrh Maja Ibard (2432 m) na samoj granici i blizak susjed

* Vidi: Ljetopis Jug. Akad. knjiga 55. od 1949 g.

Đerovice. Tu u sedlu između Gurizija i Guri Ibarda dizali su se visoki vrhunci. To je skupina Bjeliča i Jezerce (2694 m), a ispred vidi se zasnježeni i oštri Maja Đarpen (2249 m). Dalje na zapad diže se granični greben Maja Spatit i Bogičevice gdje se nalazi najljepše i najveće prokletijsko jezero — Ridsko. Na sjeveru su naši prokletijski velikani: oštra Maja Rops (2502 m) pa Pasji Vrh (2406 m) i najviši iza Đerovice Marjaš (2530 m). Žuti Kamen nismo vidjeli, bio je u oblacima, a isto tako i dalje na istok slabo su se nazirali kroz maglu vrhovi Koprivnika sa Kršem Čvrlje (2460 m) i Maja Streoc (2377 m), iako su bili sasma blizu. Pogled prema dalekoj Šari jedva se nazrijevao zbog magle u zraku. Ipak bila je malo vidljiva, dok je Junička planina (2296 m) bila na dohvatu ruke. A široko polje Metohije izgledalo je ravno kao da nema ni jednog brežuljka. Pod nama strmo najbliže je bilo sedlo Pločica sa karaulom, a iza nje uzdizala se opet kamenita gromada Maja Kurvale (2303 m) gdje smo se sinoć penjali ispod njezinih stijena. Sve je opet postalo nekako blizu i činilo se na dohvatu ruke. Do karaule izgledalo je 10 do 20 minuta, a mi smo išli 5 sati; doduše okolo naokolo — pa na vrh, ali ni to nam se sada nije činilo jako daleko. Maja Kurvala bila je od oka na 1 km zračne linije, a bila je u stvari 4 km, dok je naš put od karaule do vrha iznosio više od 12 km. Sve ovo iznosim naročito zato, što su neki autori škrto pretjerali kod određivanja vremena, a mi smo se kretali normalno i sa odmorima. Ipak ne vjerujem, a preporučam i drugima da se ne pouzdavaju da se za 6 sati stiže od Dečana na Đerovicu, jer to će biti moguće ostvariti tek onda kada će planinari imati na ledima helikoptere umjesto svojih »laganih naprtnjača«. Mi smo utrošili ukupno 15 sati, ali zato smo nastojali, a vjerujem i uspjeli postići daleko više, nego da smo požurili i uštedili malo vremena.

Vrh Đerovice predstavlja hrpa kamenja na koji stane desetak ljudi, a na sve strane se strmo ruši naročito na jug prema Albaniji i prema sjeveru na našu stranu. U smjeru istok-zapad proteže se njezin hrbat i cijeli masiv usporedno uz granicu, koja je nešto južnije. Cijela ova gorska skupina građena je isključivo od tamnih vrsta erupтивnog kamenja raspucanog i sječenog od vremena i nepogoda. Zato cijela skupina Đerovice ne predstavlja kršljiv teren sa velikim točilima i sipkim siparima kao što je to slučaj recimo u Komovima ili kršnom Troglavu, a nije niti oštro i nazubljeno kamenje našeg krša, već je to kompaktan i čvrst kamen koji teško puca, vrlo bogat teškim rudama, naročito željezom što se zamjećuje u rumenim i ljubičastim bojama. Za alpinizam ovaj kamen je čvrst i težak, neprobojan za klinove, ali ipak dobar, jer nije kršljiv. Na vrhu smo se zadržali skoro čitav sat i bilo je blizu podne, kada smo odlučili da silazimo. Ja sam još mjerio neka geografska opažanja za detalje karte, dok su se ostali marljivo slikali, iako svjetlo i vrijeme nije bilo pogodno. A onda smo se morali rastati od naših pratileaca. Čas rastanka bio je malo težak, ali oni su moralni poći na svoja mjesta, a mi dolje odakle smo i stigli. Stisli smo si ruke i mahnuli par puta dok se i oni i mi nismo našli razdvojeni samim vrhom Đerovice. Silazili smo u suprotnim smjerovima.

Dolje je išlo veselo da su nam sve naprtnjače skakale po ledima, a osobito zadovoljstvo bilo je stati na bijeli snježanik i stojeći putovati, a da ne mičeš nogama. Kada smo se tako za skoro čitav sat dobar komad puta spustili, došli smo do prvih travnjaka po kojima smo još brže jurili na niže, prema gornjim kurvalskim stanovima. Za nekoliko časaka naletjeli smo na »patrolu«. Stari Šiptar — pastir tražio je dokumente da vidi tko smo, i pitao da li smo bili već u karauli. Mišo mu je pokazao naopako svoju graničnu dozvolu, a stari je stisnuvši okom »pročitao«, i kada je čuo da smo svi jutros pošli od karaule mogli

smo krenuti dalje. Dakako, da smo se kasnije smijali do suza. Kako smo silazili put je bivao sve lakši i bolji, iako puta uopće nije bilo, ali dao se lijepo birati. Vodio je uglavnom velikim livadama koje su izlazile iz stijena same kamene barijere Đerovice. Kako smo uvjek radije skretali udesno, to smo jasno i mimošli gornje stanove i mogli smo tek zahvatiti donje. No kako su bili još dosta daleko odlučili smo uz jedan odličan hladan izvor da ručamo. Tu se pokazala sva umještost ženskih prstiju, jer smo Miši i ja ručali kao u restauraciji, a ne kao na Đerovici. Iza ručka malo smo podrijemali četvrt sata, a onda odlučili da se više ne zadržavamo sve dolje do Dečana. Miši smo potpuno dali u ruke da nas, kako on misli da je najbolje povede do Dečana. On je objasnio da će nas sada povesti desnom obalom Ločanske Bistrice uz planinu Vokš, a onda preko kote 1337 m preći čemo Bistroru te se uspeti na obronke Dečanske planine i njome produžiti do Krši Margegs (1281 m), gdje čemo se spustiti opet na onu staru cestu, a meni tako dragu, zbog onih silnih dobrih izvora. Tako smo pojurili brzim koracima do donjih kurvalskih stanova, i, budući da nam se veoma žurilo, projurili smo kraj katuna, na veliko zaprepaštenje njihovih stanovnika, da prolaze putnici, a ne će da se svrate do njih i donesu im prijateljske pozdrave. Par stotina metara iza katuna uronili smo u takav gustiž od zelenila, da smo izgrebli cijelo lice, noge i ruke. Bilo je tu i ljutih kopriva i oštrogog trnja, a i debelih suhih grana, koje smo morali lupati cepinima. Konačno je strmina postala tako oštra, da smo počeli sumnjivo gledati u našeg vođu, ali on je mudro šutio i probijao se žistro naprijed, odnosno dolje, dok smo se mi kotrljali za njim pazeći kuda gazimo. Nakon jednoga sata ovakve »šetnje« sretno smo stigli do potoka, i produžili dalje po njemu, jer on je u tome času bio jedini mogući put. No kako je na svu sreću u potoku kao i svagdje putem bilo velikog kamenja, to smo tako skakali po kamenju iznad potoka sve dok se nije s lijeve obale pokazao puteljak. Tada smo pošli lagano užbrdo i došli uskoro na dosta dobar put, kojega ču se uvjek sjećati jer nije imao niti jednoga izvora, a svi smo bili žedni i čture smo imali kao dogovoren prazne. Tako smo sve jače žurili i počeli maštati o velikim količinama dobre vode sa kiselog izvora sa Visokih Dečana, — ali to je bilo još daleko. Zaustavili smo se kod nekog potocića koji je bio čak kaptiran za piće, ali samo za stoku — razbor je nalagao, da se okanimo takve napasti, pa smo zato još više požurili. Vrijeme se sada sasvim ustalilo: nebo je bilo bez oblačka, a naš put je zarko obasjan suncem koje nas je grijalo i peklo u leđa. Cesta kojom smo prije dolazili sada je ostala duboko dolje u dolini Ločanske Bistrike, a mi smo je od časa do časa i vidjeli, kako se mota pod nama. Opet smo sada prolazili kroz krajeve vanredno bujne i zanimljive flore naročito zimzelenog karaktera, a i lijepoga cvijeća koje je ovdje bilo, u uslovima naših proljetnih dana. I kukaca je bilo opet mnogo, te mi je bilo žao što nemam više vremena, pa da osnujem mali logor kraj takvih zanimljivih mjesta i da sakupljam sve ovo blago flore i faune, jer vjerujem da bi se u svemu tome našlo još puno toga što bi bilo korisno upoznati. A onda kada smo sjurili dolje na cestu počeli smo pitи — ipak štedili smo se za kiseli izvor jer njemu smo se sada više veselili nego bilo čemu drugom. Kada smo se našli konačno na izvoru, pili smo kao da smo stigli iz pustinje. Bilo je 8 sati na večer, sa Đerovice smo pošli točno u podne — znači sa vrha do manastira trebalo je punih 8 sati brzoga hoda računajući jedan odmor za ručak. Treba kod toga imati u vidu da smo prošli ravnim putem u dolinu sijekući sve zapreke terena. Ovo je i prema Mišinom mišljenju bilo dobro vrijeme. Sada sam istom bio još jače uvjeren da put gore ne može biti kraći od onih 10 sati, jer prvo radi se o usponu, i drugo, sedlo

Pločica dosta je povučeno na zapad od vrha, te je razmijerno i dalje. Sada smo trebali odmora, a prije toga i okrepe. Stari monasi manastira rado su nas primili na večeru i počastili prvorazrednim slatkim crvenim vinom, a prije spomenuto odmaralište pružilo je ugodan konak umornim putnicima.

Osvanuo je novi dan — opet jedan u lijepim dalekim krajevima, ali bio je dan odmora. Mišo je rano pošao u Peć, da bi nam za sutra spremio stvari za daljnji put na zapad prema visokom Čakoru. Mi smo se zavalili u hladovinu kraj šumećeg izvora i mislili o Đerovici i onome što smo doživjeli. Ali put je bio još pred nama. Slijedili su novi doživljaji...

Razmišljanja

Došla je jesen...

Žuto lišće i žute jabuke bili su znakovi prave jeseni. Grane su se duboko povile, dok su se poljem orile vesele pjesme onih, koji su se radovali bogatom plodu jeseni. Vozio sam se opet vlakom prema Peći i ponovo sam promatrao Đerovicu i Prokletije. Da je opet posjetim? Mogao bih — sav je alat sa mnom, Mišo bi rado, znam, pošao, ali imam spremljen drugi plan. Ipak, bar malo poći ću opet u Prokletije.

I nisam ih posjetio.

A kada sam došao kući bio sam tužan. Đerovica je ostala moja neispunjena želja — moja izgubljena planina.

Kiša, vjetar i snijeg srušili su požutjelo lišće sa drveća. Ono što nam je prije pružalo ugodnu hladovinu i davalo zelenila, sada je trulež pod nogama. Gradom odzvanjaju službeni koraci — posao teče...

A Đerovica? Ona živi u magli i kupa se u bjelini...

Jednoga sam dana našao pismo kod kuće. To mi piše moj prijatelj Mišo:

»... bio sam prije 15 dana na Đerovici i to mi je četvrti put ove godine da idem na taj vrh. I za Novu Godinu ići ćemo na Đerovicu i mislim da je pet puta godišnje dosta da je obidem.«

A vi se čudite da je moguće, da netko može toliko puta uspinjati se na taj vrh. Ja se tome ne čudim, dragi čitaoci. Podîte i vi na Đerovicu, pa ćete razumjeti ovoga mladoga čovjeka, a shvatit ćete i mene koji čeznem za ovom lijepom planinom.

Anton Tožbar-Špik-Medved

Plašnih stopinja, z risanko napeto,
Z bledim licem, a s pogledom žarnim
plazi lovec trentarski se po gorah.
(Iz Zlatoroga R. Baumbach i A. Funtek)

Trenta, klasični kraj našeg narodnog planinarstva, kojemu su put utrli čedni radni ljudi što su krčili šume, lovci i lugari zajedno s pastirima, spominje se prvi put u povijesti polovicom XVI. stoljeća, kada su se u taj osamljeni i zabačeni veličanstveni planinski kraj sklanjali vojni bjegunci i izagnanici iz južnih tirolskih zemalja, osobito iz Trienta, grada u Južnom Tirolu, po kojem je možda nastalo i ime naše Trente.

Ti bjegunci i izagnanici počeli su pod najtežim uvjetima krčiti šume i kopati željeznu rudaču u Zapodnom, visoko na rubovima Mojstrovke i Travnik-a. Prvobitni stanovnici naše klasične planinske zemlje — Trente bili su jednaki ovima, što ih i danas još susrećemo u Trenti. Bili su prijazni, dobrodušni, skromni, gostoljubivi i čisti, a resile su ih mnoge druge lijepe i plemenite odlike, prije svega ljubili su svoj jedinstveni planinski kraj. I usprkos tome, što je život u Trenti bio onda, kao i danas još, težak i pogibeljan, ipak nisu uspjeli mnogi pokušaji da Trenčane presele u plodnije i rodниje krajeve. U dugoj njihovoj povijesti pokušavali su ih kolonizirati po Bosni, Slavoniji, Banatu i u Kočevskom kraju. Ali je otpor protiv tog dobronamjernog preseljavanja bio veoma jak i odlučan. Možda bi se i bili dali preseliti, da su im dozvolili sa sobom ponijeti veličanstvene gore i lovačke puške. Neki su se dali nagovoriti, ali su se uskoro vratili natrag na kamenu grudu — na trentska polja, gdje tako teško rodi i pregršt krumpira.

Trenčani su gajili planinarstvo od najmlađih godina, iz duševne potrebe, iz osobnog zadovoljstva i neizmjerne ljubavi prema planinama. Mnogima od njih nije srce mirovalo, dok se nisu nekako probili i do najviših vrhunaca. Oni su kao hrabri i strastveni divlji lovci bili najbolji i vjerni pratioci mnogim istraživačima trentskih planina; oni su bili ti, koji su pošteno ime i sposobnost našega čovjeka ponijeli daleko preko grebenâ i granica u daleki svijet. Oni su odlučno svladavali najteže prelaze i nalazili izlaze iz najnemogućnijih situacija u našim i tudim gorama, nisu prezali od najvećih opasnosti; u planinama bili su neumorni, drsko smjeli i poduzetni, i često su znali savladati i najveće zapreke, iako to nisu imali ni od koga naučiti.

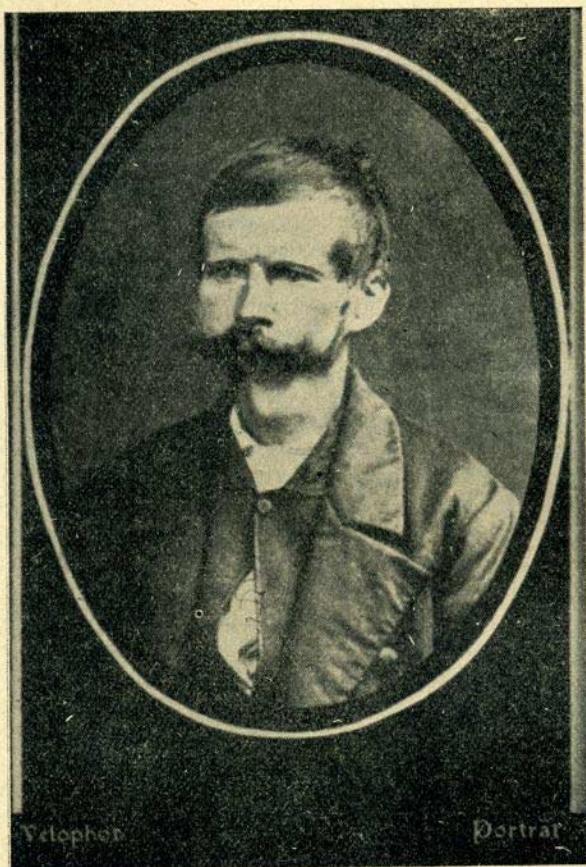
O njima su s ponosom i laskavo pisali veliki ljubitelji gora, posjetioc i istraživači trentskog planinskog kraja sve tamo od prvog slavnog istraživača naših planina Baltazara Hacqueta, grofa Franje Hochewarta, osnivača ljubljanskog muzeja, prvih svjetskih istraživača Trente Gillberta i Churchilla, od pjesnika Julijskih Alpa, Dra Julija Kugy do Josipa Abrama-Trentskog, Janka Mlakara, Frana i Josipa Tominšeka, sve redom planinara, koji su umjeli pisati.

Među Trenčanima zauzimaju vidno mjesto strastveni divlji lovci i neustrašivi gorski vodiči, koji su neumorno utirali gorske puteve u najljepše i veličanstvene predjele naših planinskih krajeva i visokih, strmih vrhova.

Čak i najboljem poznavaocu i pobjedniku Julijskih kamenitih velikana, Dru. Juliju Kugy, Trenčani su bili najpouzdaniji vodiči i učitelji. U povijesti

slovenskog planinarstva slavni su trentski gorski vodiči odigrali veliku ulogu, te su njihova imena uklesana u strme stijene Škrlatice, silnog Razora, velikana Prisojnika, izrovanog Jalovca i nebotičnog Triglava.

Prvi među slovenskim gorskim vodičima bio je slavni Jože Komac-Pavr. Bio je neobično odvažan pa je u planinama i stijenama neumorno stišavao svoje

Anton Tožbar-Špik-Medved

tjelesne i umne sposobnosti; posjedovao je osobitu vrlinu, da se snade i u najsumnjivijim i teškim situacijama. U njega je bila jako razvijena svijest drugarstva i odgovornosti. Trentski gorski vodič Pavr riješio je mnogo najtežih problema u domaćim i stranim gorama. Naročito se isticao u sjevernoj stijeni Bovca, Montaža i Poliškog Špika, gdje je odlučnim i do krajnosti smjelim zahvatom od sigurne smrti spasio najboljeg vodiča u Zapadnim Alpama Euzingeru, na mjestu koje još i danas nosi, ime Passo Pavr — Pavrov prelaz.

Odmah iza njega slijedi Andrej Komac-Mota, koji je bio najbolji trentski penjač. Umio je penjati se besprimjernom vještinom i upravo začudnom spretnošću i lakoćom. U stijeni bio je lagani kao pero, na previsima gibak kao mačka,

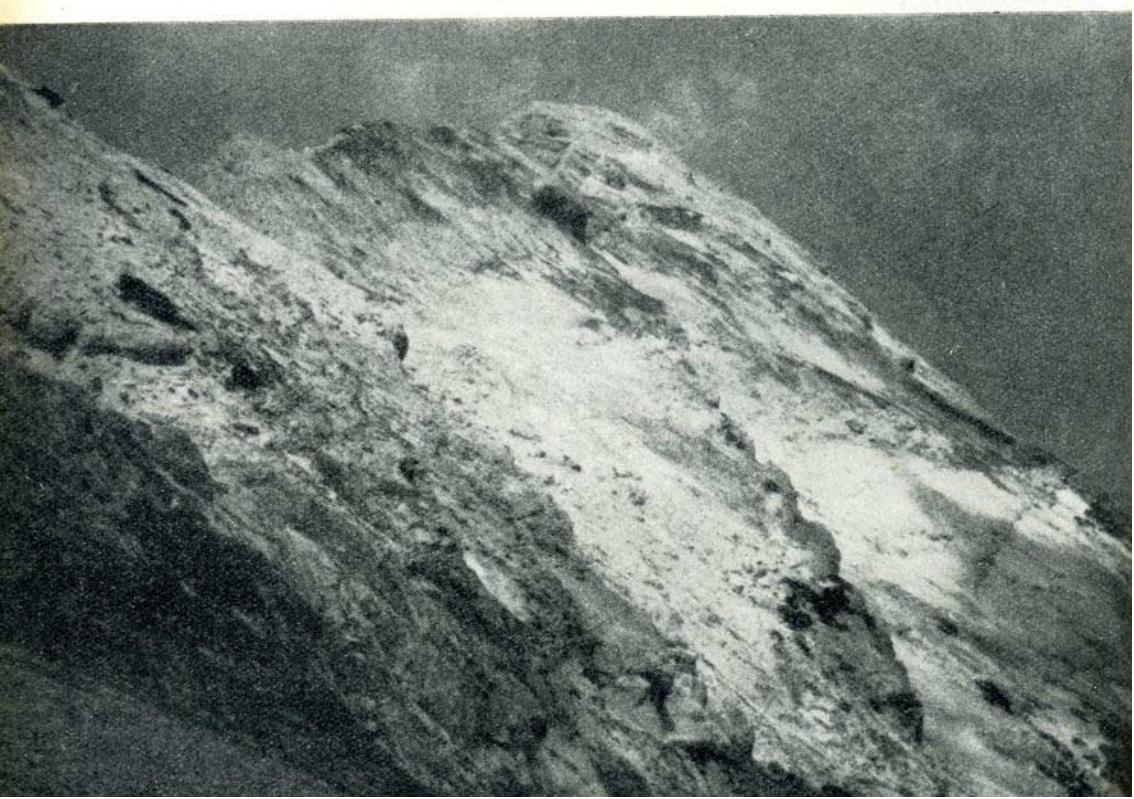

↑ Igra svijetla

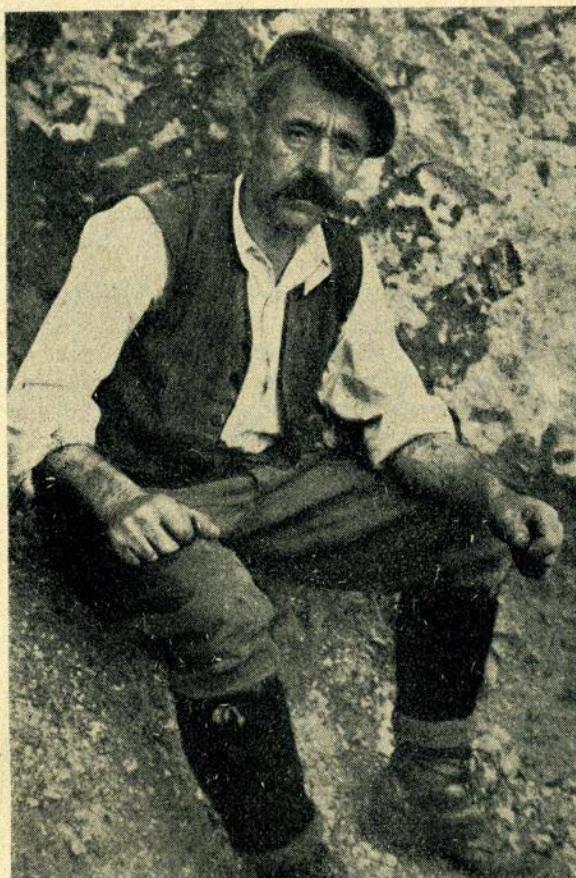
Foto: B. Golešić

↓ Cmir (Jul. Alpe)

bio je dušom i tijelom vjeran sin planina, koje je obožavao toliko, da upravo nije mogao bez njih živjeti.

Među ovima bio je pravi velikan Antun Tožbar-Špik-Medved. Dr. Kugy kaže o njemu »po gorama hodao je gipkim krokom risa, bio je uzor vjernosti, odanosti i čednosti«. Taj »najnesretniji bjednik« rodio se u Trenti prije 120

Anton Kravanja — »Kopišar«, vođa radova na novom putu s Vršića na Prisojnik

godina, 3. siječnja 1835. Kad je tom hrabrom i prekaljenom čovjeku bilo 36 godina, dakle u naponu muževne snage, pojavio se na Vršiću medvjed, koji je činio mnogo štete na sitnoj stoci i živadi.

Dogodilo se već 1721. godine, da je medvjed ubio u Trenti nekoga Tomaža Pretnara. Kad se 1871. ponovo pojavio medvjed na Vršiću, spopao je silan strah i užas stanovnike s obje strane tog gorskog prelaza između Save i Soče. Župan u Kranjskoj Gori, Antun Hribar, izdao je nalog, da svaka kuća mora dati po jednog muškarca za lov na medvjeda. Tako se sabralo preko 70 ljudi sa sjekirama, vilama, okovanim palicama, a neki čak oboružani primitivnim puškama, i svi su pošli u lov za medvjedom. No medvjed je tim lovcima pobje-

gao iz Suhe Pišnice preko Vršića na trentsku stranu. U Trenti su se odmah lovci pripremili za lov na medvjeda. Njih 7 gonilo je zvijer u dolini Velega potoka, nad Zadnjicom između Planje i Pihavca pod Kriškim podima. Dva najhrabrija i najuhićenija progonitelja naišli su na medvjede tragove kod vrela »Po Kamnu« na Kontama.

Anton Tožbar-Špik spazio je prvi orijašku zvijer, medvjeda 3 cente teškoga, ispalio je pušku i kao dobar strijelac pogodio ga u šiju. Medvjed je strašno zatulio i pokušao bježati, a smjeli Tožbar ga je slijedio. Domala se razjarena zvijer okrenula da napadne Špika, ali je taj već bio ponovo nabio pušku i opalio ravno prema srcu zvijeri. No kugla je kliznula mimo srca, a razdivljali medvjed direktno je napao lovca. Nastala je očajna borba na život i smrt. Drugi lovac Brinjač-Štrukelj nije mogao pucati na medvjeda, koji je obujmio Tožbara. U toj borbi medvjed je Tožbaru otkinuo čitavu donju čeljust zajedno s jezikom, ugrizao ga u desnu nogu i zario mu pandže u ramena. Zatim je napao lovca Brinjača, koji je pritekao u pomoć nesretnom Tožbaru, te mu je odgrizao petu zajedno s cipelom.

Ta posljednja i strašna borba najhrabrijeg i najneustrašivijeg lovca u Trenti i uopće u Sloveniji odigrala se 24. travnja 1871. godine, kad je Antunu Tožbaru-Špiku bilo 36 godina. Špik je strašno krvario i bio je grozno iznakažen. Liječio se u ljubljanskoj bolnici, gdje su liječnici učinili sve, da mu bar život spasu. »Najnesretniji bogalj« nije uopće više mogao govoriti, a primao je samo tekuću hranu kroz lijevak. Od te borbe s medvjedom ostao mu je nadimak Medved, pa se i sam volio nazivati Špik-Medved.

Medveđe meso razdijeliše Trenčani među sobom, a s krznom je iznakaženi Špik-Medved obilazio po bližoj i daljoj okolici i kupio milodare. Kasnije je to krzno otkupio grof Coronini i odstupio ga muzeju u Gorici, gdje se i danas čuva. Jadrnoga Tožbara narod je jako žalio i rado ga darivao novcem i robom.

Kakav mu je jadan i neobičan bio čitav život, takva mu je bila i tragična smrt 24. prosinca 1891. godine. Toga dana on je zajedno sa sinom rušio smrekę pod Prisojnikom. Jedno ga je deblo prignječilo i tako skončalo njegov teški život. Nakon one strašne borbe s medvjedom još je živio onako iznakažen punih 20 godina. Smrt ga je snašla u 56. godini života.

Za ovim prvim velikim ljudima Trente dolazili su i drugi, koji su u svakom pogledu dolično slijedili stopama svojih slavnih pređa. Tu je sin Antuna Tožbara-Špika-Medveda, koji je umro 6. rujna 1952. u visokoj starosti od 78 godina, a kratko iza njega, 19. lipnja 1953. završio je svoj teški život još jedini preživjeli potomak staroga klasičnog roda Antun Kravanja-Kopiščar.

1953. godine postavljen je u Trenti veličanstveni spomenik Dru. Juliju Kugy. Trebalo bi se sjetiti i nešto učiniti i za te velike i slavne ljudе, koji su mu bili učitelji i vodiči.

Sa slovenskog jezika preveo Dr. M. Florschütz

Direktni smjer sjeverne stijene Špika

Tragom Mire Marko Debelakove

Godinama smo već znali za nju iz Kugyjeve slikovnice i divili smo se toj gordo, blistavoј piramidi, koja sa svojom gotovo 1000 m okomitom stijenom iz tamnih crnogoričnih šuma strši prema nebu.

I eto sad se vozimo na jug, prema cilju naših čežnja. Mnogo više i ne znamo o toj stijeni nego da je krasna, ohola i teško savladiva. Kratki opis prvakinja, koja je taj uspon izvela glasio je »gotovo skroz krajnje teška«.

Poppinger u listu »Der Bergsteiger« od 1933. uspoređuje sjevernu stijenu Špika po teškoćama sa sjeverozapadnom stijenom Civette ili sa sjevernom stijenom Mt. Pelma. Jedan planinarski drug iz Koruške dao mi je ovakvu usporedbu: »Pa, tako možda za 20% teže nego Steinerov smjer u Južnoj stijeni Dachsteina.« — Ukratko iz svega toga nismo mogli steći ni približnu predodžbu.

Kad smo u Gozd-Martuljku izašli iz vlaka, sunce se upravo sakrilo za vrh Špika, tako da su nam se u blistavoј rasvjeti oštro ocrtavale konture te krasne gore, ali se stijena pred nama izdužila tamna poput neke orijaške zagonetne sfinge.

Mi se odmaramo na dražesnoj livadi kao iz priče, posutoj bezbrojem mrazovaca a obrubljenoj arišima. Pospani šutke ležimo uz bučni gorski potočić, a pogled nam se krade onamo gore do tajanstvene kule naših snova — sve dok nam se oči ne zaklope. I dok sam ja u tom snatrenju zaspala, moј drug Hannes otkrio je u neposrednoj blizini neko neopskrbljeno sklonište. Neki izletnici ljubazno su nam prepustili ključeve i mi smo se smjesta uselili zamjenivši rado naš poderani šator sa solidnim krovom nad glavom. Bili smo oduševljeni prijatnjim uređajem kućice, gdje smo se odmah bacili na pripremanje večere. Međutim smo, čas jedan čas drugi, ukrali svakom prilikom malo vremena i skonuli pred kućicu, da promatramo naš za sutra predviđeni uspon po stijeni, koju smo sve jasnije mogli proučavati, što se sunce više priklanjalo zapadu.

Mene je tištila i jedna ozbiljna odluka. Moј drug je tek prije nekih mjesec dana skinuo gips s prelomljene noge, i znala sam, da cijelo vodstvo i teret leži na meni te da se moram bezuvjetno pokazati dorasлом svim poteškoćama. Ali danas mi nekako odluka nije teška — neki mirni predosjećaj mi govori, da će sutra sve dobro ići.

Ipak smo oboje stajali kao sa strahopočitanjem pred »našom« stijenom. Iako smo inače poznati pospenci, izvukli smo se već u pol 4 ujutru ispod naših gunjeva.

Do ulaza u stijenu vodi strma lovačka staza. Odmah smo se osamostalili i umjesto prelaza preko travom i lopuhom obrasle »zelene glave« podno stijene, mi se uspinjemo kroz provaliju između te glave i stijene. Sve veće bivaju glatke tjesne stijene i mi se moramo navezati. Što dalje gore, stijena postaje sve krušljivija. »Glava«, koja nam je jučer s naše livade izgledala tako sitna, činila nam se odavde kao čitvo brdo — i tako duboko već leži ispod nas!

Sveđer smo se nadali, da će penjanje sada biti zanimljivije, ali nažalost nije bilo tako. Neprestano se izmjenjuju uske krušljive stepenice u stijeni s

oprincima u tijesnim pukotinama s malim sipinama. Zapravo je sve toliko jednolično, da se ne može upamtiti nijedno izrazitije mjesto. No zasad, nas te male poteškoće ne uznemiruju.

Nakon mnogo sati konačno smo stajali na polici, koja se odozdo tako izravito isticala, ali to zapravo i nije bila polica. Odavde je Dibona traversirao na sjeverozapadni greben, dok smjer Debelakove vodi ravno prema gore. Tu smo se ponadali — sad počinje ozbiljni uspon. Prema opisu tu bi trebalo biti jedno 40 metara visoko, neobično teško mjesto u stijeni, ali mi ga ne nalazimo. Umjesto toga još se uvijek penjemo dalje bez većih poteškoća, iako je pećina šve strmija, a samo penjanje postaje već zanimljivije. U 3 sata popodne dokučili smo markantnu pećinastu glavicu — izbočinu, koju smo još odozdo bili primjetili, a na kojoj su bivakirali prvi penjači ovim smjerom. Prilično bezbršno penjala sam se dalje kroz slijedeći kamin, kad mi nenadano zastane dah od jezovite dubine i previše — zraka podamnom i oko mene. Upravo zapanjena sam ustanovila, da ovako izloženo mjesto i tako neposredni smjeli pogled u dubinu još nisam nigdje doživjela. A put dalje pričinio nam se obojima stršnim. Još komadićak stijene puzali smo uvis po vrlo lošim oprincima i stopkama, klizavima i s kosinama okrenutima prema dolje. Eh, sada je klin postao neizbjegljivom potrebom, jer inače ne ćemo preći ova dva metra nalijevo. No ni to baš nije bilo jednostavno, jer jedino mjesto u stijeni, kuda smo ga mogli zabititi, bilo je daleko nalijevo, a obje ruke su potrebne da se održiš prilijepljen uza stijenu. Daljnji uspon uspijevalo nam je samo do dužine užeta sve teže i nadasve strmo i eksponirano. Gdje staneš ima jedva mjesta za jedno stopalo, a što ćeš tek, kada ti se drug priključi. Upravo je čudo, kako su se naše noge na tatkvima mjestima spretno i brzo izmjnjivale.

Nekako u predvečerje pričinilo mi se, da smo stigli na kraj svijeta — kao da dalje ne ide. Jedan veliki previs potpuno je zatvorio rascjepinu. Iz opisa koji nám je bio veoma nejasan, zaključujemo, da je Debelakova taj previs morala prepenjati. Pri samoj pomisli na to zadrhtala sam. Ne, to nije moguće, mora da se izade nekuda nalijevo. Da, tu je strma glatka ploča, preko koje se hoda kao preko krovnog crijepe — korak po korak se šuljam na drugu stranu, ali šta cnda, ako s onu stranu ne mognemo dalje?! Tada, iznenada kao nekom čarolijom, ugledam jedan klin. — Zasjao nam je kao suho zlato. Taj nam je znatno olakšao prelaz, i eto nas najednom konačno na maloj sipini, gdje smo mogli udobno stati na obje noge. Odavde strmina polako popušta, ali su pećine još uvijek sive kao da su salivene od kovine. Neke dvije dužine užeta nalijevo započinje niz kamina, kamo treba da se prebacimo. Ah, da li su to i poslednji — izlazni kamini!?

Sumrak se počeo hvatati i mi smo se morali pobrinuti, da se tu nekako smjestimo preko noći. Doista prilična smjelost tu se ugnijezditi, nad tom vrto-glavori dubinom, koja je već sva utonula u tami. Noć je mirna, topla i zvjezdana, tako da na časove doista mirno i čvrsto spavamo, bar tako dugo, dok nam ne utrnu noge ili sjedalica, kad zbog toga moramo promijeniti položaj.

Već su prvi traci jutarnjeg sunca dobro ugrijali naš bivak, dok smo se teško odlučili krenuti dalje. Tada, još s ukočenim nogama penjemo preko vrlo kosih kamenih ploča na drugu stranu do kamina. Po krasnoj pećini lako se uspinjemo. Sad najednom svuda nailazimo na klinove; tamo, gdje bi nam bili potrebniji, nije ih bilo ni za lijek. Još jedan suncem obasjani previs s tri klini, i eto nas u izlaznom žlijebu. U malom prozorčiću na sjeverozapadnom previsu

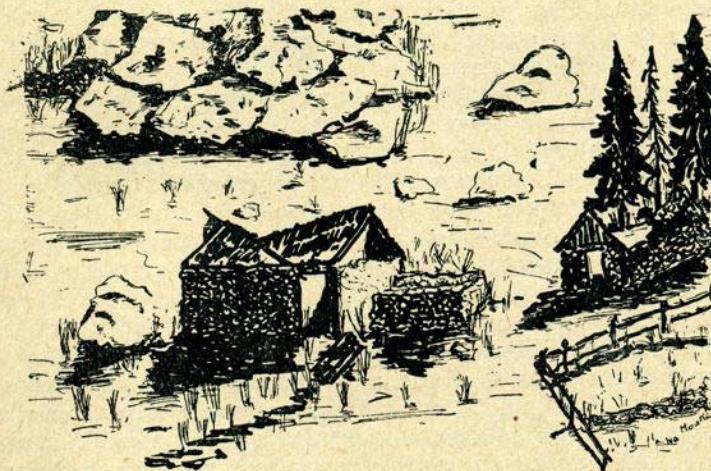
našli smo malo hladovine i čas zatim ushićeni smo se rukovali na vrhu užarenom od sunca. Zbog sunčane žage nismo se dugo odmarali.

Psujući oblake prašine, što smo ih izazvali jureći niza strme šljunčane sipine, spuštamo se s druge strane vrha naglo nizbrdo. Međutim se pred mnom izgubio svida drug Hannes. On bar nikad tako ne juri. Tek nekih 1000 metara niže nađem na njega, gdje leži potruške u nekoj brzici, s glavom u dubokoj rupi s vodom i pije — pije — pije. »Tako« — reče — »sad sam tek Špik prope-njao.« Ja sam za čitavog puta nizbrdo imala nešto plemenitije želje, halucinacije o pečenkama, salati i voću. Ali je dugačak, vruć i prašan put do Kranjske Gore. I kao za nagradu servirali su mi u hotelu »Razor« ogromni teleći odrezak, daleko veći od onoga, o kojem sam putem maštala. Moj zlobni drug gledajući moje prozaično uživanje samo je primijetio: »Čini mi se, da je za tebe Špik tek ovđje završio!«.

Ovu neobičnu turu završili smo također neobično — čekajući tri sata na vlak za 3 kilometra do Gozd-Martuljka... Tu smo se u predvečerje opet zadovoljno povukli u naše sklonište od prekjučer.

Dan odmora. Prostrana livada gusto protkana mrazovcima, a u tihom povjetaru zibaju se ariševe grane, nad nama zasićeno plavi nebeski svod iznad gorde stijene Špika, koji je uokviren gloriolom sunčanih zraka... Podalje u šumi potoći i zuje ose i kukci među opojnim mirisima kasne flore, — a nas dvoje? Nama tihe misli poput nove čežnje lete do visokih vrhova, gdje se jučer jedan san pretvorio u stvarnost, a danas se ta stvarnost opet rasplinula u san.

*Izvorni rukopis Heidi Licek iz Beča,
preveo dr. M. Florschütz*

Tri dana u brdima

Vrativši se početkom septembra u Beograd sa ljetnjeg penjanja u Julijskim Alpama, prilično razočarani zbog kišne sezone, tražili smo mogućnost da iskoristimo lijepe jesenje dane koji su nastupali. Bili smo u kondiciji, a neispunjeni planovi za ljetnje penjanje ostavili su nas žedne doživljaja.

Imajući pred sobom još uvijek nedovršen nezahvalan posao alpinističke obrade malobrojnih i kratkih srpskih stijena, ovog puta odlučili smo da još jednom okušamo stijenu Trema. Suva Planina ima doista, osim Koprivnika i zimi Hajle na Prokletijama, najinteresantniju stijenu u NR Srbiji. Okrenuta prema sjeveru, visoka do četiri stotine metara, djelomično obrasla, stijena Trema samo u svom centralnom dijelu predstavlja izrazit alpinistički objekt. Kom-paktna, ali bogato razvedena, izdijeljena je na cirkove i oštре i visoke razove, tipične za ovu stijenu.

Zato nije ni čudo što je našu malu grupu alpinista u Beogradu ovaj masiv toliko privlačio. 1951. godine održali smo tu zimski alpinistički tečaj po idealnim vremenskim i snježnim uslovima. 1952. godine nevrijeme je sprječilo dva naveza da završe uspon kroz centralnu stijenu Trema. 1953. godine održan je ljetnji tečaj, no i ovog puta Trem je ostao nedirnut, mameći nas sve više baš zbog toga.

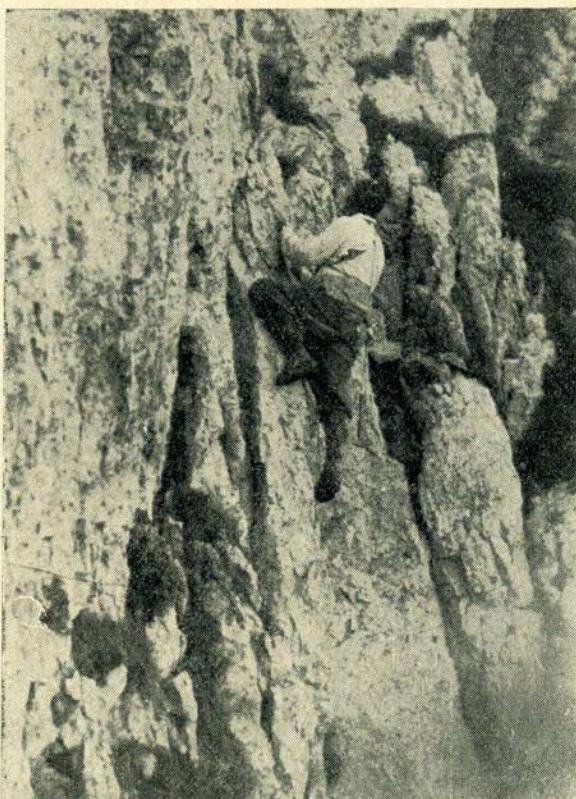
Sve što je bilo urađeno nije bilo ono što stijena Trema može da pruži penjaču. Njen najviši i najizrazitiji dio ostao je neprepenjan.

Najблиža i najlogičnija ishodišna točka za Trem jest Crvena Reka, nešto više od jednog sata udaljena putničkim vlakom od Niša, kroz živopisnu Siće-vačku Klisuru. Iz ovog malog sela na međunarodnoj pruzi za Carigrad i sada travom obrasлом drumu ide se oko 16 kilometara do malog planinskog sela Kosmovac, na skoro 900 metara nadmorske visine. Tu smo obično ostajali prilikom posjeta Suvoj Planini, naročito koristeći krov škole i susretljivost učitelja. To seoce je sa tri strane zatvoreno stjenovitim grebenom Suve Planine, a iznad samog sela diže se Trem.

I naš put je vodio ovom dobro utabanom stazom. Na pola puta od Crvene Reke do Kosmovca, u selu Toponici, oprostili smo se od grupe planinara »Radničkog«, koji su namjeravali da predu čitav greben Suve Planine. Moj partner i ja krenuli smo preko Kosmovca, gdje smo se zadržali samo da se snabdijemo vodom, pravo pod stijenu Trema. Smjer uspona još smo u Beogradu na fotografijama bili odredili, a pristup do stijene od ranije nam je bio poznat, te smo, ne gubeći vrijeme po neuobičajenoj vrućini u ovo doba godine, u sumrak bili pod samom stijenom.

Radovala nas je noć u šatoru, visoko iznad sitnih i jedva vidljivih svjetla u dolinama pod nama. Ležerno smo podigli šator, pripremili nešto priyatno za večeru, razmjestili vreće za spavanje, potom spakovali sve nepotrebno i odvojili penjački materijal za slijedeće jutro. I najzad smo sjeli da malo uživamo u tišini i prostranstvu koje, mislim, čovjek nigdje tako ne osjeća kao na bivaku u visinama. Jaruge i doline su već bile zamraćene, a plavičasta večernja sumaglica postepeno je bivala zamijenjena sivkasto tamnim tonovima u kojima su se nazirale samo konture dalekih grebena. Tiha i udobna noć zavladala je prostranstvom, samo pokatkad remećena odjekom doziva kojim je neka pastirica, duboko dolje u tamnoj šumi, tjerala zakašnjelo stado u tor.

Rano ujutru provirili smo kroz otvor na šatoru: vrijeme je bilo idealno. Bez velike žurbe spakovali smo stvari i smjestili ih u jednu rupu u stijeni. Prošli smo udesno ispod ruba stijene koji zatvara veliki kuloar s desne strane, i pošli prema gore po travi, šiblju i mjestimičnom krušljivom stijenju, dok nismo izbili na brid. Ovdje je stijena postala izrazitija, čista i kompaktna,

U najtežem dijelu smjera Sjev. stijene Trema (Suva pl.)

Foto: B. Kotlajć

dižući se gore do prevjesa koji smo iz doline samo nazirali. Držeći se principa da nije važno forisirati neki težak prolaz, već proći logičnim i najlakšim putem koji nameće stijenu, pošli smo preko jednog skoka u žljeb koji se desno sužavao u okno. Oblici su postali izrazitiji i puni interesantnih mogućnosti za prolaz po raznovrsnom terenu, sada sve strmijem. Prošli smo kroz okno i sa druge strane produžili prema gore kroz izrazit kamen. Počeli smo da uživamo na čudan, alpinistički način, u stvarima koje izvan ovog sivog kamenog svijeta ne postoje i koje se samo tu mogu doživjeti. Uvijek su mi dolina i svijet koji živi u njoj izgledali nekako drugčiji gledani kroz prorez strmog kamina ili sa uske police na kojoj me je držao klin čvrsto zabijen u stijenu. Blejanje stada, seljak na njivi ili tanak dim iz nekog kućerka u kome bezbrižna domaćica priprema objed, sve to kao da je davalo izvjesnu punoću doživljavanja i kontrast svim stvarima i utiscima iz stijene.

Sada se pravo iznad nas kao neki stub dizao brid sa prevjesnim završetkom. Klinovi, užeta, pomoćne zamke, opet klin i išli smo dalje, ali sve to nije važno. Ono što doživljavamo i što osjećamo, ono čega ćemo se još dugo sjećati i što ćemo odavde ponijeti sa sobom u tvornice, kancelarije i radilišta, to je važno. Borbenost, drugarstvo i veselje za život i umjetnost uživanja u tome.

Detalj iz stijene Trema (Suva planina)

Foto: B. Kotlajic

Udesno nam se otvorio pogled na širok i dubok cirk koji leži ispod samog vrha, sakriven visokim grebenima od svakog pogleda. A iznad nas stijena, strma i glatka, sivi svijet naših stremljenja. I opet klinovi i zamke, ali važno je da idemo dalje i da smo uradili ono što smo htjeli. A strah nismo ni jednog momenta osjetili, samo nestrpljenje!

Kada smo najzad, poslije sedam sati penjanja, stajali na vrhu, osjećali smo zadovoljstvo što smo poslije toliko godina prošli i kroz tu stijenu, zadovoljstvo što smo jedan posao uspješno obavili, zadovoljstvo što ćemo moći drugovima da kažemo »uspjeli smo!«. I napor, i nesnosna žđ na vrelom suncu, i oguljeni prsti, i dugačak put dovde i još duži natrag, kada je cilj iza, a ne više ispred nas, sve se to isplatilo tim trenutkom zadovoljstva.

Znamo da nas od naših stvari razdvaja samo jedan sat spusta kroz strmi kuloar, ako požurimo. Spuštajući posmatramo kuda smo sve prošli penjući se

toga jutra. Prepoznajemo pojedine dijelove stijene, a doživljaj u nama još jednom oživljava. Kotrljamo nemilice kamenje niz kuloar u žurbi da što prije stignemo do naših čutura, a znamo da još moramo stići i pod sedlo Grob, gdje treba da se nademo sa ostalim društvom.

Poslije kraćeg odmora krećemo dalje i u sumrak nalazimo se sa ostalim drugovima. I ove večeri, negdje na livadi ispod Groba, pored male vatre koja je nadaleko označavala da neko u tihoj i pustoj noći planine živi, bjelasao se naš mali šator, a pored njega, dobro umotani, spavali smo topli i siti svi koji u njega nismo mogli da stanemo. A visoko iznad nas uzdizala se sjenka stijene, kao isklesanih oštredih rubova pod mjesecčevim zracima.

Željeli smo da se vratimo pješice do Niške Banje, preko manastira Vete. Planinarski interesantniji put grebenom Suve Planine koji se blago spušta prema Niškoj Banji nismo uzeli u obzir jer je naporniji. Znajući da nam se time bliži put kraju, nismo se žurili natrag. U manastir smo stigli tek u podne; to je bila jedna trošna koliba, koja je nekada bila štala, a sada su u njoj živjeli kaluđeri. Zemljani pod, nekoliko niskih tronožaca i drveni stol bili su sav namještaj. U uglu je bilo naredano nekoliko ikona, kandilo, postolja za svijeće, a na daski pored toga stajali su neki prljavi stari lonci. Iguman, sijed, suh starac u dugoj crnoj dolami, istovremeno i samouvjeren i ponizan, govorio nam je o podacima koje je on u jednoj svesci skupio o prošlosti manastira. Porijeklo mu je nepoznato; poslije oslobođenja od Turaka bio je iskopan i obnovljen, za vrijeme I. svjetskog rata izgorio je i sada je od njega ostalo samo ovo i mala crkvica nedaleko u brdu. Otišli smo odande polurazočarani skromnošću ovog spomenika. Iguman nam je pokazao jedan putir koji je sredinom prošlog vijeka neki ruski pukovnik poklonio manastiru. S mukom smo očistili rđu i prljavštinu s njega i uspjeli da pročitamo natpis na ruskom. Izgled ovih poluruševina više nego njihova priroda ostavili su na mene utisak jednog kratkog posjeta u prošlost, sa svim primitivizmom i zaostalošću na koje naša generacija rijetko misli.

Odavde natrag u Nišku Banju, lijepom dolinom rijeke Studene, kroz sela, nedjeljom bučna i vesela, do pruge, višespratnica i električne, asfaltiranog puta i uređenog parka koji banjskim gostima dočarava prirodu i dozvoljava da uživaju u zelenilu. Te noći u plasti sijena siguran sam da ni jedan od nas ne bi mijenjao svoje mjesto ni sa jednim od onih pod perinom i na madracu, ne za stalno!

Opis pohoda beogradskih alpinista na Trem (1.808 m.), najviši vrh Suve Planine u Istočnoj Srbiji. Pohod je izveden septembra 1954. godine, kojom prilikom je izveden i uspon na stijenu Trema (III., mjestimično IV. i V. stupanj težine).

Säuleck

Da upoznate Säuleck dat će vam najprije opću sliku položaja okoline u kojoj se nalazi.

U istočnom dijelu 100 km dugačkog alpskog lanca Hohe Tauern (Visoke Ture) nalazi se gorska skupina Ankogela. Zapadna granica područja Ankogela je Tauerntunel, koji to područje između željezničkih stanica Mallnitz i Badgastein dijeli sa zapada od gorske skupine Goldberg, a nekih 20 km istočno dijeli ga dolina rijeke Malta od skupine Hafner. S juga je omeđeno dolinama potoka Dössen i potoka Göss, t. zv. Gössgraben, a oko 15 km sjeverno dolinama potoka Kötschach i gornjim tokom potoka Grossarl.

Gorje Ankogel nosi 12 glečera većih od 1 m² i isto toliko gorskih vrhunaca viših od 3000 m. Jedan od tih vrhova jest Säuleck sa 3087 m, najjužniji od tih tritisućnjaka, otprilike u polovici istočno-zapadne diagonale.

Dva su puta koji izravno iz doline vode na Säuleck. S istočne strane kroz dolinu Malta preko zaselka Pflüglhof i kotlinom Gössgraben, i sa zapada iz Mallnitza kroz dolinu potoka Dössen. Taj smo put mi izabrali.

Dva do tri kilometra južnije od 9 km dugog tunela izbacio nas je Tauern-ekspres na stanicu Mallnitz, oko 1200 m n. m. Bilo je divno sunčano popodne oko 4 sata. Prirodi kao da je odlanulo od barometrijskog pritiska nakon tolikih tmurnih kišnih dana toga ljeta. I mi smo, iskočivši iz vlaka — osjećali neko duševno i tjelesno olakšanje (ako zaboravimo na teške naprtnjače).

Odmah smo zakoraknuli cestom prema jugu, a nakon 200—300 koraka povukla nas je markacija strmo nalijevo stazom nad dolinom Dössen, koja je na glasu sa svoje bujne flore i mnoštva divokoza. Iz dobre planinarske karte vidjeli smo, da strmina neće dugo trajati i zato smo tim mirnije uživali kod svakog koraka na više, jer nam se otvarao sve širi vidik na dolove i vrhove uokolo. Znali smo i to, da se za 4 sata hoda moramo uspeti za svega 1100 m više do planinarskog doma Artur v. Schmid, koji leži na jezeru Dössen 2281 m. Dakle ćemo pod sumrak stići do našeg današnjeg cilja.

Staza vodi u početku preko zelenih pašnjaka, uspon postaje sve blaži, a hitri bučni Dössenski potok tone pred nama u sve dublju dolinu. Dolina se polako stješnjava, ali naš je razgled naprijed i uvis sve ljepši; daleko pred nama blijesti u suncu veliki slap. Bijele magle, koje su se poput guste paučine ovijale oko nekih visova, kidale su se pomalo i uzmicale pred nama uvis. Naš smjer je stalno istok. Polako prelazimo kroz gušticu do rijetke bjelogorične šume, potok Dössen digao se do nas ili možda mi do njega. Pomalo biva nam vruće; šutimo — nas troje — ali ne od zlovolje ili muke, nego smo zaposleni berući jagode. Sretamo planinare, povratnike sa Säulecka; neki su opasno izgorjeli na suncu i — zavidimo im. Ali ništa, sutra ćemo i mi tako — i dignem pogled prema gore, onamo gdje bi Säuleck morao biti. Kako morao? Ta on je tu! klik-nem veselo. Doista, magle su nestale i lijepa piramida Säulecka s plavom pozadinom neba crni se pred nama. A duboko ispod njega, ravno pred nama, na visokoj izbočini kao četvorouglasta kutijica ocrtava se planinarska kuća. To

nam je dalo »gasa«, usne nam se razvukoše od zadovoljnog smiješka. — Naprijed, ostavite jagode! I sad počinje ono omiljelo planinarsko cjenjkanje: koliko ima hoda do te kuće? ... Sat i po, dva sata ... jedan sat! Nismo se složili. Uostalom, koja je to od one tri kuće na našem putu?

Prolazimo kroz crnogoričnu šumu... ciklame, potok pored nas. Za slaba dva sata eto nas kod Konradhütte (1613 m). Tu treba da operemo znoj u potoku. Pošto nema mlijeka — popili su ga Englezi, rekoše nam, udarismo štampiljku i odmah dalje. Šuma prestaje, ali ima mnogo, mnogo jagoda i borovnica. Strmina je velika, zdesna i slijeva suzuju se pećine, iz kojih se veselo ruše brojni slapovi vode iz stijene ili ispod kakvog snježišta. Säuleck je pred nama, većinom čist. Oko 19 sati stigosmo do Dössenske ili Glantschnighütte, 1983 m, na Eggeralpe.

Tu sjedosmo da popijemo vruće mlijeko i da konačno pogledamo prema zapadu, gdje se otvorilo mnoštvo vrhova, koji su okruženi i osuti snijegom ili ledom sjali u zapadnom suncu. No nema tu zadržavanja, jer je kasno, a još oko 300 m uspona do našeg današnjeg noćišta. Dakle naprijed. Put je dalje uglavnom kamenit, dobro izveden i dobro markiran. Za po sata obilazimo u desnom luku preko potoka Dössen, koji istječe iz Dössenskog jezera i probija u slapićima s više žila ispod i iznad kamenja u dolinu. Opet nalijevo; prolazimo mimo snježnih jaruga. Sumrak se naglo spušta. Na rubu gornje terase, gdje bi po našem računu morao stajati dom na jezeru, ugledamo dvije žive silhuete i neki kolac — bit će putokaz. Ali do tamo ima još bar četvrt sata. Kao u tren oka sasvim se zamračilo — istodobno ugledamo na 200 m daleko obris kuće i rasvjetljene prozore, a pred kućom kao neka uljena ploha proteglo se tamno Dössensko jezerce. Tu je Artur v. Schmidhaus (2281 m).

Slijedi prijazna dobrodošlica, skidanje gojzerica, doznaka bijelih mekih kreveta; gunjeva, koliko hoćeš, jer će živa noću spasti i do nule, a spava se kod otvorenog prozora. Baš je vrijeme večere. Prije svega »Teewasser« — zašto da plaćate skupi čaj, ako imate sa sobom šećera i čaja. Šalica čaja stoji i do 4 šilinga, a litra »Teewasser« — to je kipuća voda — najviše 2 šilinga. Ne mislite, da će vas time nerado poslužiti ili prezreti kao gosta koji ne troši. Naprotiv, odmah će vas upitati, koliko šalica i žličica trebate uz tu vruću vodu, i sve vam servirati s cjediljkom na pladnju. To je običajno i obavezno kao i upis u posjetničku knjigu. U dvorani ima oko 20 planinara, stranci i domaći, većinom mlađarija; ipak je tišina, nikakvih dovikivanja ni buke, svi razgovaraju u pola glasa. Upravo godi taj mir. Još prije 21 sat svi su se povukli.

Dobro smo se ispavali do 6 sati ujutru, kad nam zasja sunce na prozor. Divno, hladno gorsko jutro, vedro nebo i slab povjetarac. Pod prozorom nam je jezero oko 200 m široko i do 1 km dugačko, tamno, mirno. I već tamo sjede dva ribiča, pecaju pastrve. Pranje u jezeru bilo je ledeno. Veći dio planinara već je otišao na Grosse ili Kleine Gösspitze (2867 m), na Dössenerspitze (2897 m) ili na Säuleck, kamo se i mi odmah zaputisemo. Do vrha (3087 m) ima 2 i po sata hoda.

Čim smo izašli iz doma, morali smo se uspinjati dosta strmo, nekih 300 m stazom po kamenitim, glatkim pločama. To nije nimalo neugodno, jer su ploče izravnane i široke, tako da hodaš kao po stepenicama, koje su još usto i gusto markirane. Smjer je istok po pobočju jugoistočnoga grebena, koji nakon 1 sat hoda treba zaobići prema sjeveru. Tu je uspon, osobito s teškim naprtnjačama, preko pećina nešto teži zbog strmine i kosine, s koje se prelazi na strmo snježište. Odavde dalje ostaje nam stalno pred očima čitava piramida kamenitog

Säulecka, uokvirena jasnomodrim nebom. Uzbuđeni smo od radosti. Snježište smo, iako je bilo dobro izgaženo, dosta teško prelazili, dijelom zbog strmine, dijelom zbog trulog snijega. Dereza i užeta nismo trebali. Isprva tih vjetar razmahao se do bure. Nakon 20 minuta prešli smo sa snježišta mimo Grazer-schartla na glavni greben. Tu smo ostavili naš teret, što smo zapravo mogli učiniti već s donje strane, jer smo se tuda morali i vratiti.

Sad je započelo strmo veranje cik-cak preko ili između ovećih pećina. Ali bez tereta je to išlo lako i razmjerne brzo, osobito kad smo pred sobom na pola visine uočili nekolicinu planinara, kako nam brzo izmiču.

Stani, krv! zaviknuh nenadano. Moji drugovi se okrenu i pogledaju prema meni; lijevi dlan bio mi je sav crven i gusto oblichen krvlju od — svježe markacije... Bilo je smijeha. Sad smo svi pazili, da ne dodirujemo ili čak ne sjednemo na posve svježe markacije, koje su čas prije pred nama »sijali« »markiraši«. S ovima ćemo se sastati na vrhu.

Ovo penjanje nije trajalo ni pola sata, kad se nađosmo na sedlašcu između desne, istočne izbočine vršne pećine, i lijeve zapadne, koja predstavlja glavni vrh od 3087 m.

Ovako krasan razgled na sve četiri strane svijeta nisam već odavna imao. Svuda je bilo vedro, tek daleko-daleko na jugozapadu bilo je nešto bijelih oblaka. Ledeni vjetar je strašno puhaoo. Jedva smo se sklonili za neki kamen, da se čućeći upišemo u knjigu. Malo smo i listali po njoj — unatrag 2 godine; nijednog posjetnika iz naših krajeva.

Nekako smo na zemljini rasprostrli kartu, da usporedimo vidike. Panorama je jedinstvena. Glavni greben Säulecka proteže se oko 5 km, od Maresenspitze (2910 m) k istoku do vrha na kojem stojimo. Tu skreće nekih 5 km ravno k sjeveroistoku do Hochalmspitze (3362 m), najvišeg vrha skupine Ankogel. Zrak je tako čist, da zamjećujemo svaki detalj. Mali glečer, zapadno od Hochalmspitze, pod visokim suncem zasljepljuje nam oči. Točno na sjeveru stoji nam Kärlspitze, a malo podalje, lijevo iza nje, koči se Ankogel (3251 m), po kome skupina nosi ime, i lijevo ispod njega Hannoverhaus, kojoj razabiremo i prozore. Od ovih nas vrhova dijeli duboka zelena dolina Seebach. Na zapadu je masiv skupine Goldberg sa Sonnblickom (3105 m), a na jugoistoku skupina Reisseck. Tamo na istoku, kojih 800 m niže, pod južnom strmom padinom Hochalmspitze, ističe se na pećinasto izbočini kuća — Giesenerhütte. Pred njom zelena strmina, protkana s desetak bijelih vodenih traka, koje se tu strmo ruše i nekih 100 m ispod kuće sjedinjuju u potok Göss, što se gubi u zelenoj, oke 10 km izduženoj uvali Gössgrabena. To je samo unutrašnji vijenac.

Da obidemo onaj daleki horizont. Malo sjeverozapadno, oko 60 km zračne linije, vidi se Dachstein, gdje smo bili prije 5 dana; desno pred njim vuče se lanac Niedere Tauern (Niske Ture); jugoistočno i južno Karavanke i Karnijske Alpe, a između njih u pozadini Julijske Alpe: Mangart, Razor i iza njega Triglav. Srca su nam zadrhtala — naš Triglav! Ravno na zapadu, oko 40 km daleko, zatvara nam pogled bijeli snježni masiv Glocknera. Vrhovi mu polako hvataju magle... ali ništa zato, doći ćemo mi bliže, vidjet ćemo se za par dana.

Međutim smo stali drhtati od hladnoće. Teško nam je otkinuti se s te divne točke, ali... mora se. Do snježišta i preko njega istim putem kao i uzbrdo, samo nešto brže, a po snijegu s mnogo »nasjedanja«, jer je sunce naglo razmakalo i onako trulu naslagu. Na zaokretu, gdje markacija po grebenu vodi desno natrag u A. v. Schmidhaus, mi smo se morali spustiti još 200 m dublje bez markacije ravno u snježnu uvalu po nekim starim tragovima. Stigavši na

dno ugledamo desno dolje prekrasnu sliku: Dössensko jezero sa Schmidhausom, a u pozadini duboko slikovita Dössenska dolina s potokom. Odanle dolaze svježi tragovi u snijegu, koji sijeku pravokutno naš smjer i produžuju istočno pod prijevoj Mallnitzerscharte (2684 m), prelaz preko istočnoga grebena Säulecka između Grosse Gösspitze i Dössenerspitze. Ali ta nesretna usjeklina bila je bar 200 m nad nama! Donja polovina puta je strmo snježište, a gornja polovica sipina, tako te ne znaš, što ti je milije. Ali orijaško oko markacije tik pri prelazu zuri na nas poput stroge zapovijedi... U toj snježnoj kotlini nema vjetra, a sunce je uprlo svom žestinom. Hajdemo! — Za 40 minuta bili smo na vrhu prelaza. Čemu smo se nadali vidjeti s druge strane, ne znam. Ali svi troje osjećali smo se nekako razočarani. Pod nama opet strma sipina s nekom vajnom stazom i 2 nefiksirane žice, a 200 m dublje mali glečer i nad njim strmo snježište. Šta smo mogli? Malo smo se odmorili. Odjednom se stadoše nadvijati magle i oblaci. Stisnuvši zube istegli smo noge i, brže nego smo se nadali, i to smo prebrodili. Slijedeći markacije izašli smo iz glečera na veliko morensko kamenje, preko kojega smo preskakivali, kako smo mogli i znali. Ne znam opisati taj komad od pola sata puta. Pokušajte to predočiti sami, kad vam reknem, da je markacija bila gotovo na svakom drugom kamenu, na 2, 3 ili 5 metara udaljenosti. Žonglirali smo između snježnih graba i kamenja od 1—2 m visine, više po rukama nego dvonoške. Kad smo se napokon izvukli iz tog labirinta, našli smo se, nakon dva dobra sata hoda s vrha Säulecka, na 2500 m visine pred amfiteatarskom pozadinom duboke uvale Gössgraben. Veleban pogled, makar da se sunce sakrilo! Lijevo pred nama, nešto malo niže Giessenerhütte (2230 m); naokolo sa sviju strana niz gole litice jure bezbrojne brzice, osobito slijeva ispod Hochalmspitze iz glečera Tripkees, kuda vodi naš put. Šum voda zaglušuje; sve se slijevaju koncentrično poput radiusa u dubinu potoka Göss.

Računamo — dakako pogrešno — još 30 minuta hoda do kuće. U velikom luku prema sjeveru vodi put po vrlo strmom terenu, ali staza je gotovo bez pada; najprije preko plosnatih kamenih ploča, a kasnije utrtim nogostupom preko travnjaka i svih tih brzica. Valjda uslijed mnogih oborina ove godine te su bujice prerasle navaljeno visoko kamenje za prelaz, preko kojega se ruše u skokovima i slapovima. Takvih 5—6 prelaza nas mnogo zadržava, i jedva pro-nalazimo upravo pogibeljna mjesta za prelaz, a sve to par stotina metara pred kućom, kamo stižemo sasvim mokri oko 14 sati. Navukli su se niski sivi oblaci. Bio nam je potreban odmor, a i jeli nismo još od jutra, pa smo odlučili tu pre-spavati, da sutradan nastavimo silazak po suncu. Međutim jaka kiša zadržala nas je ovdje 24 sata dulje. Tek trećeg dana svanulo je krasno vedro, ali hladno jutro. Svi vrhovi bili su u svježem bjelilu snijega. I tlo oko nas bilo je prekri-veno tankim snježnim plaštem.

Svježi i odmoreni, jedva smo dočekali da krenemo u prekrasnu slikovitu dolinu. I baš smo se radovali, što će taj put trajati 4 puna sata, licem u sunce, ispod strmih obronaka, s kojih su se svakih 100—200 m, sad desno sad lijevo rušili nebrojeni vodopadi i sljevovi brzica. Spočetka je bilo malo klizavo preko kamenja s novim snijegom; dalje smo se probijali stazom kroz mokro grmlje i visoku travu, preskakivali nabujale potočiće, koji su jurili nizbrdo preko naše staze. Nakon 1 sat strmog spuštanja prošli smo pokraj Trippochsenhütte (1886 metara). Još 1 sat jednako strmo, a dalje isto toliko po nešto blažem silazu, trebali smo do Kolmayrhütte (1129 m), kamo smo stigli, kroz obuću i do pojasa potpuno promočeni od vode, koju smo gazili, i trave i lišća, što su nas mazili.

Ali to nas nije smetalo. Bili smo očarani velebnim prizorima bezbrojnih vodopada i slapova, što su se oko nas, često i sasvim pokraj nas, rušili zaglušnom grmljavinom iz visine od više stotina metara nad našim glavama, po 100 i 200 metara duboko, u nezaustavnim bijelim, prskavim masama, koje su u sjajnom jutarnjem suncu odbacivale sve dugine boje. Većina tih slapova dakako imade svoje ime, ali za nas to nije bilo zanimljivo. Mi smo upravo opojeni tim utiscima hitali naprijed bez predaha kroz tu fantastičnu priču prirodnih krasota, pitajući se u sebi napetom značijeljom djeteta, kome pričaju:... i onda..., i onda??

I onda smo načas zastali i okrenuli se natrag, da se oprostimo od Säulecka i tog divnog gorskog kuta, koji ostavljamo. Slika je bila pjesnički lijepa. Zamislite: Pokraj staze u poširokom travnjaku pjeni se i pada u kaskadama preko kamenja hitri, bistri svijetlozeleni potok Göss; slijeva i zdesna do 2000 m visoke bijele pećine do pola visine posute gustom tamnozelenom crnogoricom, koja je protkana srebrnobijelim pjenušavim tracima nabujalih vodopada obavijenih maglicom razbijenih miljarda sjeušnih kapljica, što ih zlatni sunčani traci pretvaraju u dugu. Sred ovog, par kilometara dugog, drvoreda, kao u okviru uzdignuta u beskrajnost svijetloplave pozadine neba, iskače preko 3000 m visoka, snježnom krunom okrunjena, pravilna piramida Säulecka. Nijemi, upravo poraženi takvom divotom stojimo časak na toj sočnoj travi, preko koje su se poput sjajnog bisera razasule tisuće kapi svjetlucavе rose.

Bez riječi krećemo dalje, sada već kolnikom kroz šumu. Šuma je sve gušća, vidik sve ograničeniji, ali potok buči kraj nas sve jače, dok nas zaglušna tutnjava ne upozori na 3 slapa potoka Göss, koji nekoliko desetaka metara u dubinu, preko izrovanih pećina divlje ruše ogromne vodene mase. Još pola sata hoda prema zaseoku Pflüglhof, u dolini Malta, iznad kojega nas sa suprotne stijene već pozdravlja oko 120 metara visoki vodopad Fallbach.

I jedva smo stupili na cestu, signal autobusa prizva nas u stvarnost.

* * *

Tura na Säuleck vrlo je zahvalna i nije teška; svakako iziskuje nešto izdržljivosti i uvježbanosti. Od Mallnitza na vrh 6,30 sati, s vrha u Pflüglhof 6,30 sati, svega 13 sati hoda. Da bude u stilu, započeli smo turu 13. VIII. Mi smo je, među ostalima, odabrali ne samo zbog neobično slobodnog razgleda s vrha nego i zbog romantične ljepote pristupa. Opisani Gössgraben jest rukav, sporedna dolina u dolini rječice Malta, te obje slove kao najslikovitije dobine baš zbog nebrojenih vodopada, a i to smo htjeli vidjeti.

Izložba PD „Željezničar“ Zagreb

Godina 1954. bila je značajna za sveukupno planinarstvo Hrvatske. Proslava 80-godišnje osnutka i neprekidnog postojanja tog pokreta pobudila je ne samo PSH nego i sva planinarska društva diljem Hrvatske, da tu obljetnicu što dostojnije proslave. I Planinarsko društvo »Željezničar« posvetilo je mnoge časove svojih službenih i neslužbenih sastanaka razmatranju te činjenice. Uz niz raznih manjih i većih pothvata, koje je društvo tokom 1954. poduzelo najvidnije mjesto zauzela je svakako planinarska izložba.

Mnogi članovi — aktivni planinari priključili su se želji i odluci društva da se organizira planinarska izložba. Njezino stvaranje i postavljanje mnogi članovi pomagali su riječima i savjetima, a oni najmarljiviji i najpožrtvovaniji i djelom, dugotrajnim i ustrajnim radom.

Nekoliko tjedana primjećivala se u društvenim prostorijama naročita užurbanost. Velika društvena prostorija odabrana je kao izložbeni prostor. Tih 22×7 m trebalo je pravilno rasporediti među izlagače — pojedine sekcije i odsjekе. Prema određenom prostoru i raspolažanju materijalom izradivale su se skice korištenja pojedinih dijelova izložbenog prostora. Ma da su pojedine sekcije imale svoje odredene »prostore«, nastojalo se da budu sve povezane, kao što je i inače povezan rad među pojedinim sekcijama društva, rad na njegovanim i širenju planinarstva. Tokom samih priprema bilo u društvenim prostorijama ili onih, koje su članovi poduzimali kod svojih kuća, mnoge su stvari izmijenjene i nadopunjene.

Mnoga poslijepodneva i večeri, koja planinari u pravilu koriste izvan grada, imala su izgled širih članskih sastanaka. Tu su članovi jedne sekcije sa zanimanjem pratili radove drugih sekcija: tu su komentirali, preinačavali, dopunjavali, upućivali i pomagali jedni drugima. Svima je bila želja, da izložba što bolje uspije, da prikaže aktivnost društva i bit planinarstva.

Osvanuo je 21. prosinac 1954. U Trnjanskoj c. br. 5b u društvenim prostorijama našlo se oko 200 prisutnih, uglavnom planinara. Bili su tu predstavnik PSH drug Dragan Mlać, direktor JDŽ Kozjak, predstavnici brojnih zagrebačkih planinarskih društava, kao i predstavnici raznih željezničkih kolektiva, brojni članovi društva i gosti. Izložbu je službeno otvorio predsjednik ing. Gruden, koji je ukratko iznio nastojanje društva, da povodom proslave 80-godišnjice planinarstva u Hrvatskoj i povodom 5-godišnjice postojanja društva, želi pokazati što je planinarstvo, koje je polje njegove djelatnosti i što sve čini ovo društvo u svrhu širenja planinarstva.

Nakon otvorenja prisutni su se razišli po izložbenoj prostoriji, koja je bila vrlo ukusno uređena. Zidovi presvučeni papirom, pred njima prikladni stolići-stalci, posred dvorane vitrine i stolovi. Na pročelju bista maršala Tita, zastave i znakovi planinarstva. Na zidovima nalazile su se uglavnom fotografije, crteži, grafikoni, parole, slike, a na stolićima i vitrinama najrazniji rekviziti, planinarska literatura i štampa, pribor, albumi i t. d. Osim toga ugodan dojam pružala je blaga rasvjeta i zelenilo.

Na povišenom mjestu, na pozornici izložbene dvorane rasporedila je omladinska sekcija »Plavo vrelo« svoj materijal. Sam izložbeni prostor odaje polet, veselost. Razapet šator među zelenilom, mali medvjedić, koji viri iza kamena, logorska vatrica, lišće — to je mali prikaz logorovanja pod šatorom. Privlačio je svojim skladnim šarenilom sve, naročito djecu i omladinu. Na zemljopisnim kartama označene marš-rute: obližnja gorja, Triglavski masiv, Gorski Kotar, Velebit, i t. d. Uz njih su i fotografiski snimci. Sadržaji: ozbiljan, vedar i šaljiv. Potanko su u grafikonima razrađeni posjeti planinama po visini, posjeti planinarskim domovima, špiljama, izvorima riječka, jezerima, slapovima i drugdje. Skromna, ali raznovrsna literatura govori o potrebama i o interesu omladinaca.

GSS (Gorska služba spasavanja)! Već izdaleka ističe se njezin znak. Fotografski snimci svjedoče o praktičnim vježbama na Oštrcu i drugdje; uspjeli su snimci i s međunarodnog tečaja održanog u Švicarskoj za zimske vodiče, alpiniste i skijaše. Među rekvizitima (za prvu pomoć) ističe se i čamac za spasavanje, koji se inače stalno nalazi na stanicu GSS na Oštrcu, u društvenom domu. Najnoviji rekvizit je naprava Graminger za spasavanje umesrećenog u stijeni.

Odmah do GSS smjestio se Alpinistički odsjek. Uz potrebne vlastite rekvizite (uže, cepin, klinovi, zaponke i dr.) izložio je nekoliko snimaka s penjačkim vježbama i skupnih izleta našim planinama (Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Slovenija). Slike iz austrijskih, švicarskih i francuskih Alpa govore o usponima na najviše planine

Špiljari na izložbi PD »Željezničara«

Evrope. Nekoliko umjetničkih slika (alpski motivi) uljepšali su ovaj odio. Ovdje su zastupani i skijaši.

U nekoliko vitrina izložili su članovi GSS i alpinističkog odsjeka svoju stručnu literaturu, priručne karte, razne značke iz inozemstva, kompas, dalekozor, fotoaparat, a fotografije iz albuma nekih članova prikazuju lik planinara — ljubitelja prirode.

Ljetna logorovanja društva imaju također svoju petgodišnju tradiciju. Na izložbi je prikazan tek jedan isječak logorovanja 1954. kraj Zadra (Puntamika) s nizom uspjelih slika i prikazom poduzetih izleta.

Eto nas kod izložbenog prostora speleološke (špiljarske) sekcije. Tekst nas upoznaje s radom, koji ona obavlja po predjelima našeg krša. U zidnim vitrinama porazmještene su najraznije sprave potrebne speleologu za njegov stručni istraživalački rad. Ova je sekcija svojim radom najplodnija na području cijele Republike. Prorez kroz pećinu dočarava njezin izgled u umanjenom obliku. Izložene su i razne vrste šišmiša. Izložena je i potrebna oprema za istraživanje. To su ljestve, užeta, čamac i t. d. U jednom kutu stoji špiljar potpuno opremljen (nepropusno odijelo, kaciga, gumene čizme, svjetiljka). Na zidovima su fotografije pećina, grafikoni uspjeha, topografija pećina NRH, jedinstvena kartoteka, prikaz veza sa inozemstvom. Svakako se i ovdje ističe »Speleolog«, prvi i jedini stručni časopis te vrste u zemlji. Nižu se i inozemni časopisi, koji redovito stižu u sekciju za izmjenu sa »Speleologom«. Speleološka sekcija istakla se raznovrsnošću i bogatstvom izloženog materijala, te je tako ispunila vrlo velik dio izložbenog prostora stručnim materijalom.

Do speleološke sekcije smjestila se markaciona sekcija. Na kamenu evo marke, na drvetu markaciona ploča — orientacija prema određenom cilju. Tu je i pribor za markiranje (boje, kistovi, lončići). Nekoliko fotografija — prikaz stručnog rada. Istiće se i velika fotografija društvenog doma na Ošttru (753 m kraj Samobora), koji su obnovili članovi društva na dobrovoljnim radnim akcijama. Pregled markiranja: PDŽ — markaciona sekcija prva je nakon Oslobođenja markirala Žumberačko gorje. Podaci od 1949.—1954. godine. Fotografije s izleta sekcije.

U vitrinama je obuhvaćen dokumentacioni materijal. Nošenje Titove štafete, sudjelovanje na partizanskim marševima, natjecanje za značku fiskulturnika, prva skijaška natjecanja nakon Oslobođenja, dobrovoljne radne akcije i t. d.

Odio »Omladinske sekcije« na izložbi PD »Željezničara«

Izloženi su i mnogi brojevi »Naših planina«. U njima su kraći članci i obavijesti o radu u društvu. U drugim brojevima su članci iz pera društvenih članova (istraživanje špilja, usponi u Alpe, markiranje, prijevodi, stručne upute i t. d.).

Sekcije vodiča, skijaška, izletnička i fotosekcija, kao ni Putna blagajna društva nisu izlagale kao posebne jedinice, nego u sklopu ostalih sekcija. Fotosekcija je izradila najveći broj snimaka dobre izradbe, a mnoge od njih s uspjelo odabranim motivima svakako prelaze okvir amaterske fotografije.

Posjetioc, koji je dnevno bio priličan broj, izrazili su najpovoljnije mišljenje o aktivnosti članova PDŽ. Prije odlaska mnogi su se zapisali u knjigu dojmova, kako bi bar u nekoliko riječi iznjeli svoje mišljenje, svoje poglede i stavili svoje opaske, te će im članovi društva naročito na ovim posljednjim biti zahvalni. Izložba je zbog zanimanja bila produljena do 10. siječnja 1955. Stalnim pozivima preko radija »Sljeme«, a nešto i dnevne štampe obavještavala se javnost. Vrijeme trajanja izložbe bilo je nešto nepovoljno izabrano: naime blagdani Nova godina, za školsku omladinu svršetak prvog polugodišta, a i nekoliko dana neugodne poledice sprječeile su mnoge, da se odazovu. Posjet omladine i djece pojedinačno bio je velik, bilo je posjetilaca ne samo iz Zagreba i pokrajine, nego i iz inozemstva. Pripevarač izložbe zaudio je slab interes nekih organizacija srodnih planinarstvu (kao Savez izvidiča i dr.).

Tkogod došao na izložbu, upisao se u spomen-knjigu, utisnuo ukusni spomen-žig izložbe iskreno se obradovao, kako su planinari uspjeli tako nešto lijepog i odgojnog ostvariti. Malen utrošak materijalnih sredstava najbolje pokazuje što se može uraditi s ljubavlju i voljom.

Mnogi posjetioc su očekivali, da će na izložbi naići na nekoliko nabacanih pojedinosti, a naišli su na jednu od najuspjelijih izložbi u posljednje vrijeme, prvu te vrsti i jedinstvenu kod nas u Hrvatskoj. Bilo bi poželjno, da ta izložba ne bi ostala usamljena.

Z. Z.

Razmatranja uz orijentacioni hod PD „Zagreb“

Unatrag dvije godine započelo je PD »Zagreb«, a prihvatile su i druga planinarska društva, u okviru svoje planinarske djelatnosti jednu novu planinarsku disciplinu — orijentacioni hod. O razvitku tih orijentacionih hodova vrijedi reći koju.

Priredbe orijentacionih hodova svakako su interesantne i nesumnjivo jednako korisne kao i poučne za razvoj planinara pojedinaca i za planinarstvo uopće.

Smisao i bit orijentacionog hoda jest u tome, da se planinar priuči snalaženju na nepoznatom terenu pod raznim okolnostima sa, a u slučaju potrebe i bez pomagača za orijentaciju. Takvo snalaženje može poslužiti i postati potrebno i u drugim životnim prilikama izvan planinarskoga kruga i djelatnosti, pa baš u tome leži vrijednost i korisnost orijentacionog hoda.

Uzmimo primjera radi neprocjenjivu važnost orijentacije na terenu za vojsku, vojne vježbe, ratne operacije. Zato se i u vojničkoj nastavi i odgoju posvećuje osobita briga tome, da se kadrovi priviknu služiti rezultatima za orijentaciju na terenu, u prvom redu zemljovidnim kartama, skicama, kompasom i t. d. Možemo mirno reći, da je snalaženje — orijentacija alfabet kretanja na terenu.

Prema tome planinarstvo, odnosno planinarska društva priređivanjem orijentacionih hodova i priučavanjem svojih članova snalaženju na terenu vrše važnu predvojničku izobrazbu.

U usporedbi s običnim planinarenjem i hodanjem na izlete s određenim ciljem planinarski orijentacioni hod predstavlja viši, kvalificirani stepen planinarenja.

Dosada organizirani orijentacioni hodovi naših planinarskih društava pokazuju postepeni razvitak u načinu izvedbe, u organizaciji, u efektima i uvjetima te nove discipline. I orijentacioni hod jest planinarski izlet s određenim krajnjim ciljem. Samo što kod orijentacionog hoda nije prepušteno na volju, kako, odnosno kojim putem stići na cilj.

Sistem po kojem su dosad organizirani orijentacioni hodovi bio je ovaj. Prijavljene ekipe od 3—4 člana kretale su u određenim vremenskim razmacima od 10—15 minuta sa starta, gdje su tek saznale cilj hoda i pojedine usputne kontrolne točke, na kojima su se imale javiti. Ili su ekipe na startu primile samo uputu do prve kontrolne točke, koja će ih uputiti do slijedeće kontrolne stanice i tako dalje, dok tek na zadnjoj kontrolnoj točki ne saznaju konačni cilj orijentacionog hoda. I za pojedine odsječke orijentacionog hoda između dviju kontrolnih točaka bio je uvijek određen točan smjer (na pr. prijez u sputa preko potoka, ili desno uz tu i tu živicu, ne stazom nego poprijeko rayno istočno na greben, mimo oborenog hrasta, ili prijez k cilju s juga ne s istoka i t. d.). U dokaz točnoga kretanja prema propisanom, ubilježavalo se na starfu, kontrolnim točkama i na cilju vrijeme polaska, prolaza odnosno dolaska ekipe, a na nekim međutočkama između kontrolnih stanica valjalo je ostaviti neki znak o prolasku (na pr. potpis na kontrolnom arku ili sl.).

Za točno izvršenje zadatka učesnici ekipe primili su pomagala odnosno upute za smjer bilo usmeno (opis riječima, koji je valjalo upamtiti) bilo pismeno sa skiciranim glavnim točkama smjera, ili su se morali snalaziti pomoću kompasa i zemljovidnih karata, u kojima su samo pojedine točke bile označene.

Naravno, da je po programu bilo predviđeno i prosječno vrijeme trajanja orijentacionog hoda od starta do cilja odnosno do i između pojedinih kontrolnih točaka, što je ekipi imalo služiti kao neka samokontrola ili sigurnost, da nije zalatala nego da hoda pravilno t. j. prema zamisljrenom programu. Međutim baš radi tog **samo informativno** fiksiranog vremena hodanja došlo je u početku, kod prvih priredaba orijentacionih hodova do pogrešnog shvaćanja svrhe čitave akcije i smisla orijentacionog hoda. Naime, iz naznačenog prosječnog vremena hoda rodilo se natjecanje između pojedinih ekipa za prvenstvo t. j. za postizavanje boljeg, kraćeg vremena hoda od starta do cilja — dakle neka brzinska utakmica, upravo trka —, dok se pri tom nije polagalo dovoljno važnosti na osnovnu svrhu orijentacionog hoda: doći točno određenim putem na cilj.

Naravno, i vrijeme je važan faktor kod orijentacionog hoda, jer nije svejedno, koliko vremena treba da se planinar snađe, orijentira na terenu, da bi baš određenim putem stigao do cilja. Ali je ipak vrijeme t. j. trajanje hoda tek drugorazredni faktor po svojoj važnosti za izvršenje zadatka. To već nužno slijedi iz samoga zadatka — programa orijentacionog hoda, u kojem je smjer hodanja do u tančine precizno opis

san, dok je vrijeme, t. j. predvidivo trajanje hodanja tim određenim putem, samo približno označeno, na pr. 2,30 do 3 sata.

Dakle pri orijentacionom hodu traži se u prvom redu točno, a ne brzo izvođenje zadatka. Napokon to proizlazi iz duha samog planinarstva i planinarenja kao takvoga. Planinarstvo ne poznaje takmičenja, natjecanja u običnom sportskom smislu; nema tu postizavanja bodova, brzine, rekorda. To su planinarstvu strani pojmovi, neusklađivi s biti i sadržajem planinarenja. Dakle se ni planinarski orijentacioni hod ne može i ne smije pretvoriti u bilo kakvu utrknu.

Ipak je kod naših prvih orijentacionih hodova prevladalo to pogrešno shvaćanje, uslijed čega se moglo dogoditi, da su neke ekipne gotovo trkom stizavale na cilj sviđavši prugu u sasvim nenormalno kratkom vremenu, na pr. od Černomerca na Glavicu za manje od 1 sata hoda ili od tunela na Dolju na Puntijarku za manje od sat i četvrt. Naravno da takve rezultate mogu postići samo najmladi planinari, koji time pokazuju prvenstveno izvanrednu kondiciju za brzinu, ali pri tom zanemaruju ono bitno kod orijentacionog hoda, a to je prolaz pruge točno određenim smjerom, dakle precizno izvršenje glavnog zadatka, kako je to iskustvo pokazalo.

Tako se i moglo dogoditi, da su u orijentacionom hodu PD »Zagreb«, dne 12. XII. 1954., od 19 ekipa na pruzi samo tri ekipne u cijelosti i potpuno točno bez zastrajenja, pogrešaka ili propusta izvele hod od starta do cilja, iako je svima bio smjer najčešće pismeno zadan i na skici ucrtan, kao i sve karakteristike puta. Jasno, da te 3 ekipne nisu postigle neko rekordno vrijeme u hodanju, što se nije ni tražilo niti je bilo bitno za ocjenu.

Međutim ostavimo po strani ove — recimo — dječje bolesti u razvoju orijentacionog hoda kod nas. Sve je to sasvim prirodno u izgradivanju jedne nove discipline. Šta više, valja naglasiti i poхvaliti živi interes i elan naših mlađih i starijih planinara i onih planinarskih društava, koja su shvatila značenje ove korisne, poučne i zabavne forme planinarenja i priključila se dosad priređenim orijentacionim hodovima.

Svakako možemo preporučiti i svim našim pokrajinskim planinarskim društvima, da ovi zdravu inicijativu zagrebačkih društava prihvate i u praksi prenesu na svoje područje koristeći međusobna iskustva za usavršenje orijentacionog hoda, iz uspjeha i pogrešaka, koje su u početku neizbjegljivi kako pri organizaciji tako i pri izvođenju.

Nadamo se, da će se orijentacioni hodovi uvriježiti kao redovite priredbe, te da ćemo i u ovoj godini imati više priredaba te vrste i s više učesnika.

Dr. Marijan Florschütz

Iz planinarske literature

Uroš Župančič

Šezdesetgodišnjica „Planinskog vestnika“

1895.—1955.

Od svojih čednih početaka pa do danas je PV bio vjerni kulturni pratičnik planinarskog razvijanja i porasta, osobito u Sloveniji. Prvi mu je broj izašao 8. veljače 1895. godine, tek dvije godine nakon što je u Ljubljani, dana 27. veljače 1893., osnovana prva slovenska planinarska organizacija — Slovensko planinsko društvo — SPD. Planinskom vestniku su prethodila dva skromna godišnja izvještaja o radu SPD za 1893. i 1894. godinu.

Slovensko planinarstvo poteklo je od pripravnih radnih ljudi, koji su od srca voljeli ljepote, tišinu i veličajnost tog našeg planinskog kraja, a solidne temelje tom planinarstvu udarile Rutari, Robani, Gorniki, Suhadolniki, Krničari, Korošci, Kosi, a s njima Škantari, Šesti, Pečari, Požganci i Korobaldi, Komaci, Tožbari, Bosi i Kravanje. Svi ovi i mnogi drugi zaorali su duboke staze našeg — slovenskog planinarstva, a u njihove brazde su kasnije generacije zasijale bogato sjeme, koje je bujno prokljalo i rodilo veličanstven plod, što se do danas razvio do snažnog stabla

masovnog planinarstva i vrhunskog alpinizma. Svi ljudi, koji gaje ljubav za planine, vole svoju domovinu, posjeduju osjećaj odgovornosti i plemenitog drugarstva, a odlikuju se skromnošću i iskrenošću. Planinara odgaja i oplemenjuje sama priroda, a PV je na sve generacije prenio bogato kulturno, naučno i stručno znanje i tako im proširio vidokrug.

Prvi urednik skromnog PV-a bio je jezikoslovac (filolog) Antun Mikuš, koji je imao istančani osjećaj za ljepotu i čistoću slovenskoga jezika. Kao urednik do listopada 1908. godine on je izdao 14 godišta PV-a, te je na tom polju stekao veoma velike i trajne zasluge za slovensko planinarstvo.

PV je uvijek imao srećnu ruku pri izboru svojih urednika. To su bili veliki ljudi — naucnjaci sa širokim kulturnim i znanstvenim vidokrugom, pa je takav bio i vidokrug samog PV-a.

Od 1908. do 1941. godine, t. j. 33 godine, bio je urednikom Dr. Josip Tominšek, koji je i sam PV-u dao bogati prinos u člancima i slikama, čime je obogaćivao slovensko planinarstvo kroz 33 godine. — Dr. J. Tominšek je kao urednik PV-a odgojio veliki niz slovenskih planinarskih pisaca, koji su dolično nadopunjali čedni broj dotadanjih planinarskih pisaca i suradnika. Suradnici prvih brojeva PV-a bili su neumorni Franc Kocbek, Josip Hauptman, povjesničar Simon Rutar, prvi predsjednik SPD-a Franc Orožen, i među njima J. C. Oblak. Za ovim prvacima počeli su kasnije pisati za PV F. K. Finžgar, Jakob Aljaž, Janko Mlakar i Franc Kadilnik, koji su svi suradivali do svoje smrti.

PV bio je u svojim prvim počecima »dragom planinarstvu posvećeni mjesecačnik«, koji je mnogo obogatio slovenski jezik i terminologiju. PV je mnogo godina predstavljao jaku duševnu vezu ne samo među planinarama nego i među naprednim Slovencima uopće. Njegova sadržina u riječi i slici sveder obilata i bogata, lijepa i poučna, a uz to zabavna i informativna, odgajala je i odgojila brojne planinarske i alpinističke generacije. U dugom nizu od 60 godina PV je bar jedamput mjesечно obradavao svojim bogatim sadržajem brojni krug prijatelja planina, ali je nažalost bio malen broj redovnih pretplatnika, i s njima je list otkako postoji, imao velikih poteškoća. Usprkos tome, da je PV bio uvijek najvrednija i bogato opremljena stručna revija, morao se uvijek očajno boriti za svoj opstanak. Vrhunac krize bio je 1905. godine, kada je daljnje izlaženje lista postalo vrlo kritično i problematično pa se situacija toliko zaoštrela, da je glavni odbor SPD predložio, neka se daljnje izlaženje PV-a obustavi. 8. prosinca te godine bila je sazvana izvanredna glavna skupština, koja se bavila tim pitanjem, ali su delegati odlučno zahtijevali, da PV kao bitni sastavni dio planinarskog rada i aktivnosti bezuvjetno i dalje izlazi.

Kao što se PV borio za cijelo vrijeme svog opstanka, tako se nažalost bori i danas.

U 1914. godini, za vrijeme Prvog svjetskog rata, izšlo je samo 7 brojeva PV-a, zatim je prestao izlaziti uslijed nastalih teških prilika. Godine 1920. izšao je čedni medubroj za godine 1915.—1919. Godine 1921. počeo je ponovo redovito izlaziti, i to sve do 1951. godine, pod vodstvom dugogodišnjeg urednika Dra. Josipa Tominšek. PV je izlazio također u godinama 1942. do 1944., ali u smanjenom obliku, sa strogo ograničenim sadržajem, pod uredništvom Dra. Arnošta Brileja. U historijskoj 1945. godini, kada su nam partizanske brigade iz planina s pjesmom donijele i slobodu, on je izdao povijesni Planinski zbornik.

U novim društvenim prilikama, u godinama 1946. i 1947., umjesto PV izlazile su »Gore in ljudje« pod uredništvom Dra. Brileja, a 1948., počeo je iznova izlaziti stari PV, pod istim urednikom do 1949. godine.

Tada je uredništvo preuzeo prof. Tine Orel, koji i danas vodi tu brigu oko PV-a.

Povijest PV-a možemo razdijeliti na 4 razdoblja; na početno doba pod uredništvom Antuna Mikuša, zatim slijedi doba uspona pod Drom. Josipom Tominšekom, s teškim razdobljem za vrijeme Prvog svjetskog rata; u treće razvojno doba pada ono pod upravom Dra. A. Brileja, koji je uredio PV za vrijeme okupacije i kasnije pod okriljem Fiskulturne zveze Slovenije (Planinski zbornik 1945. i Gore in ljudje) i napokon sadanje razdoblje, u kojem se PV nastoji što više usavršiti pod uredništvom prof. Orela.

PV se najprije — do 1901. godine stampao u tiskari Klein u Ljubljani, zatim do 1914. godine u Blasnikovoj tiskari u Ljubljani, daljnja godišta do 1933. u tiskari Hrovatin također u Ljubljani; od 1934. do 1944. u Jugoslavenskoj tiskari. Planinski zbornik i dva godišta Gore in ljudje štampani su u tiskari Ljudske pravice, godišta

1948. i 1949. u tiskari Slovenskog poročevalca, godišta 1950. i 1951. u Celjskoj tiskari, a sada se štampa u tiskari Moškrc u Ljubljani.

Dosada je izalo 54 godišta, ovogodišnje jubilarno jest 55. Prvi urednik izdao je 14 godišta, Dr. Tominšek priredio je 28 godišta, Dr. Brilej, sa Zbornikom i Gore in ljudje, 8 godišta, i prof. Orel dosada 5 godišta.

U PV-u su suradivali odlični slovenski intelektualni radnici i planinarski pisci od Janka Mlakara pa Dr. J. C. Oblaka, prof. J. Westra, prof. Pavao Kunaver, M. M. Debelakova, E. Deržaj, J. Bučer, J. Gregorin, Juš Kozak, R. Badjura, E. Lovšin, F. Finžgar, J. Abram, J. Lavtičar, M. Potočnik, Dr. H. Tuma, A. Brilej, Dr. K. Jug, F. Kocbek, Kadilnik, B. Režek, Dr. V. Bohinc, F. Seidl i mnogi drugi znanstveni i književni suradnici, koji su svojom suradnjom bogatili slovensku planinarsku literaturu.

PV treba da u ovoj jubilarnoj godini nađe lakši, ljepeši i širi put u sve redove ljubitelja planina, radnog naroda i pojmenice do omladine — budućeg planinarskog naraštaja. PV valja da postane najbolji kulturno odgojni promatrač i vodič naših slovenskih 50.000 organiziranih planinara i alpinista. On mora izvršiti svoj zadatok prvenstveno među radnim narodom i omladinom, koje treba odgojiti, oduševiti i uputiti u planine.

Od 50.000 oduševljenih i aktivnih planinara samo ih je 6.000 pretplatnika PV-a, što je zapravo tužna i porazna slika planinarske privrženosti. PV mora se razviti u pravo i istinsko glasilo slovenskog masovnog planinarstva i vrhunskog alpinizma, mora postati jasan odraz njihove kulture, suradnje i poleta. PV je od početka svog izlaženja vjerno donosio za svačiji ukus po nešto zanimljiva — svakome svoje, — on je dio slovenske planinarske povijesti i slika odnosa slovenskog naroda prema prirodnim ljepotama i veličajnosti naših planinskih krajeva kao i naše ljubavi za domovinu, koja se baš u gorama odražuje u svoj svojoj osebuojnoj veličini.

Planinarstvo, koje bi se iživljavalo samo u masovnosti ili visokoj alpinistici i ne bi rodilo i svojim kulturnim i znanstvenim plodovima, odreklo bi se jedne od svojih bitnih osobina i ne bi postiglo svog plemenitog cilja, koji duguje zajednici.

PV-u iskreno čestitamo 60-godišnji jubilej sa željom, da kao dosada tako i ubuduće stalno napreduje u kulturnom, naučnom i stručnom pogledu na korist naših planinara.

Preveo sa slovenskog:

Dr. M. Florschütz

TIBOR SEKELJ: OLUJA NA ACONCAGUI Izd. »Epoha« Zagreb, 1955

Našoj čitalačkoj publici već su poznati prijevodi knjige Maurice Herzoga o Anapurni i Huntov Mont Everest, knjige koje su s velikim interesom primljene načito u krugovima planinara i alpinista. Sada se medutim našoj čitalačkoj publici, posebno planinarama i alpinistima, pruža prvi put mogućnost, da čitaju na našem jeziku djelo, koje obraduje najviši i najpoznatiji vrh gorja Anda i ujedno čitave Amerike (7035), pisano od našeg iseljenika i poznatog istraživača T. Sekelja.

Činjenica, da je ova knjiga doživjela na španjolskom jeziku u relativno vrlo kratkom vremenu (10 godina) pet izdanja, od kojih je zadnje imalo nakladu 10.000 primjeraka, već dovoljno reklamira ovo djelo koje je prevedeno i na mnoge strane jezike. Doista je već i bilo vrijeme da ono izide prevedeno i na naš jezik, ako ne zbog ogromnog interesa kojim je primljeno u stranom svijetu, a ono bar kao djelo pisca jugoslavenskog porijekla, koji je prvi put doživio planinu u Jugoslaviji i na našim planinama položio planinarski »ispit zrelosti«. Nakon knjige »Kroz brazilske prašume«, što ju je izdao »Glas rada« 1953. godine, ovo je prva Sekeljeva knjiga na našem jeziku.

»Mojom knjigom o dalekoj Akonkagvi — kaže pisac u uvodu hrvatskosrpskog izdanja — ja sada pozdravljam crnogorski krš s kojim sam srastao u svojim zrelijim danima. I pitome srbjanske i bosanske planine, koje su bujnim zelenilom ispunjale moje zjenice. I Frušku Goru, u kojoj sam više puta podigao izviđački šator, i Sljemje, omiljeno izletište iz studentskih dana. I valoviti Gorski kotar i Slovenačke Alpe s Triglavom, na čijim je stazama vrijeme već izbrisalo trag mojih stopa. Ždravo da ste sve moje rodne planine! Ja vam pokušavam približiti daleku Akonkagvu, najvišu planinu Amerike. Njen me je vrh dva puta primio na drugarski razgovor.«

Malo je začudna za naše prilike neuobičajena brzina kojom je ovo djelo izdano. Prevodilac prof. Ivan Večerina, iako je na vrat na nos prevodio djelo sa španjolskog originala, nastojao je ipak da to ne bude na štetu kvalitete samog prijevoda i mislim da je u tome uspio.

S obzirom da su »Naše planine« (g. 1951., br. 7—8, 11—12) već donijele ekscerpt ove knjige s kratkom biografijom njenog autora, ne želim ponovo prepričavati sadržaj niži iznositi bilo kakve biografske podatke o samome autoru. Uostalom, djelo je puno vrlo zanimljivih pojedinosti, koje se ne dadu ispričati, treba ih pročitati.

Počev od priprema i prvih uspona na mazgama, nižu se opisi kraja i snježnih formacija čudnovatog oblika (t. zv. ledenih stolova ili gljiva), a zatim iznesena je kratka biografija Aconcague i historijat njenog istraživanja. Pisac je neprimjetno i na zgodnom mjestu ubacio i specijalnu listu lične opreme, koja je bezuvjetno potrebna onima koji se bave ili se misle odati planinarstvu i alpinizmu. No i oni koji se tim sportom nikako ne žele baviti, s interesom će pročitati ovu neobičnu listu predmeta s raznim upozorenjima koja izgledaju na prvi pogled nepotrebna. U knjizi ima pomalo i meteorologije i upute o načinu aklimatizacije, jednom riječju svega onoga o čemu svaki onaj koji želi da osvaja bijele visine mora voditi računa.

Ovo djelo nam vjerno dočarava zvižduk razuzdanog vjetra, sablasne oblike stijena obasjanih mjesecевим sjajem i najrazličitije halucinacije koje se gomilaju vrlo često na tim visinama, poprimajući kolektivni karakter.

Za naše čitaće knjiga je tim zanimljivija, što se u njoj spominju i neki naši iseljenici, kao što je »upravitelj hotela Termas iz Puente del Inca, poduzetni gospodin Petro Zorić«, zatim pop Kaštelić (vjerojatno porijeklom Slovenac) koji je poginuo 1940. godine, kad se zajedno s Linkom pokušao da popne na Aconcagu.

S najvećom napetošću čita se svakako zadnji dio knjige, gdje pisac nakon povognog uspona godinu dana kasnije rekonstruira okolnosti pod kojima su poginula četiri člana ekspedicije: prof. dr. Walter Schiller, ing. Albert Kneidl, Adriana Bance-Link i njezin muž Juan Jorge Link, veliki majstor Aconcague, čije će ime ostati za sva vremena uklesano zlatnim slovima u historiji Anda.

Pomislit će možda netko, da će ovako kobni završetak jedne od posljednjih ekspedicija na vrlo teško osvojivi vrh utjecati kod štovatelja planina te izazvati opadanje interesa za visoke planine. To bi doista i trebali očekivati, ali dogada se protivno: interes raste! Raste onaj maleni broj »povlaštenih među milionima ljudi« koji nalaze najveće uživanje u borbi protiv prirode upravo tamo, gdje je ona najokrutnija, i izlazu opasnosti i svoj život, da postignu duševno uživanje, koje predstavlja osvajanje vrhova.

Ovo djelo našeg zemljaka, koji je od argentinskog ministarstva vojske odlikovan ordenom zlatnog kondora, pobudit će, bez svake sumnje, interes za planinarstvo kod mnogih koji nisu imali prilike ili želje da se njim malo pobliže upoznaju.

Marinko Gjivoje

THE MOUNTAIN WORLD 1953

(izdanje na engleskom George Allen and Unwin LTD,
uređuje Marcel Kurz, 220 strana.)

Knjiga predstavlja internacionalno izdanje, već dobro poznate revije »Berge der Welt«, koju od ovog izdanja Švicarska zaklada za alpska istraživanja ima namjeru da izdaje jednovremeno na četiri jezika. Ovaj godišnjak treba da donosi podatke i opise najznačajnijih svjetskih ekspedicija i uspona u protekljoj godini, bez obzira na nacionalnost.

U uvodu se ističu dva osnovna načela kojima se rukovodi uredništvo: poštovanje tudihih dostignuća i neisticanje nacionalnog prestiža kod vlastitih uspjeha. S te strane ona je značajna i dobrodošla pojava u planinarstvu, koje je do skora služilo, pa i danas u nekim krajevima svijeta služi, u svrhe propagande, pritiska ili veličanja nacije zbog njenih dostignuća na tom polju.

Poslije slikovitog i sažetog historijata ranijih ekspedicija na Mount Everest, koji je M. Kurz na sebi svojstven, tečan i interesantan način obradio, najviše pažnje i prostora poklonjeno je prvoj švicarskoj ekspediciji na Everest 1952. god. koja, iako je utrla put britanskom uspjehu, ipak ostaje danas u njegovoj sjeni. Razna poglavila obradili su pojedini učesnici ekspedicije, svaki onaj dio u kome je imao najviše udjela.

Između ostalog, R. Lambert je opisao svoj pokušaj izlaska na vrh, liječnici ekspedicije dali su nešto općih iskustava, tako da se stvarno dragocjeni materijal koji je ova ekspedicija donijela sa Himalaje mora tražiti u drugim stručnim časopisima. Ova ekspedicija zaslužuje svakako prostor koji je dobila u knjizi, ali bi je sa znatno većim zanimanjem čitali da vrh još nije osvojen.

Posebnu pažnju zaslužuje odlično ilustrirana studija Augustina Lombarda o geologiji, još uvijek slabo proučenog terena između Katmandua i Everesta (istočni Nepal). Autor na kraju daje bibliografiju, čija brojnost još jednom uvjerava laika da je svaka ekspedicija na Himalaju dala povoda za plodan naučni rad, čija se iskustva i rezultati još danas obrađuju i stalno dopunjaju.

Nekoliko članaka odnose se na razne teme iz danas toliko obradivane Himalaje, a zatim slijedi opis uspona koji je izvršila njemačka ekspedicija u Ande 1952.—53. godine, u Boliviji. Hans Ertl, voda ekspedicije, na živ i prisan način opisuje svoje mnogobrojne uspone, od kojih su neki izvršeni na još djevičanske vrhove. Prostranstvo i visina ovih planina podsjeća na Himalaju i zahtijevaju velike pripreme i sredstva, no ipak uspjeh ovdje više zavisi od ličnih kvaliteta penjača nego od organizacije, koja se na Himalaji pokazala kao presudna.

Renomirani alpinista, počasni član londonskog Alpine Cluba, Pietre Ghiglione, nastavlja Ertlov posao opisujući svoje uspone u Peruvijanskim Andama. Oduševljenje za ove planine i uspone na njihove igličaste i vrlo teške, samo najsavremenijom tehnikom pristupačne vrhove, koji često zahtijevaju bivakiranje na vrlo velikim visinama, to oduševljenje mnogo znači kada ga nalazimo kod ljudi koji su probali i Himalaju, i prije toga mnoge mlađe i velike stijene u Alpama.

Sa opisom geoloških istraživanja na Greenlandu i uspona na njegove malo poznate ali penjački vrlo interesantne vrhove (planinski lanac Staunings), ova knjiga zbilja dosljedno skuplja materijal koji označuje jednu epohu u historiji planinarstva, doprinoseći svojim međunarodnim karakterom upoznavanju onih divnih krajeva svijeta u koje većina nas ne će nikada imati sreću da zaviri. Knjiga sadrži oko 60 izvanrednih crno-bijelih fotografija sa Himalaje, Anda i Greenlanda, i jednu prekrasnu ponoramu lanca himalajskih vrhova iznad Khumbu glečera, sve na posebnom papiru za umjetni tisk.

U cijelini knjiga je raznovrsna, odlično opremljena i u potpunosti odgovara teškom ali naprednom zadatku koji su uredivači pred sebe postavili.

Dr. Ivan Stojanović

»AUS DER HEIMAT« O NAŠEM KRASU

Dvobroj (9/10 1954) glasila prirodoslovnog društva u Tübingenu »Aus der Heimat« posvećen je našoj zemlji. Sveučilišni profesor dr. Georg Wagner napisao je članak pod naslovom »Der Karst als Musterbeispiel der Verkarstung«, ukrašen sa 30 uspješnih fotografija i 14 crteža iz naših krških krajeva. U početku spominje pisac, kako se mnogo govori i piše o kršu, krškim pojавama i o stvaranju krša, pa ipak je malo njih koji su sami vidjeli i proučili klasičnu zemlju krša, t. j. Sloveniju i Hrvatsku. Dr. Wagner je, kako kaže, pet puta posjetio Sloveniju i Hrvatsku zajedno sa prof. Adolfom Kochom, i tumači da je riječ »Karst« kojom Nijemci nazivaju krš, slavenskog porijekla, jer krs znači stijenu, a krsti = slomljen. Budući pak da je slavensko »r« poluglas — Nijemci ga često izgovaraju kao »er«, n. pr. Krka = Kerka, Zrmanja = Zermanja, Trst = Triest. Zatim potanko opisuje naš krš duž jadranske obale, oskudicu vode, koja obično otiče podzemno, a često se javlja pod morem u obliku vrulja. Opisuje i tumači tok rijeke Reke i postanak Škocijanske jame u kojoj se tek vidi geološku silu na djelu. Jednako opisuje i tumači Postojnsku jamu, koja je danas 18,5 m viša od rijeke Pivke, koja je nekad stvarala prostorije ove naše najveće i najviše posjećivane špilje u Evropi.

Nakon opisa hidroloških i krških pojava u Sloveniji dr. Wagner opisuje i tumači naša krška polja (Ličko, Gacko, Lapačko kod Veljuna, Vrgoračko, Livanjsko i t. d.) pa Švicko jezero kod Otočca. Dugo se zaustavlja na Plitvičkim jezerima i potanko opisuje svako jezero, slapove, sedru i tvorce ove sedre: plavu algu Schizothrix, mahovinu Cratoneuron commutatum i Bryum pseudotriquetrum.

Kod opisa slapova rijeke Krke žaljenjem konstatira, da unatoč svim nastojanjima nije bilo moguće sprječiti izgradnju elektrane, uslijed čega je uništen dio nekadašnjeg divnog slapa. Pisac nije propustio da posjeti slapove Slunjčice kod Slunja.

Na kraju se zadržava na poteškoćama oko vode i spominje kako narod mora daleko pješačiti da dođe do vode, zato iskorišće svaku lokvu pa je postao takoći imun prema bolestima, dok stranac osjeća nakon 8—10 dana želučane i crivjene poteškoće. U novije vrijeme izgraduju se vodovodi što je velika blagodat za tamošnji narod.

Članak završava slijedećom konstatacijom: Težak je život na kršu, tek krška polja pružaju nešto oranica i livada — oaze u pustinji. Mučnim radom sabire se kamenje i slaže u zaštitne zidove, da se dobije barem nešto malo površine za obrađivanje. Samo žilav i radin narod, bez velikih zahtjeva može tu naći mogućnosti za život. Težak život oblikovao je žilave i izdržljive ljudi. Na našem putovanju doživjeli smo samo prijaznu susretljivost, svaku spremnost za pomoć te poštjenje, tako da su među nama ubrzo nastali prijateljski odnosi. Ovaj narod ima budućnost — završava dr. Wagner svoj članak.

Spominjem da je pisac pisao imena našim nazivima, na pr. dolina, polje, ponor, vrulje i t. d., a tek u zagradi bilježi strani naziv, na pr. Neretva (Narenta).

Drugi članak u istom časopisu napisao je E. Pretner iz Postojne te opisuje naš interesantan endem, čovječju ribicu (*Proteus anguineus*), koja je otkrivena u 18. stoljeću u Sloveniji, ali danas su poznata nalazišta u Istri, Hrvatskoj, Dalmaciji i Hercegovini.

Vl. Redenšek

ZBORNIK O RIJECI

Golemo je kulturno značenje Matice Hrvatske u životu hrvatskog naroda. U stodvanaest godina njenog postojanja i djelovanja (osnovana je kao Matica Ilirska 1842. godine) dala je našem narodu tisuću i mnogo više književnih djela iz svih područja znanosti i umjetnosti, a u tim knjigama neprocjenjivo kulturno blago. Broj Matičnih knjiga, što ih nalazimo gotovo u svakom prosječnom domu širom naše zemlje, penje se u milione i sve je to tako i toliko poznato, te se čini, da je govoriti o tome zapravo suvišno.

No u životu Matice Hrvatske bilo je perioda, kad su raznorazne prilike i neprilike uvjetovale smanjenu aktivnost, izdavački mršavije godine i sadržajno slabija razdoblja. Objektivne teškoće prvog poslijeratnog desetljeća našeg revolucionarno preporodenog narodnog života uzrokovale su priličnu glavobolju oko izdavačke djelatnosti rukovodilaca te najstarije hrvatske kulturne ustanove. Ipak, pomoć narodne vlasti i moralna podrška svekolike kulturne javnosti pridonijeli su, da Matica Hrvatska ni u kritičnim poratnim danima nije iznevjerila najsvjetlijie stranice svoje bogate tradicije.

U godinama intenzivnih radova na obnovi ratom najteže postradale zemlje, u deceniju prvenstveno važne izgradnje ključnih industrijskih objekata kao osnovnih preduvjeta u širokom razvojnem procesu stvaranja materijalne baze za svestranu, solidnu i naprednu kulturnu nadgradnju, Matica Hrvatska nije posustala ni zaostala u epohalnom narodnom preporodnom radu. Veliki zbornik »Rijeka« što je kao I. knjiga edicije »Zbornici i monografije« (urednik Jakša Ravlić) s označenom 1953. godinom izšao uz malo zakašnjenja 1954., dokaz je pravilno shvaćenog zadatka proširene izdavačke djelatnosti Matice i njenog pojačanog vitaliteta.

Zbornik »Rijeka« uredio je urednički odbor (Rudolf Bičanić, Ferdo Hauptmann, Milan Marjanović, Ive Mihovilović i Jakša Ravlić, posljednji ujedno glavni urednik), izšao je »marom i suradnjom velikog broja« Matičnih članova radnika iz Rijeke, Zagreba i ostalih mjeseta (iz uvodnih podataka zbornika), a mnogostruku i veoma aktuelnu problematiku prošlog i sadašnjeg života najveće pomorske luke FNRJ obrađuje u ovih šest opsežnih poglavljaja: geografija, etnologija, ekonomija, saobraćaj, povijest, kultura.

Funkcija svakoga grada svojevrsna je rezultanta prirodnih i društvenih faktora, koji su uvjetovali njegov postanak, a uvjetuju mu i život i razvitak. Kad je riječ o Rijeci, tada pitanje njenoga postanka, sadašnjeg života i razvoja u budućnosti suviše često poprima deterministički prizvuk. Problem Rijeke često je tretiran horološki jednostavno. Posmatran je najčešće samo sa stanovišta prostorne, odnosno prirodne uvjetovanosti njenog geografskog položaja s prilično visokom i strmom pozadinom gorskotatarskog planinskog masiva, što Rijeku i njen zaliv, najблиži razvodnici crnomorskog sliva i osrčju ekonomski velevarnog Podunavlja, razdvaja od bogatog agrarnog nizozemlja panonskog bazena. Međutim životna je, historijska činjenica, da je čovjek tu odvojenost Rijeke od njenog prirodnog i podunavskog zaleda, počeo

svladavati već poodavno, naročito u XVIII. i XIX. stoljeću, Karolinskom i Lujzinskom cestom, uspješno ju je svladao prije osamdeset godina željezničkom prugom Karlovac —Rijeka (predana prometu 23. X. 1872.), a u sadašnjosti te prirodne teškoće i takvi prirodni faktori uopće više ne predstavljaju ozbiljan problem. Možda krupan i skup, ali nesvladiv ne.

U slučaju i primjeru Rijeke društveni su faktori bili toliko značajni i jaki, da se prirodno i nužno taj nekad maleni grad podno trsatskog stijena uz ušće Rječine, što je već 1530. imao svoj statut, razvio u veliku mediteransku luku, s vrlo povoljnom perspektivom daljnje napretka i razvijanja. Upravo primjer Rijeke, ozbiljno i konkretno suvremeno rješavanje niza njenih životnih pitanja — na pr. proširenje operativne obale, izgradnja radničkih stanova, iskorističivanje vodene snage Rječine i podizanje hidroelektrane na njenom gornjem toku, elektrifikacija željezničke pruge preko Gorskog Kotara, projekti o melioraciji vrtačastog i zasad pretežno jalovog kraskog tla, nacrti o navodnjavanju jednoga dijela Grobinštine i o mogućnostima intenziviranja povrtnarskih kultura i t. d. — uvjerljivo govori protiv zastarjelih prirodnjačko-determinističkih shvaćanja. U suvremenom su životu utjecaji čovjeka i društveni faktori sve jači i snažniji. Primjer luke i grada Rijeke dovoljno je jasan.

Eto, to je srž misli, što je — u ovom ili onom obliku — nalazimo u sadržaju opsegom velikog (preko 700 stranica velikog formata) i vrijednog zbornika »Rijeka«. U podrobniju analizu mnogobrojnih zanimljivo pisanih članaka, studioznih rasprava i pravog obilja najraznovrsnijih informativnih i veoma instruktivnih podataka, u ovom i ovakvom općem (više registratorskom nego kritičkom) osvrtu na tu publikaciju ne ulazimo. Redaktori su pravilno postupili ostavljajući autorima pojedinih priloga slobodu tretiranja pojedinih pitanja. Zbog toga se u zborniku ponegdje osjeća stanovita heterogenost, no ta nije tolika i takva, da bi narušila u cjelini dobro postavljenu osnovnu koncepciju veoma složene problematike Rijeke. Zato pojam ovakvog zbornika »Rijeka« treba pozdraviti i pohvaliti.

Kad i ne bi Rijeka bila planinarima važno ishodište za mnogobrojne ture u prostranom području velikog dijela sjevernih Dinarida, opet je Rijeka prva i najjača naša pomorska luka međunarodnog značenja i kao takva nužno mora zaokupiti pažnju i ljubav svakog našeg građanina i pravog rodoljuba.

Zato smo se na tu veliku publikaciju o Rijeci osvrnuli i u »Našim planinama«.

Vladimir Blašković

VIJESTI

Sa godišnjih skupština planinarskih društava

PD MOSOR u Splitu održalo je godišnju skupštinu 17. studenoga 1954., na kojoj se iz izvještaja tajnika moglo vidjeti, da društveni rad u toj radnoj godini nije zadovoljio, dok je planinarska aktivnost na terenu bila prilično živa. Tako je pored manjkave evidencije ubilježeno 80 izleta sa oko 1.000 učesnika. Omladinci su izveli 25 izleta sa 250 učesnika i oni su u posljednje vrijeme znatno aktivniji.

Društvo je imalo dosta uspjeha u radu sa pionirima, đacima i studentima ali radničku omladinu nije uspjelo privući u većem broju.

U svrhu osposobljavanja mladih planinarskih kadrova društvo je organizira-

lo seminar za gorske vodiče, koji je trajao osam dana, a pohadalo ga je 15 omladinaca.

Među omladincima »Mosora« ima ih nekoliko, koji su veoma zagrijani za alpinizam, pa treba očekivati, da ne će više dugo ostati puste strme stijene Kozjak-a i Biokova, a pogotovo ako ih drugarski pomognu alpinisti razvijenih alpinističkih odsjeka i ako oni sami ozbiljno shvate puni smisao alpinizma.

Rad na markacijama bio je slab i Markaciona sekacija markirala je svega dvije staze (Grlo-Debelo Brdo i Dom-Šipačka), dok su omladinci proveli novu stazu Zagrade—Dom. Usprkos aktivnosti omladinaca na terenu, rad Omladinske sekcije u društvenom i organizacijskom

smislu bio je slab i sigurno je, da bi omladinci bili postigli još znatno veće uspjeha, da im je sekcijska bila organizacijski čvršća.

Ante Margetić je i prošle radne godine uspješno rukovodio Gospodarskom sekcijom. Na planinarskom domu na Mosoru izvršeni su popravci i započeti su radovi na obnavljanju bivše lugarnice u omladinsku planinarsku kuću. Na ovim radovima omladina je dala 400 radnih sati, dok je Národní odbor kotara Split dodijelio pomoć od Din 110.000, Národní odbor grada Splita Din 215.000, i Planinarski savez Hrvatske Din 500.000.

Pored održanih 15 sastanaka sa prilično slabim posjetom i 9 raznih predavañja društvo je organiziralo tradicionalni "Šumski dan" i vrlo uspjeli »Dan planinara«.

Novoizabrani Upravni odbor konstituirao se ovako:

Predsjednik: Zvonko Kovač, I. potpredsjednik: Dr. Miljenko Marović, II. potpredsjednik: Jerko Ljubetić (pročelnik oml. sekcije), tajnik: Vlado Jelaska, II. tajnik: Marija Brajević, blagajnik: Ante Peruzović, II. blagajnik: Milena Petranović, pročelnik Mark. sekcije: Boris Brklačić, pročelnik Izlet. sekcije: Eugen Bračić, pročelnik Gorskih vodiča: Stanko Marinčić, pročelnik Gospodarske sekcije: Ante Margetić, pročelnik Šumske sekcije: ing. Žarko Vrdoljak, pročelnik Ski sekcije: Dr. Niko Mlakota, pročelnik Fotosekcije: Veljko Rušinović. Ostali članovi uprave su kap. Anton Kosovel i prof. Juraj Golubić.

Iz podjele zaduženja vidi se, da u Upravnom odboru »Mosora« manjka jedna od najvažnijih referada, a to je propaganda, i to ne ona propaganda, koja će samo mijenjati ili ne mijenjati slike i oglase u ormarićima, već referada, koja će uskladiti rad svih sekcija, usmjeravati rad planinarskog društva određenim sistemom kulturnog planinarskog odgoja članstva i takvim radom učiniti, da planinarsko društvo postane popularna i privlačna organizacija.

Analizirajući rad ovog društva vidi se da u društvu ima velik broj dobrih planinara i da je izведен znatan broj korisnih planinarskih akcija, ali se ujedno osjetljivo primjećuju mane, koje su nužna posljedica pomanjkanja rada propagande.

Zbog toga je i potpuno razumljivo, da je Split grad sa gotovo najmanjim brojem pretplatnika na »Naše planine« i da ga u pretplati daleko premašuju PD Apatin u Vojvodini, kao i malo selo

Hrašćina u Hrv. Zagorju. Osim toga prošla je čitava jubilarna godina, u kojoj smo svi planinari Jugoslavije slavili 80-godišnjicu planinarstva, koje je osnovano baš kod nas u Hrvatskoj, a PD »Mesor« povodom ove proslave nije poduzeo izgleda baš ništa.

P. R.

PLANINARSKO DRUŠTVO SLAV. POŽEGA

Dana 12. veljače 1955. održalo je PD Slav. Požega svoju IV. redovitu godišnju skupštinu, kojoj je prisustvovao i delegat PSH, drug Drago Mlać.

Ovo društvo je u posljednje dvije godine koncentriralo gotovo sve svoje snage na izgradnji Planinarskog doma u Velikoj (Papuk).

Samo velika upornost i samoprijegor pojedinih članova Upravnog odbora društva mogla je za relativno kratko vrijeme, dovesti do velikih rezultata, tako da je ovaj veliki dom već pod krovom, i ove bi godine trebao biti gotov.

Gradnjom ovog doma uspjeli su planinari Požege zainteresirati seljake iz okolice za planinarstvo, tako da je danas planinarstvo u selima podno Papuka veoma popularno. Ovome je također mnogo pomogla izvanredna organizacija Titove planinarske štafete, koju je godinama ovima krajevima provodilo PD Slav. Požega.

Na skupštini je istaknuto, da je zbog rada na izgradnji i uređenju doma zanemaren ostali planinarski rad i da će se ove godine rad u društvu odvijati sa više sistema. Svakako da će kod toga imati pune ruke posla društvena propaganda, koja je u Sl. Požegi imala često značajniji uspjeha.

Na ovoj je skupštini došlo do punog izražaja zahvalnost članstva počasnom predsjedniku drugu Zvonku Brkiću, Planinarskom savezu Hrvatske i posebno drugu Mlaću, koji su, uočivši veliku važnost izgradnje ovog doma za razvoj planinarstva u pitomim, šumovitim gorama Slavonije, mnogo pomogli i pridonijeli postizavanju toga cilja.

Skupština je na kraju izabrala u Upravni odbor slijedeće drugove: Ivana Martineka, Stjepana Lovrića, Milana Nikšića, Žarka Bačkina, prof. Antuna Petkovića, Zdravka Krakara, Borisa Gerbeca, Slavka Novosada, Jaromira Tauerbera, Franju Grbca, Ivana Stipetića, Zvonka Vodinelića, Tomicu Sableku, Uglješu Bekljanova, Jožu Tonhajzera, i u Nadzorni odbor Josipa Keću, Edu Hrušku i Vilka Šimunovića.

P.R.

PD »PLANIK« U PAZINU

Iz materijala skupštine, koja je održana 12. veljače 1955. vidi se da je članstvo ovog društva poraslo od osnutka, pred dvije godine do danas od 95 članova na 218. Društvo ima izletničku sekciju, skijašku, alpinističku, speleološku, sekciju za markacije, te omladinsku i pričinsku sekciju.

Ovo je društvo bilo osnovano 10. siječnja 1953. u Čepiću, a sada mu je sjedište u Pazinu, dok u Labinu ima svoju podružnicu.

Uprava društva organizirala je brojne velike izlete i to na Plitvička jezera, na Nanos, u Postojnu, u Julijske Alpe, Gorski Kotar, kao i više izleta po Učki.

Društvo raspolaže sa veoma skromnim finansijskim sredstvima, pa bi trebalo da Upravni odbor više zainteresira sindikalne forume Istre, da pomognu kulturnu djelatnost planinara PD »Planik«.

Na skupštini izabrani Upravni odbor konstituirao se ovim redom: Predsjednik: Cvjetko Nosić, Tajnik: Ing. Marija Crnković, Blagajnik: Nevenka Jugovac i referenti: Andrija Bařišić, Vjekoslav Zidarić, Željko Bančić i Zvonimir Sović.

Na kraju skupštine održao je predavanje alpinista ing. Ivo Gropuzzo.

P. R.

OBAVIJEŠTI PD »RISNJAK«

Planinarsko društvo »Risnjak« u Zagrebu obavještava svoje članove i ostala planinarska društva, da je svoje društvene prostorije preselilo u Haulikovu ulicu br. 6/II kat desno, u kojima uređuje svaki dan, osim pondjeljka i suteke i to od 18 do 20 sati.

PD »KOZJAK« U KAŠTEL SUČURCU

Grupica agilnih planinara već petu godinu vodi borbu za populariziranje planinarstva u ovom kraju gdje planinarstvo nema baš nikakvih tradicija. Tim više treba naglasiti poduzetnost, koja se ne plaši nikakvih teškoća, a kojoj je cilj izgradnja planinarske kuće na Kozjaku iznad Kaštela. Na godišnjoj skupštini došlo je do izražaja sve ono što tišti planinare Sučurcu, kao velik broj neaktivnog članstva, koje se povuklo u pozadinu sa prestankom distribucije rezvizita, vrlo težak rad među omladinom i preopterećenost nekolicine aktivnih. Planinarskom Savezu Hrvatske upućuje se apel da žrtvuje veći dio svog budžeta za one krajeve, gdje je

planinarstvo slabo razvijeno. Najjače poduzeće u tom kraju, poznata tvornica »Jugovinil«, pokazala je prilično slabo razumijevanje za planinarstvo, premda zapošljava velik broj radnika kojima bi zdrava priroda nakon šest dana rada u parama kemikalija itekako bila potrebna. Kad budu vidljivi prvi rezultati na gradilištu nove planinarske kuće na Kozjaku, vjerojatno će se prilike poboljšati. Već i sada treba spomenuti tvornicu cementa »Partizan«, koja daje punu podršku planinarama, te je čak ustupila besplatno i nekoliko svojih radnika za gradnju novog doma.

Članovi društva su prošle godine izveli priličan broj izleta suradujući sa »Mesorom« iz Splita, a sudjelovali su i u štafeti. Novi Upravni odbor, u koji su ušli Miro Alfrević, Ivo Alfrević, Mili Bakotin, Cirilo Jerčić, Tonči Kraljević, Grgo Martinec, Miro Sokol, Tonči Oruć i Pero Jerčić, imat će ove godine pune ruke posla oko gradnje novog doma, jer pomoći kao i obično, može se očekivati tek kada bude opipljivih rezultata.

PD »DUBOVAC« U KARLOVCU

Planinarski pokret u Karlovcu vuče korijen još iz početka ovog stoljeća i prema tome tradicije su stare. Godina osnivanja prvog društva nije poznata, a spominje se već u 1901. godini. Ukoliko istraživanja po arhivama utvrde da je društvo te godine i osnovano, »Dubovac« će slijedeće godine proslaviti 55-godišnjicu planinarskog rada u Karlovcu. Koncem 1954. godine društvo je brojilo 260 članova, što je brojčano više od godine prije toga, ali perspektive nisu baš ružičaste. Nije uspio napor da se privuče radništvo ni radnička omladina, a isto tako ni oficirski kadar koji je u Karlovcu prilično brojan, unatoč nekih početnih uspjeha. Treba pokušati po školama, jer omladina je za nas najvrednija i daje najviše izgleda za uspjeh. Prema sadašnjem sastavu većinu članstva čine službenici. Karlovački planinari su vrlo teško pogodeni sadašnjom željezničkom tarifom, i samo požrtvovnim otkidanjem od usta treba zahvaliti da rad nije zamro. Karlovačani su u vrlo teškom položaju, jer u svojoj okolini nemaju ni jedne planine i na sve strane je potrebno putovati željeznicom, pa je tako i najmanji izlet skopčan s velikim troškovima. Stoga je i lako shvatljivo zašto je društvo koncentriralo svoje težnje na najbliži pogodni objekat, a to je stari grad Dubovac kod Karlovca, čije ime

društvo i nosi. Za njegovo uređenje društvo je izdalo prošle godine 100.000 Dinara, a osim toga poduzelo akciju da zaštiti poznatu špilju Vrlovku kod Kamanja, koja je za vrijeme rata znatno oštećena. Prvo su postavljena željezna vrata na ulaz, no kad se prišlo uređenju unutrašnjosti, došlo je do sukoba sa vlasnikom zemlje iznad špilje, koji Vrlovku svojata za sebe. O tome je obaviješten Konzervatorski zavod Hrvatske, ali do danas još nije poznato, da li će se radovi moći nastaviti. Godišnja skupština, koja je održana 27. siječnja ove godine, pozabavila se svim tim problemima, a zatim izabrala novi Upravni odbor (Mr. ph. Karlo Andrašević, ing. Zlatko Satler, Štefan Vuković, Zdenka Balaš, Ivan Ott, Rudolf Pečauer, Ante Cividini, Vuka Radeka, Bernard Nemeć, Ivica Katić, Maks Hengster). Najveći zadatak novog Upravnog odbora i opet je propaganda. Rad među školskom omladinom i nastavnicima i nekoliko predavanja za javnost može donijeti u novoj godini ipak lijepih uspjeha.

PD »RAVNA GORA« U VARAŽDINU

Planinarstvo je u Varaždinu uхватilo dubokog koriđena i »Ravna Gora« je na svojoj godišnjoj skupštini 5. veljače ove godine, proslavivši 35-godišnjicu svog društva sa zadovoljstvom sumirala rad u prošloj godini. Sa svojih 500 članova i 7 sekacija spada u red jačih društava u Hrvatskoj, a 35-godišnjim radom steklo je na svom terenu potreblnu popularnost. Za vrijeme rata porušeni »Filićev dom« na Ravnoj Gori ponovo je sagraden, a Godišnja skupština učinila je i daljnji važni korak. Odlučila je da se sagradi novi planinarski dom na zapadnom dijelu Ivančice pokraj Greben-grada na Velikom Lubenjaku iznad Madareva na visini od 591 m. Razne ustanove i narodni odbori već su obećali materijalnu pomoć, pa će se ove godine izvršiti potrebne pripreme. Nova kuća bit će za razliku od kuće na Ravnoj Gori vrlo pristupačna jer će biti udaljena svega 1 sat i pol od pruge Zagreb-Varaždin.

Zasada je veći dio društvenog rada koncentriran oko doma na Ravnoj Gori iznad Trakoščana, koji je ne samo omiljelo izletište planinara, nego je postalo i česti objekt školskih izleta. Prilikom proslave 35-godišnjice, društvo je uspјesnom propagandom privuklo na dan proslave 600 posjetilaca. Održavanje ku-

će je prilično težak problem, jer su ras-hodi daleko veći od prihoda, tako da je PSH morao dotirati preko pola milijuna dinara. Problem je i prevoz autobusom od željezničke stanice Lepoglava do Trakoščana, za koji ugostiteljsko poduzeće naplaćuje ravno 100 dinara, tako da su mnogi primorani pješačiti.

Hvalevrijedno je djelo, štampanje planinarskog vodiča po Hrvatskom Zagorju, i to u ravno 1.000 primjeraka. Štampa je svakako najbolja propaganda. Članovi Upravnog odbora bili su vrlo aktivni, no neke sekcijske ipak su zaka-zale, naročito Omladinska i Alpinistički odsjek, koji je spao na svega tri člana. Izletnička je sekcija organizirala 57 izleta, a Markacijska markirala put na Kalnik od Novog Marofa i popravila neke druge markacije. Kulturno-prosvjetna je organizirala niz predavanja, a GSS je osnovana, ali još uvijek nije proradila. U novi Upravni odbor ušlo je 15 članova: predsjednik Josip Gjuras, potpred. Lucijan Smokvina, tajnik I. Evica Karal, tajnik II. Blaž Brlić, blagajnik Feliks Svetina, gospodar Ivan Koščec a ostali kao pročelnici sekacija.

PD »PAPUK« U VIROVITICI

Godišnja skupština koja je održana 6. veljače odlučila je da se započne gradnjom planinarske kuće na Papuku. Rukovodioči grada i kotara obećali su već svoju pomoć. Društvo broji 172 člana, a pretplaćeno je na svega 1 primjerak »Naših planina«, pa je odluka skupštine da se poveća broj primjeraka potpuno pravilna. Prošle godine održano je 10 izleta sa 119 članova, a za ovu godinu predviđeno je dalnjih 10 izleta. U novi Upravni odbor izabrani su članovi Pavoković, Pirhan, Bahtijarević, Markus, Križić, Vesel, Šuprun, Zima i Sirmaj.

PD »GRAFIČAR« U ZAGREBU

»Grafičar« je održao svoju redovnu IV. godišnju kupštinsku 26. siječnja ove godine. Veći dio vremena skupština je posvetila planinarskoj kući na Medvednici, koja je centar rada društva. Otvorenjem ove kuće nisu riješeni svi problemi. Kući je dozvoljen rad samo uvjetno, s time da izgradi vodovod, a taj će koštati oko 3,500.000 dinara. Požrtvovnim radom i snalažljivošću članova Uprave kuće poslovanje je bilo bez gubitaka. Markacijska sekcija se mnogo trudila

markirajući puteve do svog doma i postavljajući orientacione table i putokaze. Treba spomenuti žalosnu činjenicu da zlonamjerni pojedinci uništavaju namjerno čitav taj trud i nije teško predočiti žalost onih koji vide svoj trud uništen. Možda bi PSH kao viši forum mogao nešto poduzeti u tom pravcu, da ljudi ne izgube volju za rad. Zanimljivo je da na Prenju još i danas stoe table koje su postavljene prije više od 20 godina, dok na Medvednici tabla može trajati samo par dana.

Propaganda u »Grafičaru« slabo funkcioniра. Od 476 članova oko 50% su članovi sindikata grafičara, no ovi su regutirani samo iz »Tipografije« i »Ognjen Price«, dok ostala poduzeća uglavnom nisu obuhvaćena. No zato treba naročito istaknuti rad sa omladinom iz Grafičke škole, koja u društvu ima svoju sekciju. Članovi su »Grafičara« dobrovoljnim radom obnovili stazu Šestine-Kraljičin zdenac, koja je mjestimično već bila posve zarasla. Putna blagajna nastoji članovima olakšati posljedice sadašnje željezničke tarife, i sa svojih 45 članova izvela je 9 izleta. Glazbena sekacija i GSS pokazali su dosad slabu aktivnost. Za predsjednika je izabran Branko Kurka, prošlogodišnji predsjednik, a u Upravni odbor i Upravu kuće dalnjih 18 članova.

PD »OPATIJA« U OPATIJI

Društvo radi već petu godinu, ali sa svojim malim brojem članova (86) nije ni u prošoj godini moglo postići naročite uspjehe. Markiran je put Učka-Mala Učka-Mošćenička Draga, a obnovljeni su i popravljeni počeci markacije za Poljane, Veprinac, Bregi, planinarski put Kožuli-Matulji-Lisina preko Trtnja, Biškupa i Kriva. Nažalost, markacije napravljene 1953. i 1954. godine gotovo su posve propale zbog slabe kvalitete boje, pa će ih biti potrebno obnavljati već ove godine. Uredno održavanje markacija u ovom kraju je od velike važnosti jer kroz Opatiju prolazi veliki broj do-

mačih i stranih planinara, koji se rado penju na Učku. Zato je u zadatu za ovu godinu postavljeno markiranje puta Dom Lisina-Vrh Lisina, i obnavljanje 4 staze markacije.

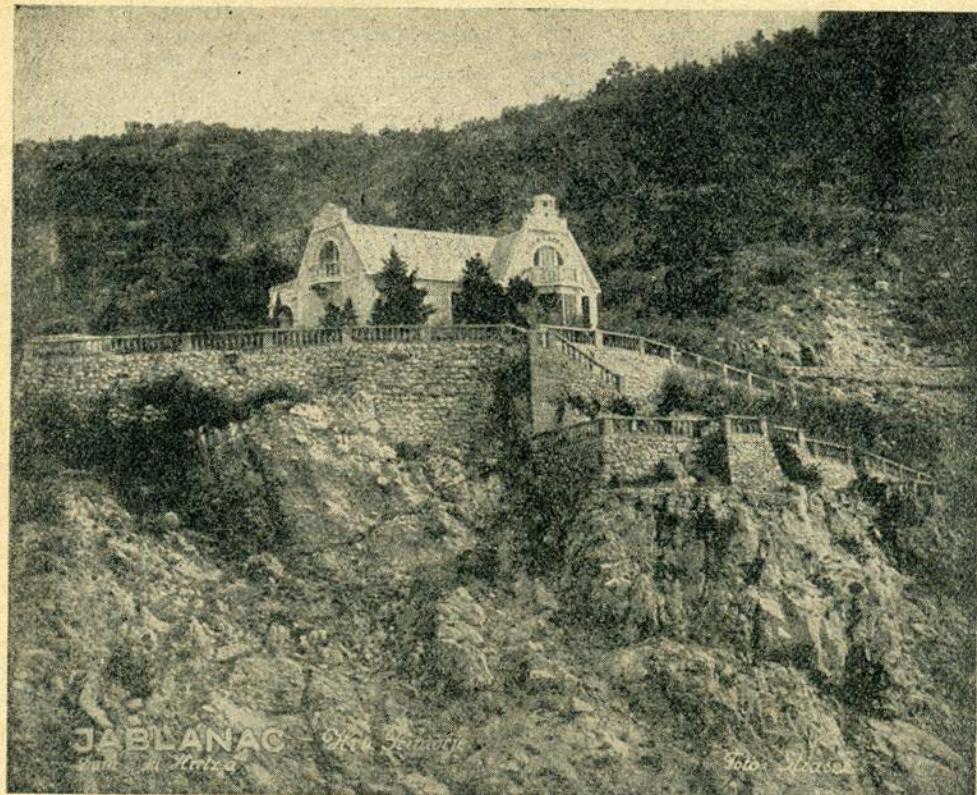
Osim manjih pojedinačnih izleta treba spomenuti skijaške izlete na Učku, izlet na Slovenski Snježnik i sudjelovanje u štafeti. Društvo je ove godine postavljeno pred novi problem jer je ostalo bez svojih društvenih prostorija. Naročito je pohvalno da se na skupštini mnogo govorilo o radu sa omladinom i pionirima, u čemu je dosada bilo nekoliko lijepih uspjeha. U planu rada za ovu godinu predviđeno je 25 sastanaka sa pionirima i 7 izleta, a za odrasle ni više, ni manje već 2 izleta u zimi i 2 u ljetu.

PD »IVANČICA« U IVANCU

Godišnja skupština, održana 20. veljače, najviše se bavila problemima svog planinarskog doma na Ivančici. Dom je konačno potpuno dovršen, ali je ozbiljan problem opskrba i opskrbnici. Dosadašnji opskrbnici nisu zadovoljili i izgleda da će taj problem sada biti riješen na taj način što će u domu biti smješten lugar, koji će uz mali honorar vršiti dužnost čuvara ili opskrbnika. To će rješenje u budućnosti vjerojatno usvojiti i druga društva, koja nemaju mogućnosti da plate stalnog čuvara. Piramida kraj doma je u derutnom stanju, jer nije popravljana od prije rata.

Društvo je prošle godine sudjelovalo u štafeti, organiziralo nekoliko izleta i Partizanski marš na Ivančicu, ali je propaganda bila vrlo slaba. Nije bilo ni jednog predavanja, a oglasni ormarići stoje zapušteni. Stoga je skupština dala u zadatku novom Odboru naročito rad na propagandi. Društvo danas broji 200 članova, od toga 84 daka škole u Ivancu, kojima treba posvetiti osobitu pažnju. Bilo bi korisno da se društvo pretplatiti na veći broj primjeraka našeg časopisa jer je štampa najefikasnija propaganda.

Dom »Miroslava Hirtza«

Dom „Miroslava Hirtza“ u Jablancu

Krajem prošle godine kupio je Planiarski savez Hrvatske u Jablancu kuću, koju je sagradio istaknuti naš prirodoslovac, planinar i poznavalac Velebita, pok. prof. Miroslav Hirtz.

Kuća se nalazi na ulazu u malu luku Jablanca, na strmim obrocima Velebita i udaljena je desetak minuta od poznate, divlje Zavratnice.

Premda se kuća nalazi na moru, ona baš zato predstavlja jedinstveno ishodište za ture po Velebitu i predstavljaće našim planinarkama početnu i završnu točku za razne ture po svjevernom i

srednjem Velebitu. Jablanac je osim toga vezan kopnenim i morskim putem sa Senjom i Rijekom, pa je utoliko i važnost ovoga doma, za ture po Velebitu, još veća. Dom će do ovoga ljeta biti potpuno uređen i imat će 20 udobnih ležaja. Pored toga će se u ljetu moći po prostranim terasama oko kuće postavljati šatori, kojih će biti u domu.

Ovaj dom će biti prvenstveno za upotrebu onim planinarkama, koji odlaze ili se vraćaju sa Velebita, a njegova će važnost još više porasti, kada bude potpuno dovršena moderna jadranska autostrada.

I. B.

Planinarske vijesti iz svijeta

EKSPEDICIJA U HIMALAJSKO GORJE 1955.

Osim već najavljenih 6 ekspedicija na Himalaju u 1955., za koje je dozvolu dala nepalska vlada (Vidi »Naše planine« br. 12/1954), pretpostavlja se, da će i planinari iz Sovjetskog saveza poduzeti neke uspone u granična himalajska brda preko Kine. Kina naime graniči s Tibetom u istočnoj Himalaji od vrha Kulakangri (7555 m) do Leo Pargyala (6770 m) sve do najvišeg himalajskog lanca, izuzevši lanac gorja Goisatan (8013 m) u masivu Gurla Mandhata 7728 m), koji leži sasvim u tibetskem području.

AMERIKANCI SE SPREMAJU NA VRH LOCE (LHOTSE)

Norman Dyrhrenfurth, naturalizirani Amerikanac švicarskog porijekla, javlja iz Orange (SAD), da će ovog proljeća povesti u himalajsko gorje ekspediciju, koja je postavila za cilj još nedostignuti vrh Loce (8300 m), u blizini Mount Everesta.

Ekspedicija se sastaje mjeseca ožujka u Švicarskoj odakle kreće za Indiju, kako bi uzmogla izvršiti uspon do mjeseca lipnja t. j. prije nastupa monsumskih kiša.

Dyrhrenfurth je učestvovao u drugoj švicarskoj ekspediciji na Everest 1952. godine.

NJEMAČKO-ŠVICARSKA HIMALAJSKA EKSPEDICIJA 1955.

Münchenski alpinista Martin Meier povest će ove godine jednu grupu njemačko-švicarskih alpinista i naučenjaka na Dhaulagiri (8172 m), po visini šesti vrh na svijetu.

Osim planinarskih ciljeva ekspedicija ima znanstveni zadatak, da ispita novi suvremeni način prirodne ishrane.

NJEMAČKA EKSPEDICIJA U NEPALSKU HIMALAJU 1955.

Grupa od 8 alpinista i naučenjaka pod vodstvom Hansa Lobenhoffern dobila je dozvolu ulaska od nepalske vlade i kreće u područje između Anapurne i Manasu, gdje će pokušati uspon na jedan od 7 vrhova visokih 7000—8000 metara.

Lobenhoffer je već bio 1939. u Himalaji.

FRANCUZI NA MAKALU

U broju 12/1954 »Naših planina« objavljena je vijest o uspjelom usponu članova francuske ekspedicije na glavni vrh Makalu u prošloj godini. Naknadno se pokazala ta vijest netočnom.

Posljednje obavijesti glase, kako i nije bio cilj te ekspedicije da dopre do vrha nego da istraži čitavi masiv i da pronađe eventualne podesne smjerove za konačni uspon. Za vrijeme istraživanja terna ekspedicija se popela na desetak vrhova između 6000 i 7000 metara, i konačno dana 22. X. 1954. na Makalu II (7660 m). Pri usponu na Makalu II vjetar i hladnoća ih je zadržala na pobočju na 7800 m visine. Dalje nisu dopri.

ENGLEZI SE PRIPREMAJU ZA KANGČENDŽONGU

Javili smo, da je jedna britanska planinarska ekipa poduzela istraživačku akciju na Kangčendžongu. I u ovoj godini se sprema jedna britanska ekspedicija u Kanč, odakle će pokušati uspon s jugozapadne strane. Još nije odlučeno, hoće li to biti samo pripremna-istraživačka ekspedicija ili postoji namjera konačno jurišati na taj vrh. Vođa te ekspedicije bit će Charles Evans, koji je sudjelovao u ekspediciji Sir Hunta na Mount Everest 1950. godine.

Ovo će svakako biti jedna od najinteresantnijih ekspedicija u 1955. godini.

O AUSTRIJSKOJ EKSPEDICIJI DRA. TICHY NA ČO OJU 1954.

Dr. Tichy se vratio u Beč i podnio izvještaj o radu i stanju ekspedicije i njenih članova. Među ostalim rekao je, da su se noge sudionika Ing. Jöchlera posve oporavile od smrznuća, a on sam (Dr. Tichy) da će izgubiti samo 1 mali prst i po 1 članak na obim prstenjacima ruku. Smatra, da je to jeftina cijena za postignuti veliki uspjeh.

FRANKFURTSKA EKSPEDICIJA NA HIMALAJU 1955.

Jedna grupa njemačkih alpinista iz Frankfurta na Majni sprema se pod vodstvom Karla Krämer na istraživačku ekspediciju u Karakorum. Ekspediciji će se priključiti i neki naučenjaci.

NAJVIŠA I NAJNIŽA TOČKA U ŠVICARSKOJ

Zanimljivo je, da čisto gorovita mala Švicarska pokazuje na sasvim malom daljinskom razmaku orijašku nadmorskou visinsku razliku tla. — Najviši vrh Švicarske jest vrh Dufour u masivu Monte Rosa i stoji na 4638 m nadmorske visine, a najniža točka jest obala jezera Garda na 197 metara nad morem. Visinska razlika dakle iznosi blizu 4400 metara. Obje točke udaljene su svega 50 km jedna od druge.

POSLJEDNJA VIJEST O EKSPEDICIJI R. LAMBERT NA GAURISANKAR

Odustavši od uspona na Gaurisankar ova švicarska ekspedicija se zaputila na Čo Oju, vrh koji su — kako smo javili — osvojili Austrijanci (Dr. Tichy). Vodič Lambert i gđa. Kogan učinili su isti pokušaj, ali su doprli samo do 7500 m visine zbog strašne hladnoće, koja je nastupila u već pođomakloj sezoni. Tu su bili prisiljeni logorovati u ledenim pukotinama, gdje nisu mogli postaviti ni šatora. Tako glase zadnji izvještaji.

EKSPEDICIJA NA MOUNT EVEREST ČISTA DOBIT 80.000 FUNTI

Iz Londona se saznaće, da je britanski odbor, koji je financirao ekspedicije na Mount Everest, sada osnovao novi »Fond Mount Everest«. Iz tog fonda financirat će se daljnje ekspedicije u himalajsko gorje, kao nastavak pobjedonosnog uspjeha 1953. godine.

Jedan član te finansijske grupe izjavio je, da su razni prihodi u vezi s osvajanjem Mount Everesta (autorski honorari od knjiga i opisa o usponu, no-

vinski članci, predavanja, filmovi i ostale publikacije) dosegli preko 100.000 funti sterlinga (to je oko 100 milijuna dinara). Sveukupni troškovi ekspedicija iznosili su oko 20.000 funti. Preostalih 80.000 funti upotrebit će se za slijedeći pokušaj osvajanja trećeg po visini vrha svijeta — Kangčendžonga, visokog 8500 metara.

NESREĆA NA BEN NEVISU (ŠKOTSKA)

U Škotskim planinama odigrala se do-sada najveća planinarska katastrofa u Velikoj Britaniji. Britanski planinari, iako zapravo nemaju visokoga gorja kao kod nas na kontinentu, ne prekidaju svoju planinarsku aktivnost ni zimi. Zimsko planinarenje po snijegu i ledu podsjeća mnogo na naše Alpe. Oluje i nevrijeme u to doba tamo su jednako opasne kao u Alpama na 4000 metara visine.

Koncem prosinca 1954. uputilo se 11 pomorskih časnika i aspiranata na vrh Ben Nevis (1944 m). Sjeverna padina tog najvišeg brda u Britaniji obiluje divljim pećinama i kuloarima. Kad su se već nalazili pred vrhom, jedan od njih oklinuo se i povukao za sobom u 300 metara duboku provaliju 4 svoja druga u navezu.

I ARGENTINCI ĆE OPET NA DHAULAGIRI

Nakon neuspjeha francuske ekspedicije 1950. godine (Morice Herzog) i jedne švicarske ekspedicije 1953. (Lautenburg) kao i argentinskog pokušaja s pok. F. Ibanezom u 1954. godini, sada se ponovo spremaju Argentinci za juriš na Dhaulagiri u 1956. godini.

»OTPAD«

PODUZEĆE ZA PROMET OTPACIMA
K A R L O V A C, Riječka ulica broj 43

i otkupna stanica poduzeća

u Z A G R E B U, Savska cesta broj 150

kupuje sve vrste otpadaka uz najpovoljnije cijene.